

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Primož Šeligo

RAZVOJ GEOPOLITIČNE MISLI IN GEOPOLITIKE
V RUSKI FEDERACIJI

Magistrsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Primož Šeligo

Mentor: izr. prof. dr. Milan Jazbec
Somentor: doc. dr. Milan Brglez

RAZVOJ GEOPOLITIČNE MISLI IN GEOPOLITIKE
V RUSKI FEDERACIJI

Magistrsko delo

Ljubljana, 2010

Pričujočo nalogo ne bi bilo mogoče končati brez pomoči in tehtnih nasvetov mentorja dr. Milana Jazbeca, dr. Iztoka Simonitija in dr. Milana Brgleza, za kar se jim iskreno zahvaljujem.

Prav tako sem hvaležen vsem drugim, ki so na kakršenkoli način pripomogli k dokončanju mojega dolgoletnega študija, še posebno moji mami, Nataši in njeni mami.

RAZVOJ GEOPOLITIČNE MISLI IN GEOPOLITIKE V RUSKI FEDERACIJI

Da bi lahko razložili aktivnosti Ruske federacije v mednarodni skupnosti, ocenili njeno uspešnost pri uresničevanju njenih geopolitičnih ciljev, razumeli njena dejanja in aktivnosti na političnem področju, moramo skozi njen zgodovinski nastanek obrazložiti razvoj teoretičnih osnov ruskega geopolitičnega razmišljanja, njenih geopolitičnih ciljev in vpliva Ruske pravoslavne cerkve na oblikovanje interesnih sfer ruske države. Dramatične spremembe v mednarodnih odnosih konec osemdesetih let preteklega stoletja, ki so bile povzročene s propadom komunistične ideologije, so rusko državo prisilile k reviziji njene zunanje politike. Ruska federacija zato v novejšem geopolitičnem oblikovanju svoje zunanje politike uporablja pragmatizem, saj so jo v to prisilile tudi notranjepolitične in gospodarske spremembe. V nalogi podajam zgodovinsko analizo razvoja ruske države in njeno ozemeljsko širitev, ki sta močno oziroma odločilno pripomogli k njenemu geostrateškemu razmišljanju in oblikovanju njenih zunanjepolitičnih prioritet. Poudarek je namenjen zgodovinskemu vplivu Ruske pravoslavne cerkve na oblikovanje zunanjepolitičnih prioritet ruske države, saj je bila Ruska pravoslavna cerkev tista organizacija, ki je edina preživela vsa zgodovinska obdobja razvoja ruske države in je bila hkrati povezovalna nit med prebivalstvom in oblastjo, ko se je ruska država znašla v nezavidljivem položaju.

Ruska pravoslavna cerkev je imela v celotni zgodovini nastajanja ruske države pomemben vpliv pri oblikovanju ruskih političnih ciljev. Ne glede na zgodovinska obdobja, preko katerih je šla ruska država, je bila Ruska pravoslavna cerkev bolj ali manj prisotna pri oblikovanju oziroma umeščanju ruske države v mednarodne odnose. Že sam nastanek ruske države, Kijevske Rus, je bil tesno povezan z religijo. Mogoče je reči, da vpliv Ruske pravoslavne cerkve v sodobnem obdobju morda ni najpomembnejši dejavnik pri oblikovanju ruske zunanje politike, je pa vsekakor eden izmed pomembnejših. Vendar pa je razvoj ruske države, predvsem v njenem srednjeveškem obdobju, izredno tesno povezan s cilji Ruske pravoslavne cerkve, mogoče je celo enačiti širjenje ruskega ozemlja in vpliva s širjenjem pravoslavne veroizpovedi. Na rusko državo in na oblikovanje njenih geopolitičnih ciljev, ne glede na obdobje, so vedno močno vplivale tudi druge veroizpovedi, nekatere bolj, nekatere manj, vendar pa ne v takem smislu kot Ruska pravoslavna cerkev. Prav zaradi drugih veroizpovedi, predvsem islama, je ruska država oblikovala svoje točno določene geopolitične cilje in s tem svojo zunanjo politiko. Če je hotela obraniti svoje ozemlje in vpliv nad določenim ozemljem, se je ruska država morala poslužiti pomoči Ruske pravoslavne cerkve in obratno. Skozi celotno rusko zgodovino se pojavlja borba za vpliv ali prevlado nad eno ali drugo veroizpovedjo v prostoru.

Analiza magistrskega dela temelji na proučevanju primarnih virov (dokumentov, zapisnikov) in sekundarnih virov (relevantne monografije in strokovni članki s področja geopolitike). Kot vir informacij je bila uporabljena tudi znanstvena literatura, dokumenti, internetne strani ministrstev za zunanje zadeve nekaterih držav in Ruske pravoslavne cerkve ter s pomočjo intervjujev ruskih strokovnjakov, ki se ukvarjajo z omenjeno problematiko. Za obravnavo predmeta raziskave in za raziskovanje zastavljenih ciljev naloge so bile uporabljene kvalitativne metode raziskovanja, ki so podprte s kvantitativnimi metodami.

Ključne besede: geopolitika, Ruska federacija, Ruska pravoslavna cerkev

THE DEVELOPMENT OF THE GEOPOLITICAL THOUGHT AND GEOPOLITICS IN THE RUSSIAN FEDERATION

The present dissertation aims to explain the activities of the Russian Federation in the international community, to assess its results in the achieving geopolitical objectives, and to understand its actions and activities in the political sphere. Therefore, we need to explain the theoretical foundations of the Russian geopolitical thought, its geopolitical objectives and the influence of the Russian Orthodox Church in the spheres of interest of the Russian state with regard to its historic origins. Dramatic changes in the international relations at the end of the 1980's as a result of the collapse of the communist ideology forced the Russian state to revise its foreign policy. The Russian Federation, therefore, in more recent geopolitical framing of its foreign policy has been using a pragmatic approach as the use of pragmatism was hard-pressed by internal political and economic changes. In my dissertation, I focused on the historical analysis of the development of the Russian state and its territorial expansion, which have decisively contributed to its geostrategic thought and the formulation of its foreign policy priorities. Special emphasis is placed on the historical influence of the Russian Orthodox Church on the foreign policy priorities of the Russian state. Since the Russian Orthodox Church was the only institution, which survived all historical periods in the development of the Russian state and, at the same time, served as a link between the population and authorities in the times of hardship.

The Russian Orthodox Church has had a significant influence in the shaping of Russia's political objectives in the entire history of the Russian State. The Orthodox Church was more or less present in the forming and placement of the Russian state in international relationships, regardless of historical period through which the Russian state has undergone. The very creation of the Russian state, Kievan Rus', was closely linked with the religion. It is possible to say, that the influence of the Russian Orthodox Church in the modern period, perhaps is not the most significant aspect in shaping Russia's foreign policy, but it is certainly one of the most important factors. However, the development of the Russian state, especially in its medieval period, very closely related to the objectives of the Russian Orthodox Church. It is even equated with the enlargement of Russian territory and influence through the expansion of the Orthodox religion. The Russian state and the creation of its geopolitical objectives are still strongly influenced by other religions, some more some less, but not in such terms as the Russian Orthodox Church. For reason of other religions, especially Islam, the Russian state defined its precise geopolitical aims and thus its foreign policy. If there was a need to defend its lands or influence over a particular territory, the Russian state received assistance of the Russian Orthodox Church, and vice versa. Throughout Russian history, there was a continuous struggle for influence or dominance of one or another religion in the area.

Analysis of the thesis is based on research of primary sources (documents, records) and secondary sources (relevant monographs and technical papers in the field of geopolitics). As a source of information I also used scientific literature, documents, and websites of ministries of foreign affairs of some countries and the Russian Orthodox Church, and interviews with the Russian experts knowledgeable with these issues. Qualitative research methods supported by quantitative methods have been used to address and explore the subject matter of my thesis.

Key words: geopolitics, the Russian Federation, the Russian Orthodox Church

KAZALO

SEZNAM KRATIC	8
SEZNAM SLIK	9
1 UVOD	10
2 RAZVOJ GEOPOLITIČNE MISLI V RUSKI FEDERACIJI	15
2.1 Splošno o geopolitiki	16
2.2 Klasiki ruske geopolitične misli	23
2.2.1 Filozofska šola ruskega kozmizma	24
2.2.2 Smer ruske zgodovinske in zgodovinsko filozofske misli	25
2.2.3 Ruska geografska smer	26
2.2.4 Ideologija evrazijanstva	28
2.2.5 Teorija etnogeneze	30
2.3 Sodobna šola ruske geopolitike	31
2.3.1 Radikalna desna nacionalistična smer	31
2.3.2 Radikalno leva patriotska smer	32
2.3.3 Znanstveno centralistična smer	33
3 VPLIV RUSKE PRAVOSLAVNE CERKVE NA OBLIKOVANJE GEOPOLITIČNE MISLI	36
3.1 Vloga in mesto religije v politiki	36
3.2 Politični pojem pravoslavja	36
3.3 Krščanska gibanja na Vzhodu in Zahodu	39
3.3.1 Postbizantinsko pravoslavje	41
3.3.2 Peterburška doba	44
3.3.3 Nacionalno osvobajanje pravoslavni narodov	45
3.3.3.1 Ideja Megale	46
3.3.3.2 Ideja Velike Srbije	47
3.3.3.3 Velika Romunija	47
3.3.3.4 Velika Bolgarija	48
3.3.3.5 Pravoslavna Albanija	49
3.4 Teorija Tretjega Rima	49
3.4.1 Različice postsovjetskega Tretjega Rima	52
3.5 Geopolitični lobi v pravoslavni državah	54
3.6. Ruska pravoslavna cerkev in Sovjetska zveza	55
3.7 Ruska pravoslavna cerkev in Ruska federacija	57

4	OBLIKOVANJE RUSKE DRŽAVE V OBDOBJU 1000-1917	59
4.1	Oblikovanje ruske države v obdobju 1000-1815	59
4.1.1	Kijevska Rus	59
4.1.2	Zlata horda	62
4.1.3	Moskovska država	64
4.1.4	Osvajanje Sibirije	66
4.1.5	Vseruski imperij	67
4.2	Rusija med leti 1815 - 1917	71
5	VZPON IN PROPAD SOVJETSKE ZVEZE	78
5.1	Obdobje med letoma 1917 in 1945	78
5.2	Obdobje med leti 1946 in 1985	88
5.3	Perestrojka	95
5.3.1	Novo politično razmišljanje	95
5.3.2	Konec hladne vojne in razpad bipolarnega sistema	97
6	ZUNANJA POLITIKA RUSKE FEDERACIJE	100
6.1	Notranjepolitično dogajanje v Ruski federaciji	100
6.1.1	Zunanja politika Ruske federacije po razpadu Sovjetske zveze	102
6.2	Sodobna ruska zunanja politika	103
6.2.1	Možne usmeritve	105
6.2.2	Ruski pogled na sodobni svet in mednarodne odnose	106
6.3	Geopolitični položaj Ruske federacije	108
6.4	Koncept ruske zunanje politike	110
6.5	Primerjava ruskih zunanjih politik	112
7	ODNOSI RUSKE FEDERACIJE Z MEDNARODNO SKUPNOSTJO	120
7.1	Odnosi Ruske federacije s Skupnostjo neodvisnih držav	121
7.2	Odnosi Ruske federacije z Evropsko unijo	126
7.3	Odnosi Ruske federacije z Natom	130
7.4	Odnosi Ruske federacije z ZDA	133
7.5	Odnosi Ruske federacije s Kitajsko	138
8	SKLEP	142
9	LITERATURA	147

SEZNAM KRATIC

CEES - Skupni evropski gospodarski prostor
CFE - Sporazumu o konvencionalnih oboroženih silah v Evropi
CK KP SZ - Centralni komite Komunistične partije Sovjetske zveze
CK VPK - Centralni komite Vsezvezne komunistične partije (boljševikov)
EU - Evropska unija
EurAsEC - Evrazijska gospodarsko skupnost
GS OZN - Generalna skupščina Organizacije združenih narodov
KP - Komunistična partija
KP SZ - Komunistična partija Sovjetska zveza
KVSE - Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi
NACC - Severnoatlantski svet za sodelovanje
NATO - Severnoatlantski sporazum
NRC - Svet Nato - Rusija
OVSE - Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN - Organizacija združenih narodov
PzM - Partnerstvo za mir
RSFSR - Ruska socialistična federativna republika
START - Sporazum o omejevanju strateške oborožitve
SEV - Svet za vzajemno gospodarsko pomoč
SND - Skupnost neodvisnih držav
SSR - Sovjetska socialistična republika
SZ - Sovjetska zveza
TACIS - Tehnična pomoč državam nekdanje Sovjetske zveze
ZDA - Združene države Amerike
ZSSR - Zveza sovjetskih socialističnih republik

SEZNAM SLIK

Slika 4.1: Širjenje ruske države	67
Slika 5.1: Brest-litovski sporazum	81

1 UVOD

Kaj je in kakšna je sodobna Ruska federacija? Je res samo geografsko velika država, z velikimi težavami in nespoštovanjem (zahodnih) demokratičnih načel, tako kot jo želi v mednarodni skupnosti prikazati marsikateri (zahodni) politik. Ali pa je to država, ki se zaradi svoje geografske, kulturne, narodnostne in verske raznolikosti sooča z nekaterimi problemi, ki so zahodnemu delu mednarodne skupnosti preprosto nerazumljivi.

Pomemben del za razumevanje sodobne Rusije je poznavanje njene burne zgodovine, tj. zgodovine od njenega nastanka, obdobja mongolskega vpliva, oblikovanja carske Rusije, Sovjetske zveze kot bistvenega dela bivše bipolarne mednarodne skupnosti, obdobja (skoraj) popolnega zloma, tako političnega, gospodarskega kot kulturnega, njenega ponovnega vzpona kot enega izmed najpomembnejših in vplivnih članov sodobne multipolarne skupnosti. Le malokatera sodobna država je prehodila takšno pot.

Ob tem se seveda postavljajo številna vprašanja. Je sodobna Rusija naslednica ruskega imperija? Je dedinja Sovjetske zveze? Koliko je kontinuitete in diskontinuitete? Ali mogoče skuša najti popolnoma novo in samostojno pot svojega razvoja? Ta vprašanja so pogosta v Rusiji po razpadu Sovjetske zveze. Odgovori na njih še po dvajsetih letih nove oblike ruske državnosti niso jasni.

Pomembno vlogo pri oblikovanju etnične in politične identitete imata zunanja politika in geopolitika. Na sodobno geopolitično misel v Rusiji npr. vpliva zgodovinski spomin, vplivajo nacionalni simboli, verska pripadnost. Razmišljanja o geopolitičnem položaju Rusije pa se dandanes osredotočajo na bistvo ter vire zunanjih groženj, odnose s sosedi ter aktualne in potencialne sovražnike in zaveznike. V postsovjetskem obdobju so ruska zunanja politika in geopolitična vprašanja tesno povezana s pomembnimi domačimi vprašanji, kot so širitev Nata in EU na Vzhod, vzpostavitev ruskega ponovnega vpliva v nekdanjih republikah, vpliv Ruske pravoslavne cerkve, izolacija Rusije od zunanjega sveta ter ustvarjanje mednarodnega razmišljanja o Rusiji kot "problematični" državi.

V obdobju pred II. svetovno vojno je imela geopolitika kot znanost v Rusiji oziroma takratni Sovjetski zvezi značaj "psevdo" znanosti in je bila povezana ter prepletena z nacističnimi idejami. Po drugi svetovni vojni so sovjetski diplomati, vojaški analitiki in akademiki aktivno proučevali geopolitiko v smislu pomena prostora oziroma ozemlja, vendar niso nikoli, razen z

redkimi izjemami, uporabljali pojem geopolitika. Konec sedemdesetih let so se pojavile razprave, ki so proučevale geopolitiko supersil, njihovo vpetost v odnose različnih regij, trdnost obstoječih globalnih in regionalnih odnosov ter odnos med ekonomskimi, političnimi in vojaškimi dejavniki. V poznih osemdesetih in v začetku devetdesetih letih 20. stoletja pa je geopolitika dobila status samostojne znanstvene discipline.

Po razpadu Sovjetske zveze je bila geopolitična misel v Rusiji popolnoma v domeni nacionalnih patriotov in levo usmerjenih aktivistov. Oblikovana je bila kot reakcija na upadanje ruskega vpliva, tj. upada vpliva ene od dveh supersil. V začetku devetdesetih let je Rusija prevzela zahodno geopolitično misel, ki je v tem obdobju pretežno postala ruska zunanja politika. Rusija je krepila odnose z Zahodom za vsako ceno, kar je povzročilo, da je zanemarila in izgubila še preostali politični in ekonomski vpliv v državah nekdanjega Varšavskega pakta, ne da bi za to dobila kakšne pomembne koncesije Zahoda. Po drugi strani pa ji je, kljub notranjepolitičnim in gospodarskim težavam, uspelo ohraniti vpliv v državah, ki so nastale na ozemlju nekdanje Sovjetske zveze. Ta smer je prevladala v zgodnjem Jelcinovem obdobju, ko je bila Rusija bolj orientirana na Zahod, kot pa v poznih osemdesetih letih, v veliki meri bolj zaradi pragmatičnih kot ideoloških razlogov, zato da bi dobila ekonomsko pomoč Zahoda. V drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja je prišlo do nekaterih sprememb v ruski zunanji politiki; npr. odnosi z Zahodom so postali bolj evropsko usmerjeni, predvsem se je okrepil odnos z Nemčijo in Francijo; aktivna politika do azijske regije; odnosi z bivšimi republikami Sovjetske zveze so postali bolj stabilni; Rusija je postala aktivna v procesu reševanja konfliktov v bivši Jugoslaviji, Iraku, Bližnjem vzhodu in Tadžikistanu; ter demonstracija "geopolitičnega" pristopa zunanje politike za doseganje regionalnega sistema ravnotežja moči.

To multipolarno doktrino lahko opišemo kot razvijanje odnosov z Zahodom in istočasno kot vodenje politike oziroma krepitev vpliva na drugih področjih: na Kitajskem, v južni Aziji in na Daljnem vzhodu. Ta doktrina je pomenila tretjo pot, ki se je izognila skrajnostim prejšnje doktrine (mlajši partner ZDA, ki soglašala z vsem) in nacionalistične doktrine (oddaljiti se od Evrope in Zahoda). Hkrati pa je ta doktrina že v precejšnji meri nakazovala bodočo smer ruskega vpliva v mednarodni skupnosti.

Novo tisočletje je pomenilo tudi temeljito spremembo v ruski zunanji politiki. Ta se je pomembno razlikovala od sovjetske, čeprav je imela za osnovo številne tradicije, ki so se oblikovale med carsko in sovjetsko dobo. Po eni strani je to ambicioznost. Takratni

predsednik Putin je želel še naprej igrati vlogo svetovne velesile in se ni bil pripravljen sprijazniti z zmanjšano vlogo globalne sile. Istočasno pa je deklariral pragmatični pristop. Evropska usmeritev je ostala ključna ruska usmeritev, ki odgovarja stoletja dolgim odnosom in tradicijam, kar je pomemben element nacionalne identitete. Hkrati pa, za potrditev svoje posebne vloge v svetu, Rusija aktivno gradi na "azijski karti". Potrebno je poudariti, da zaradi zgodovinskih razlogov in ruskega geografskega položaja Rusija razvija posebno tesne odnose z azijsko regijo. Smer ruskega vpliva v mednarodni skupnosti je ostala bolj ali manj enaka tudi z izvolitvijo Medvedjeva za ruskega predsednika v letu 2008. Rusija poizkuša postaviti temelje za prihodnost na glavnih zunanjepolitičnih področjih in oblikovati svoje pozicije do najpomembnejših mednarodnih vprašanj.

Eden izmed pomembnih dejavnikov, ki je skozi celotno rusko zgodovino vplival na geopolitično usmeritev Rusije, je nedvomno Ruska pravoslavna cerkev. Skozi celotno rusko zgodovino sta ruska država in Ruska pravoslavna cerkev tesno sodelovali pri širjenju ruskega vpliva v mednarodni skupnosti. V sedanjosti tesno sodelujeta pri reševanju nekaterih vitalnih problemov, s katerimi se sooča sodobna Rusija: od prizadevanj za zaustavitev negativnih demografskih trendov do "moralne" obnove ruske družbe, ki naj bi temeljila na vrednotah družine, domoljubja in pravoslavja. Sodobna Rusija po propadu marksizma kot vodilne družbene ideologije potrebuje novo ideologijo, takšno, ki je dolga stoletja odločilno (so)oblikovala rusko identiteto. Širjenje ruskega vpliva gre vzporedno s širjenjem ruskega pravoslavja, kar se je pokazalo pri avtokefalnosti ukrajinskega pravoslavja. Za Rusko pravoslavno cerkev je ohranjanje enotnosti pravoslavne cerkve izredno pomembna in zahtevna naloga, saj gre za ohranitev enotnosti zgodovinskega ruskega duhovnega in kulturnega prostora, ki izhaja iz nekdanje Kijevske Rus. Za Rusko pravoslavno cerkev pravoslavje ni samo cerkveni in kulturni, temveč tudi geopolitični pojem.

Prva hipoteza, ki jo želim preveriti, je, da zaradi spremenjenih varnostnih in političnih okoliščin v mednarodni skupnosti v začetku devetdesetih letih preteklega stoletja in zaradi notranje političnih in gospodarskih sprememb, uporablja Ruska federacija v novejšem geopolitičnem oblikovanju svoje zunanje politike pragmatizem oziroma da je za sedanjo rusko zunanjo politiko značilen praktičen pristop oziroma pragmatizem pri reševanju mednarodnih problemov in (ponovno) pridobivanje vpliva v mednarodnem prostoru.

Pragmatizem je še močno izražen v obdobju po imenovanju oziroma po izvolitvi predsednika Rusije Vladimirja Putina v letu 2000. V nalogi nameravam ugotoviti, kako oziroma s kakšnim

uspehom Ruska federacija s pragmatizmom v svoji zunanji politiki uresničuje svoje zunanjepolitične cilje. Katere varnostne in politične okoliščine v mednarodni skupnosti so se spremenile? Kaj je bil vzrok za njihovo spremembo? Zakaj je prišlo do uporabe pragmatizma v ruski zunanji politiki? Je bila izbira pragmatizma ustrezna?

Druga hipoteza, ki jo želim preveriti v magistrski nalogi, je, da je imela Ruska pravoslavna cerkev, kot politični dejavnik, preko celotne zgodovine nastajanja ruske države pomemben vpliv pri oblikovanju ruskih geopolitičnih ciljev oziroma, da je v veliki meri je Ruska pravoslavna cerkev vplivala na razvoj ruske geopolitične misli in s tem na rusko zunanjo politiko. Pri tem me zanima, ali je bil vpliv Ruske pravoslavne cerkve najpomembnejši dejavnik pri oblikovanju ruskih geopolitičnih ciljev oziroma ali je mogoče enačiti politiko ruske države s politiko Ruske pravoslavne cerkve? Ali so na oblikovanje ruskih geopolitičnih ciljev preko zgodovine vplivale tudi druge vere? Kakšen je vpliv vere nasploh v političnem odločanju na področju zunanjih zadev?

V magistrskem delu bom iskal odgovore na ta vprašanja. Raziskoval bom razvijanje geopolitične misli v Ruski federaciji ter vpliv Ruske pravoslavne cerkve in njun vpliv na oblikovanje sodobne ruske zunanje politike. Cilj analize je prikazati soodvisnost obeh pojavov ter oceniti uspešnost njunega prepletanja.

Magistrsko delo sestavlja osem poglavij. Uvodno poglavje predstavlja metodološko-hipotetični okvir magistrske naloge. Drugo je namenjeno prikazu razvoja ruske geopolitične misli od njenega začetka do sodobnega razmišljanja. V tretjem poglavju je predstavljen vpliv Ruske pravoslavne cerkve na oblikovanje ruske geopolitične misli in s tem na rusko zunanjo politiko. Četrto in peto poglavje sta namenjena zgodovinski predstavitvi nastanka ruske države od njenega začetka do današnjih dni. Šesto poglavje je namenjeno raziskavi in predstavitvi sedanje usmeritve v ruski zunanji politiki in njeni primerjavi s preteklimi obdobji od nastanka Sovjetske zveze do danes. V sedmem poglavju je prikaz odnosa Ruske federacije z drugimi akterji mednarodnih odnosov: z EU, Natom, ZDA, Kitajsko ter s Skupnostjo neodvisnih držav. V sklepnem, osmem poglavju, je podana analiza hipotez.

Analiza magistrskega dela bo temeljila na proučevanju primarnih virov (dokumentov, zapisnikov) in sekundarnih virov (relevantne monografije in strokovni članki s področja geopolitike). Kot vir informacij bom uporabil tudi znanstveno literaturo, dokumente, internetne strani ministrstev za zunanje zadeve nekaterih držav in Ruske pravoslavne cerkve.

Aktualne podatke bom pridobil s spletnih strani ter z intervjuji strokovnjakov. S pomočjo intervjujev bom pridobil informacije, ki niso širše dostopne. Vsekakor predstavlja omejitev pri analizi raziskovalne problematike dejstvo, da je precej uporabnih virov zaupne narave.

Za obravnavo predmeta raziskave in za raziskovanje zastavljenih ciljev naloge bom uporabil kvalitativne metode raziskovanja, ki jih bom podprl s kvantitativnimi metodami. V ožjem smislu se bom pri analizi raziskovalne problematike omejil na proučevanje razvoja geopolitične misli na sedanjem ruskem prostoru. Za primerjavo različnih pogledov na geopolitično problematiko bom uporabil primerjalno-zgodovinsko analizo.

Za interpretacijo in analizo sekundarnih virov predmeta proučevanja bom uporabil konceptualno analizo, ki mi bo pomagala odgovoriti na zastavljena vprašanja razvoja geopolitične misli na sedanjem ruskem prostoru. Prav tako bom pri analizi predmeta raziskave uporabil geopolitične zemljevide.

Izbrana metodologija ima seveda določene omejitve. Omeniti je potrebno, da sekundarni viri ne dajejo nujno objektivnega pogleda na zgodovinske dogodke. Ker se bom v izbrani literaturi opiral predvsem na dela različnih ruskih avtorjev, sklepam, da so nekateri pogledi na dogajanje lahko subjektivni. Po drugi strani pa prav ti pogledi ponujajo drugačen pogled na zgodovino in na razumevanje zgodovinskih dejstev, kar bogati tudi naše - enako subjektivno - dojemanje Ruske federacije. Dodatno omejitev predstavlja tudi omejenost literature v zvezi z Rusko pravoslavno cerkvijo in njenim vplivom na rusko zunanjo politiko.

2 RAZVOJ GEOPOLITIČNE MISLI V RUSKI FEDERACIJI

Oblikovanje geopolitičnih idej je bilo v Rusiji vedno tesno povezano z iskanjem opredelitve ciljev ruske države ter opredelitve vloge "ruske civilizacije" v svetu. Z razliko od zahodne je posebnost nastanka in razvoja ruske geopolitične misli v tem, da je velika geografska površina države sama narekovala način življenja naroda oziroma prebivalstva in posebnosti države ter njenih funkcij kot posebne prostorsko-teritorialne organizacije prebivalstva.

Teoretični razvoj geopolitične misli oziroma doktrine je v Rusiji tesno povezan s študijo evolucije geopolitičnih mnenj ruskih znanstvenikov. Tako so se geopolitična stališča v Rusiji v 17. stoletju oblikovala v naravoslovnih in družboslovnih znanostih. To je bilo povezano s potrditvijo oziroma pridobitvijo evrazijskega statusa Rusije, njenega stabilnega položaja znotraj evrazijskih mej, gospodarsko rastjo in razvoja mednarodnih odnosov ter razvojem znanosti v času carja Petra I.¹

Izvor geopolitične misli v Rusiji je potrebno iskati v geografski znanosti, ki se je začela razvijati pod Petrom I. na peterburški univerzi. V geografski znanosti sta se pojavili politična geografija, katere začetnik je bil Georg.V. Kraft (1701-1754), ter ekonomska geografija, katere začetnik je bil Mihail.V. Lomonosov (1711-1765), ki je za geografski opis Rusije dejal, da se morajo upoštevati različne naravne, gospodarske in politične posebnosti njenih regij ter ob tem opozoril na najbolj poseljene in gospodarsko razvite centralne regije (Dik 1976, 23). Na sam razvoj geopolitične doktrine je vplival tudi razvoj kartografije, topografije, državna in vojaška statistika, etnografija in drugo (leta 1734 je bil izdelan prvi zemljevid Rusije, leta 1745 pa atlas Ruskega imperija).

Ruska geopolitična misel se je začela razvijati konec 19. in v začetku 20. stoletja, podobno kot v drugih državah. Za razvoj geopolitične misli na ruskem prostoru pa je značilno prepletanje oziroma nadrejenost duhovnih načel nad materialnimi, oziroma prisotnost posebne filozofske prevlade, kar odraža civilizacijske in kulturne vrednote evrazijskega prostora

---

¹ Rusko carstvo je evrazijski status dobilo konec 16. stoletja, ko je pripojila Sibirijo. Geopolitična paradigma se kaže v transportnem-komunikacijskem prostoru med Baltskim, Črnim in Kaspijskem morjem (t.i. Trimorje), ki je temeljila na treh stabilnih zgodovinskih in kulturnih področjih: območje baltske regije, območje Dneper-Dvina ter območje Volga-Oka, in je določala splošni geostrateški razvoj države. Položaj Peterburga kot glavnega mesta takratne Rusije na vrhu trikotnika Trimorje je opredeljeval geopolitično usmerjenost takratne Rusije na Zahod. Ekaterina II. je leta 1767 dejala, da je Rusija evropska država in ruski narod je evropski narod in oblika vladanja v geopolitičnem smislu v Rusiji je avtokracija (Kefeli 2004, 1).

oziroma območja. Tako se je konec 19. in v začetku 20. stoletja v takratni Rusiji razvilo več klasičnih geopolitičnih smeri. Med njimi so najpomembnejše filozofska šola ruskega kozmizma, smer ruske zgodovinske in zgodovinsko filozofske misli, ruska geografska smer, ideologija evrazianstva ter teorija etnogeneze.

2.1 Splošno o geopolitiki

Mednarodni odnosi - kot praktična politika ali diplomacija - se vedno ukvarjajo z geopolitiko. Zato se mora vsaka analiza mednarodne skupnosti in mednarodnih odnosov lotevati tega problema v smislu opredelitve dejavnikov in določitve njihove teže. Dejavniki v mednarodni skupnosti so raznoteri in z različno specifično težo (Benko 2000, 137). Vsak mednarodni red je v bistvu bil in je tudi še danes teritorialen in temelji na delitvi prostora med suverenimi državami. Že to priča, kakšen pomen ima geografija za mednarodne odnose, to je preučevanje odnosa med človekom in prostorom. Benko ob tem navaja štiri dejavnike v mednarodni skupnosti: demografski dejavnik, dejavnik znanost, ideološki dejavnik in prostor.

Glede na to, da je prostor eden izmed temeljnih sestavin geopolitike, se obravnava kot objekt zunanje politike držav (Benko 2000, 137), kot okolje, v katerem se zunanja politika uveljavlja, in kot prizorišče mednarodnih odnosov. Ko se prostora ne obravnava več kot okolje, ampak kot prizorišče, to pa se zgodi takrat, kadar se vzamejo v poštev samo nekatere značilne črte, ki izhajajo iz koncepta prostora in ki vplivajo na specifično težo držav, pridemo do koncepta geopolitike. Benko ob tem meni, da je takšen koncept ustvarjal podlago za različne politične doktrine ekspanzionistične in imperialistične narave.

Geopolitika je blizu realistične teorije mednarodnih odnosov, katere najvidnejši predstavnik je Hans Morgenthau (1904-1980), ki pravi, da je moč in iz nje izpeljana sila prva in temeljna kategorija. Moč je cilj in sredstvo v mednarodnih odnosih, "boj za moč je večer v času in prostoru". Morgenthau je postavil moč v središčno mesto v konceptualni shemi realistične teorije, ki jo moramo razumeti kot monoistično koncepcijo mednarodnih odnosov. Morgenthau členi moč v naslednje sestavine: zemljepisni element, naravna bogastva, industrijska raven, vojaške zmogljivosti, število prebivalcev, nacionalne posebnosti in morala prebivalcev, sposobnost diplomacije in vlad ter končno stabilnost političnega sistema. Iz njih je sestavljena moč, te sestavine sestavljajo "potencial moči kot groba ocena materialnih in človeških virov" (Benko 2000, 67-70).

Sam pojem geopolitika pa spada med tiste skrivnostne besede, ki pojasnjujejo - ali se vsaj tako zdi - nekaj, česar v bistvu ni mogoče pojasniti. Ali je geopolitično vsako vprašanje, ki presega jasno racionalnost in pri katerem gre za velikanske nasprotujoče si in zato nedoločljive interese. Geopolitika je vedno imela nekakšno mistično razsežnost (Simoniti 1997, 10).

Simoniti meni, da ni neke enotne in vseobsegajoče definicije geopolitike. Tudi kot samostojna disciplina se uvršča na različne konce. Eni jo uvrščajo znotraj geografskih znanosti, drugi v politološke, še posebno v znanost o mednarodnih odnosih. Nekateri ji priznavajo določeno znanstveno avtonomijo, češ da je geopolitika predvsem "geografska zavest države" ali "geologija politike", ki daje politiki naravno podlago. Geopolitika proučuje zvezo vpliva geografskih, fizičnih in človeških dejavnikov, analize, izbor in politične akcije, usmerjene proti drugim političnim subjektom, ki delujejo na istem ozemlju.

Geopolitiko lahko na kratko opredelimo kot preučevanje odnosa človek - politika - geografsko prostorski dejavniki. Gre za samostojno disciplino proučevanja, ki pa nima splošno priznane "krovne discipline". Nekateri jo namreč uvrščajo v okrilje geografskih znanosti, drugi pa jo priključujejo politologiji oziroma znanosti o mednarodnih odnosih (Simoniti 1997, 13).

Dela številnih predstavnikov geopolitičnih šol, ne glede na vse njihove razlike in nasprotovanja, omogočajo, da se o geopolitiki govori kot nekaj končnega in dokončnega. Številni avtorji se pri določanju glavnega predmeta proučevanja geopolitike kot znanosti in njenih glavnih metodoloških načel med seboj razlikujejo. Razlike izhajajo iz zgodovinskih okoliščin, iz tesne povezanosti geopolitike s svetovno politiko, problemi oblasti in prevladujočimi ideologijami. Sintetični značaj te discipline vključuje geografijo, zgodovino, demografijo, strategijo, etnografijo, verske študije, ekologijo, vojaške zadeve, zgodovino ideologij, sociologijo, politologijo in drugo.

Dugin (1999, 39) meni, da je "geopolitika pogled na svet in jo je v tem pogledu zato boljše primerjati ne z znanostmi, temveč s sistemom znanosti. Je na takšnem nivoju kot marksizem ali liberalizem in drugimi sistemi razlag družbe in zgodovine. Marksizem in liberalizem imata kot temelj za ekonomski vidik človeškega bivanja oziroma obstoja princip "ekonomike kot

usode oziroma ekonomsko ideologijo"... Za razliko od "ekonomske ideologije" pa geopolitika temelji na tezi "geografskega reliefa kot usode". Geografija in prostor imata v geopolitiki takšno funkcijo kot denar in proizvodna sredstva v marksizmu in liberalizmu, sta vir vseh temeljnih življenjskih postavk. To sta dva poglobljena dejavnika, ki pogojujeta človeški obstoj in nastopata kot osnovni način tolmačenja preteklosti, hkrati pa se okrog njiju oblikuje okolje. Kakor ekonomska ideologija temelji geopolitika na približnosti oziroma zaokroženosti in reduciranju raznovrstnih življenjskih pojavov na nekaj parametrov, vendar ne glede na takšno pomanjkljivost, ki jo vsebujejo take teorije, slednja na poseben način dokazuje svojo pravilnost, če želimo razčistiti s preteklostjo in je nadvse učinkovita pri organizaciji sedanjosti ter načrtovanju prihodnosti".

Same definicije geopolitike se med seboj precej razlikujejo, kar je še posebej očitno glede na vidik proučevanja, ki se posameznemu teoretiku zdi pomembnejši. Rudolf Kjellén (1846-1922), ki je leta 1897 med prvimi uporabil termin geopolitika, meni, da gre za "znanost o državi kot geografskem organizmu, takšnem, kakršen se kaže v prostoru. Stalni predmet te politične znanosti je enotna država in preučevanje njene globlje narave; medtem pa politična geografija opazuje planet kot življenjski prostor človeških skupnosti na splošno" (Simoniti 1997, 15).

Sam razvoj geopolitičnega razmišljanja sega daleč v preteklo zgodovino. Tako je večina mislecev antičnega sveta razmišljala o učinku geografskega okolja na samo družbeno politično življenje. Tako je Aristotel (384-322 pr.n.št.) v svojem delu "Politika" ugotovil, da so prebivalci hladnih držav pogumni, vendar jim primanjkuje domiselnosti in tehnične domišljije, zaradi tega lahko dalj časa ohranijo svobodo, vendar pa so nesposobni sodelovati s sosedi, zato potrebujejo politično vodstvo. Nasprotno pa so južni (azijski) narodi iznajdljivi, vendar ne dovolj energični, zato je za njih suženjstvo in podrejanje naravno stanje. Po njegovem mnenju Grki živijo v preseku obeh polov in imajo najboljše lastnosti enih in drugih. S tem se je začela tradicija geografskega determinizma v političnih teorijah (Isaev 2006, 10).

Tak pristop je nadaljeval Jean Bodin (1530-1596), ki je v svojem delu "Metoda lahkega razumevanja zgodovine" prišel do zaključka, da geografsko okolje vpliva na človeški razvoj preko psihe, preko značaja narodov. Po njegovem mnenju so pogoji življenja odvisni od narave, v kateri živijo.

Obdobje razsvetljenstva je zaznamoval Charles-Louis de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu (1689-1755), ki je v svoji razpravi "Duh zakonov" proučeval pomen vpliva podnebnih sprememb, vesolja, zemlje, kulture in gospodarstva na oblikovanje zgodovinskih elementov. Poudarjal je ključno vlogo podnebja pri razvoju družbenega življenja in nujnost, da so državni zakoni v skladu z njenimi geografskimi pogoji (Isaev 2006, 17-16).

Nemčija je v 19. stoletju postala center politično-geografskih raziskav, kjer koncept geografskega determinizma posledično prehodi pot od politične geografije do geopolitike. Carl Ritter (1779-1859) je tako oblikoval sistem regionalne delitve sveta v okviru enotnega globalnega prostranstva (Parker 1997, 44). Svet je razdelil na dva dela oziroma (pol)sferi: vodno (morsko) in kopno (celinsko), mejo med njima je določil preko južnega dela Azije in Peruja, ki je imela obliko velikega polkroga. Iz te delitve izhaja, da je severni del sveta kontinentalni, južni del pa morski. Kontinentalno (pol)sfero je razdelil na Stari in Novi svet. Ko je primerjal oba svetova, je ugotovil, da je za prvega, ki se razteza od zahoda do vzhoda, značilna velika klimatska monotonost. Novi svet pa se razteza od severa proti jugu in je zato klimatsko zelo raznolik. Ta razlika v klimatskih pogojih naj bi, po njegovem mnenju, pomembno vplivala na značaj narodov v regijah.

Friedrich Ratzel (1844-1904) je oblikoval osnovne usmeritve geopolitike. V takratno razumevanje politične geografije je dodal razumevanje prostranstva oziroma prostora kot političnega vira. V svojih študijah "Antropogeografija" in "Politična geografija" je poudaril, da teorije zgodovinskega razvoja ne upoštevajo pglavitne pogoje razvoja države, hkrati pa ni upoštevan učinek geografskega okolja. Zato je v središče svojih študij postavil pomen geografskega pogoja za zunanjo in notranjo politiko. Ugotavlja, da lastnosti države določajo lastnosti naroda in ozemlja. Po njegovem mnenju so najpomembnejše lastnosti velikost, položaj in meje države, značaj in oblika zemlje z njenim rastiščem ter vodami in na koncu odnos do drugih delov zemeljske površine. Ratzel je v svojih zamislih zajel sestavine darwinizma: rast, boj, evolucijo in propad. "Ukvarjal se je predvsem s procesom spreminjanja prostorskih struktur, tako kakor se je Marx predvsem s spreminjanjem družbenih in ekonomskih struktur. Vendar pa ni nikoli povsem sprejel niti naravnega izbora niti determinizma, ki je nastopal hkrati z njim" (Parker 1997, 74).

Te ideje so bile po posameznih državah podlaga za razvoj klasičnih nacionalnih šol geopolitike v prvih tridesetih letih preteklega stoletja. *Nemška šola* se je tako razvijala v dveh

smereh. Prva, nacionalistično usmerjena, je imela svoj izvor v nacionalnem nezadovoljstvu Nemcev, ki so bili odrinjeni od procesa oblikovanja kolonialnih imperijev in v porazu v prvi svetovni vojni. Druga smer je bila internacionalistična in je imela svoj izvor v reformatorskem marksizmu. Zadala si je nalogo, da dopolni zgodovinski materializem z geografskim determinizmom, tj. "popraviti" gospodarske in politične odnose med ljudmi in državami s pomočjo narave in zemlje.

Nemška geopolitična šola je bila dovzetna glede dogajanja v državi in nemški družbi. Razlog za to je bil njen poraz v I. svetovni vojni, izguba kolonialnih ozemelj, plačevanja vojnih odškodnin in globoka finančno-gospodarska kriza v državi. Ti razlogi so prispevali k oblikovanju teorije "Srednje Evrope", h konceptu velikih območij, ideje o kontinentalnem bloku Berlin-Moskva-Tokio. Poglavitna ideja vseh konceptov je bila nasprotovanje kontinentalnim in morskim državam, ki obvladujejo milijone kvadratnih kilometrov prekomorskih ozemelj. Na podlagi nacionalistične šole sta se oblikovali japonska in italijanska geopolitična šola (Isaev 2006, 32).

Japonska šola je imela po Doddsu (2003, 76-77) dve fazi razvoja: prva, v obdobju med leti 1920 in 1930, ko so japonski geografi, kot sta Tsujimura in Sasaki kritizirala Kjellénove ideje in drugo obdobje od leta 1930 naprej, ko se je o geopolitiki razpravljalo v novinarskih, političnih in vojaških krogih. Isaev (2006, 33) ob tem meni, da je imela japonska šola predvsem poudarek na "edinstvenosti in izviranosti" svoje države, ki je pozivala k oblikovanju "Velike Japonske" na podlagi "združitve osem vogalov pod isto streho", tj. razširiti japonski geopolitični prostor. To je bilo vsebovano v t. i. memorandumu Tanaka² - oblikovanje geopolitičnega programa "osvoboditve" Mandžurije, Mongolije, Kitajske, držav jugovzhodne Azije in južnih morij ter njihovo združitve v "Veliko Azijo".

Italijanska šola se je pričela razvijati leta 1903, ko je Olinto Marinelli (1876-1926) opredelil pomen politične geografije za državo na podlagi Ratzelovega dela "Politična Geografija". (Dodds 2003, 94-95). Kasneje je italijanska smer temeljila na ideji o dokončanju popolne združitve Italije, tj. vrnite zadnjih italijanskih ozemelj, ki so ostala pod tujim vplivom. Od tod

---

² Leta 1927 je takratni japonski predsednik vlade Tanaka Giichi oblikoval strategijo osvajanja Mandžurije in Mongolije, kot uvod v japonsko prevlado nad celotno Kitajsko. Memorandum je tudi napovedal, da bo imela operacija za posledico oboroženi spopad med Japonsko in Rusijo (<http://www.probertencyclopaedia.com/cgi-bin/res.pl?keyword=Tanaka+Memorandum&offset=0>).

izvira gibanje iredentizem - gibanje za združitev razdeljenega naroda. Največji doprinos italijanske šole v teorijo geopolitike pa je bil prispevek generala Giulia Douheta (1869-1930) glede prevlade v zraku. Izhajal je iz takratne nove realnosti - izuma letala. Po njegovi teoriji ima prav letalo, po zmagi človeka v drugih dveh okoljih - morju in kopnem, lastnost, da prevlada v tretjem okolju - zraku. Zaradi tega je po njegovem mnenju potrebno razvijati civilno in vojaško letalstvo. Vojaško letalstvo naj bi imelo v vojni posebno mesto, saj naj bi z masovnimi bombardiranjimi preusmerili potek vojne. Njegova strategija je tako logični zaključek idej klasične geopolitike o vzajemnem delovanju treh naravnih okolij in njihovih osvajanj s strani človeka (Isaev 2006, 33).

Britanska in ameriška šola je imela v primerjavi z zgoraj navedenimi šolami bolj zmeren značaj. Vendar je bila zmernost pogojna in se lahko pojasni z dvema dejavnikoma: prvič, na oblikovanje geopolitične misli so vplivale liberalne in liberalno-konzervativne ideje, ne pa fašistične, nacistične ali militaristične, kot v Italiji, Nemčiji in Japonski. Drugič, ZDA in Velika Britanija sta bili bolj zaskrbljeni glede razvoja že osvojenega ozemlja in njegove priključitve s strani Nemčije, Japonske in Italije, ne pa zaradi osvajanja novih ozemelj. Poleg tega pa v obeh državah praktično ni bilo internacionalističnih usmeritev v geopolitiki, tako kot je bilo to npr. v Nemčiji.

V tej šoli prevladujeta teorija o celinski moči "Heartland" Halforda Mackinderja (1861-1947) iz leta 1904 in teorija o pomorski moči ameriškega admirala Alfreda T. Mahana (1840-1914) iz leta 1890. Glavne usmeritve te šole so bile naslednje: raziskava v političnem smislu kolonialnih osvajanj in geopolitične značilnosti delovanja kolonialnih imperijev; iskanje poti za svetovno prevlado, analiza prevladujočega položaja geopolitičnega prostora ter razvoj konfrontacije med zemljo in morjem, analiza prednosti moči morja pred prevlado na kopnem in morju, pomen pomorske prevlade za prevladujoč položaj v svetu (Isaev 2006, 34).

Glavni predstavnik *francoske šole* je Paul Vidal de la Blache (1845-1918). Oblikoval je svojo teorijo na podlagi kritike Ratzelove, saj naj bi le-ta precenil vpliv okoljskega faktorja na politiko in podcenil človeški faktor. Po mnenju de la Blacha je človek tudi geografski faktor, ki ima pobudo in podjetnost, lahko nastopa kot posrednik kulturnega faktorja v politiki. Samo preko človeka in z njegovim posredovanjem deluje geografski determinizem. Ta koncept se v geopolitiki imenuje posibilizem (Dugin 1999, 69).

Ruska šola geopolitike se je razvijala v nekaj smeri. Prva smer je panslavizem, ki je imel svoj politični izvor v združevanju južnih in zahodnih Slovanov in v iskanju zaveznitva z Rusijo, drugo smer je predstavljala ruska geografska znanost, ki ji ni bilo vseeno za usodo imperija, tretja, ruski boljševizem, pa je imela za osnovo teorijo sprememb socialno-ekonomske strukture s svetovno revolucijo. Več o ruski šoli geopolitike je navedeno v nadaljevanju.

Spremembe v teoriji, ki so nastale med II. svetovno vojno in po njej, so bile pomembne tudi za razvoj geopolitične misli, predvsem v smislu vračanja ameriške šole k Osrčju (Hartland). Tako posodobljene teorije Osrčja so pomenile oziroma pomenijo teoretično podlago, "da bi ustvarili globalni sistem, primeren za nove razmere po II. svetovni vojni oziroma izgraditev teoretičnega okvirja za novi svetovni red, pri tem pa uporabili zidake in malto starih teorij. Zaradi okoliščin v mednarodni skupnosti v petdesetih letih preteklega stoletja so ustvarile množico novih geopolitičnih idej, med katerimi so se številne izognile velikim sistemom v prid sveta iz manjših enot" (Parker 1997, 205). Parker (1997, 241-244) ob tem navaja sedem šol geopolitičnega pogleda na svet: binarna šola, marginalna, pasovna, pluralistična, idealistična šola, trinarna šola ter šola jedro-okolica³.

Področje geopolitike se je v zadnjih dvajsetih letih razširilo z novimi vsebinami, saj se je v skladu z globalno perspektivo sveta tudi geopolitična znanost ukvarja s problemi, ki niso več vezani na politični pomen prostorske dimenzije. Mnogi avtorji tako sploh ne govorijo več o geopolitiki, temveč s koreni besed oziroma pojmov opredelijo področje, ki jih raziskuje nova

---

³ *Binarna šola*: gre za delitev sveta na dve središči moči, ki se med seboj razlikujeta in sta si v nenehno prisotnem stanju konflikta in nasprotovanja. Primer binarne interpretacije sveta je Macinderjeva teorija o osrčju in nenehnem konfliktu pomorske in celinske sile. *Marginalna šola*: celinski in pomorski svet - kot dvojna centra svetovne moči - dolgoročno gledano periferna v relaciji do obrobja. Glavni svetovni konflikti so se tako odvijali za nadzor nad območjem obrobja, ki je bogat ne le populacijsko in s surovinami, temveč ima tudi centralno strateško pozicijo. *Pasovna šola*: glavni centri sveta nahajajo v zemljepisnih širinah severnega subtropskega podnebnega pasu. Podnebje ima vlogo determinante geopolitične strukture sveta. Najpomembnejše države te šole se nahajajo na področju severne Amerike in Evrope, pridružujejo se jim še Japonska in Sovjetska zveza oziroma Ruska federacija. *Pluralistična šola*: zagovarja prednost severnega dela zemeljske poloble. Ob tem zanika obstoj "naravnega" centra moči na področju enega samega predela sveta in, da so se preko zgodovine centri moči menjavali. Območna sila, ki je prevladovala v nekem stoletju, je v naslednjem morda bila povsem periferna in nepomembna. *Idealistična šola*: ne postavlja centrov moči. Razbiti skuša zgodovinski cikel dominacije in doseči svetovni red, univerzalno državo. Model temelji na predpostavki, da je človek zmožen preseči hobsijansko naravo, ter se obnašati v nasprotju s preteklimi formami. *Trinarna šola*: svet je potencialno razdeljen na tri in ne dva dela. Je nekakšna alternativa binarni šoli, saj v koncept dveh vključi še tretjo silo, ki bi predstavljala izziv in alternativo kot nova potencialna zmagovalka v nenehnem boju velesil. *Šola jedro - okolica*: odraža svetovno dihotomijo center-periferija, razviti-nerazviti, sever-jug. Središče, oziroma jedro, je postavljeno v severno-atlantsko območje, kjer se tako koncentrirata ekonomska in politična moč. Okolica je celoten preostanek sveta. Povsem je torej sprejet hegemonski položaj Zahoda, ki je vzdrževan preko nadzora nad mednarodnim pretokom kapitala, s tehnološko superiornostjo ter močno socialno-ekonomsko mrežo za širjenje vpliva.

geopolitika. Tako je eden najpogostejših izrazov, ki ga uporablja nova geopolitika za poimenovanje lastnega zanimanja geoekonomija⁴.

Dodds (2003, 333) uvaja v geopolitično misel pojem "kritične geopolitike". V središču kritične geopolitike njenega proučevanja so načini, s katerimi različni geografski diskurzi, prakse in perspektive merijo, opisujejo in ocenjujejo svet. Kritična geopolitika tako ne sprejema določenih predpostavk klasične geopolitike in ima bolj kritičen pristop. Obstoječa razmerja moči in njihove strukture niso stalne temveč sprejemljive. Glavni poudarek ni na vplivu geografije na politiko, temveč na kontekstu, ki spremlja pomembne politične odločitve. Tako zavračajo klasično predpostavko, da se voditelji držav pri sprejemanju svojih odločitev ravna racionalno. Največ pozornosti namenjajo preučevanju okoliščin in kontekstov posameznih zunanje političnih odločitev, ki pripeljejo do pomembnih preobratov.

2.2 Klasiki ruske geopolitične misli

Na podlagi razvoja geografskih znanosti so se v Rusiji pojavili nekateri znanstveniki, ki jih lahko štejemo med klasike ruske geopolitične misli. Eden izmed njih je bil ruski akademik ter eden izmed ideologov geografskega determinizma Karl E. Ber (1792-1876). Leta 1848 je v svojih razpravah napisal, da je usoda narodov določena vnaprej in je neposredno povezana z naravo in geografskimi značilnostmi (Ber 1848, 230).

Njegovim idejam je sledil Lev I. Mečnikov (1838-1888), ki je v svojem delu Civilizacija in velike zgodovinske reke napisal, da so reke izraz sinteze vseh fizičnih in geografskih razmer: podnebja, tal, topografije, terena in geopolitične strukture območja. Ob tem Mečnikov trdi, da so reke, ki so del geografskega okolja, le kot pogoj za razvoj civilizacij. Podlaga za razvoj je skupinsko delovanje človeške družbe. "Geografija okolja se bo sčasoma razvijala skupaj s procesom civilizacije" (Mečnikov 1994, 355).

---

⁴ Balažic (2001, 238) meni, da gre pri geoekonomiji za analizo vplivanja prostorskega dejavnika na produkcijo in menjavo/trgovino ter za ugotavljanje človekove uporabe prostora za ekonomske dejavnosti. V razliko od političnega prostora, ovrednotenega s stalnostjo, zamejenostjo in zaprtostjo, ekonomski prostor skozi logiko ponudbe in povpraševanja odlikujeta gibanje in odprtost.

Vladimir I. Lamanski (1833-1914), kot Mečnikov, ne priznava vodilne vloge geografskega okolja za razvoj civilizacij, temveč postavlja antropološke značilnosti, sestavo prebivalstva, ter zgodovinske in kulturne značilnosti v vlogo odločilnih dejavnikov za razvoj civilizacij. V svojem delu Troje svetov na azijski-evropski celini napiše, da je Evropa pravzaprav polotok Azije in posledično sestavlja celoto, en del sveta, ki se lahko poimenuje Azijsko-evropska celina (Lamanski 1892, 16).

Za predhodnike ruskih geopolitičnih šol oziroma razmišljanj lahko štejemo tudi t.i. šolo slovanofilov⁵ iz leta 1834. Začetnika sta bila Vasilij N. Tatišev (1686-1750) in Mihail V. Lomonosov (1711-1765). Slovanofili, ki so se jim kasneje pridružili še nekateri takratni ruski pisatelji Fjodor I. Tiutčev (1803-1873), Vladimir I. Dal (1801-1872), Aleksandr N. Ostrovskij (1823-1886), Apollon A. Grigoriev (1822-1864), so se ukvarjali predvsem z vprašanjem o razumevanju skupnosti kot "stavbe" za globoke etno-psihološke temelje takratne Rusije. Menili so, da ima Rusija posebni odnos do ostalega sveta in do vseh Slovanov ter da mora Rusija nasprotovati Zahodu, oziroma da mora ruski razvoj temeljiti na vrednotah in institucijah, ki izhajajo iz njene zgodovine. Poleg tega so slovanofili aktivno sodelovali pri pripravi in izvedbi osvobajanja kmetov leta 1861. Veliko vlogo so imeli tudi pri razvoju vezi med Rusijo in Slovani, ki so živeli izven takratne Rusije. Med drugim so tako med letoma 1858 in 1878 oblikovali mrežo odborov Slovanov, ki so živeli v tujini.

Takšnemu konceptu slovanofilov pa je nasprotoval njihov član Konstantin N. Leontijev (1831-1891). Za razliko od slovanofilov ne izhaja iz vnaprej določenih zahtev, ampak iz realnosti. Pri tem je ugotovil, da se je del Slovanov že dokončno asimiliral z zahodno civilizacijo, zato so, po njegovem mnenju, postali sovražniki Rusije.

2.2.1 Filozofska šola ruskega kozmizma

Ta smer znanstveno-filozofskega razmišljanja se je oblikovala v Rusiji v sredini 19. stoletja in je trajala do začetka 20. stoletja. Pogledi ruskih kozmistov (najvidnejši predstavniki so: Nikolaj F. Fedorov (1827-1903), Nikolaj A. Umov (1846-1915), Volodimir I. Vernadski (1863-1945), Aleksander L. Čiževski (1897-1964) in drugi) so široki in se niso nanašali

---

⁵ Intelektualno gibanje v 19. stoletju v Moskvi. Člani so bili predvsem bogati intelektualci in pripadniki stare aristokracije. Predvsem so se posvečali vprašanju filozofije, zgodovine, teologije, filologije in folklore (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/548498/Slavophile>, 15.10.2009).

izključno na geopolitično problematiko oziroma geopolitična vprašanja⁶. Geopolitični motiv oziroma ideja je tako v aktivnem razvoju, tj. potreba po novi stopnji zavesti v svetu, ki jo narekuje človeški razum in moralni čut. Zato je ta smer v filozofiji včasih imenovana aktivna-evolucijska.

Njihov najpomembnejši prispevek v geopolitičnem razmišljanju je bilo delo Vernadskega o teoriji noosfere⁷. Pojasnil je nujnost prehoda na noosfero, vključujoč številne materialne oziroma bistvene dejavnike, vsak od njih pa je neposredno povezan z geopolitičnimi procesi. Prvi dejavnik je popolna povezanost človeka z življenjsko biosfero (univerzalnost človeštva). Drugi, ki je odločilen za oblikovanje noosfere, je enotnost človeštva ter postopoma oblikovanje univerzalne kulture, podobnih oblik znanosti, tehnike in vsakodnevnega življenja ter razvoj komunikacijskih in informacijskih tehnologij. Tretji dejavnik je možnost vpliva množic na oblikovanje državnih in javnih zadev.

Poleg koncepta Vernadskega je zanimiva teorija drugega predstavnika te smeri Čiževskega. Bistvo te teorije, ki jo je oblikoval leta 1922, je heliotaraksija. Pravi, da je delovanje oziroma obnašanje človeških množic odvisno od energijskega delovanja sonca. Hitro povečanje sončnih tokov deluje, oziroma vpliva na nevrološki in hormonalno-enokrilni sistem individualnih organizmov in vodi do povečanja kolektivne vznburjenosti. V tem primeru narašča "socialna razdraženost" množic in te zato spreminjajo tempo zgodovine, ritem življenja družbe. Na takšen način Čiževski razkriva mehanizem upravljanja zgodovinskega procesa ter posebnosti vpliva naravnih pojavov (vesolja) na politične procese na zemlji (Čiževski 1924, 25-27).

2.2.2 Smer ruske zgodovinske in zgodovinsko filozofske misli

Predstavniki zgodovinskega in zgodovinsko-filozofskega razmišljanja so tudi pomembno prispevali k razvoju konceptualne geopolitike. Boris N. Čičerin (1828-1904) je zagovarjal stališče, da je velika površina Rusije, njena redka poseljenost, enotnost in preprostost

---

⁶ Ruski kozmizem je filozofsko in kulturno gibanje, ki je nastalo v Rusiji v začetku 20. stoletja. Vključuje široko teorijo naravne filozofije, ki združuje elemente religije in etike, filozofije, zgodovine in izvora, razvoja in prihodnosti kozmosa in človeštva. Združuje elemente tako iz vzhodne in zahodne filozofske tradicije kot tudi ruske pravoslavne cerkve (http://en.wikipedia.org/wiki/Russian_cosmism, 10.2.2008).

⁷ Noosfera označuje področja človekovih misli. Beseda izhaja iz grške voŭc (nous "srce") + σφαῖρα (sphaira "sfera"). Noosfera je tretja v zaporedju faz razvoja Zemlje in vključuje geosfero (nežive snovi) in biosfero (biološkega življenja). Tako kot nastanek življenja bistveno spremeni geosfero, pojav človeškega spoznanja temeljito preoblikuje biosfero (<http://en.wikipedia.org/wiki/Noosphere>, 4.1.2009).

prebivalstva, stalna grožnja zunanjih napadov oziroma vdorov narekovala življenjsko nujno potrebo po močni centralni oblasti. Za njim je Sergej M. Solovjov (1820-1879) menil, da je bil začetek ruske državnosti in najbolj intenzivnega gospodarskega razvoja, predvsem kmetijstva v osrčju tedanje Rusije, opredeljen z geografskimi pogoji. V neenakih začetnih pogojih razvoja je videl tudi posebne in naravne vzroke neenakosti razvoja Rusije in zahodne Evrope: ruski narod si je moral dobesedno izboriti svoj življenjski prostor v naravi. Verjetno najpomembnejši predstavnik te šole oziroma prve faze razvoja geopolitične misli v Rusiji je Nikolaj J. Danilevskij (1822-1885). V svojem delu Rusija in Evropa izhaja iz dejstva, da ne obstaja le ena človeška civilizacija, temveč se glede na pogoje za razvoj na različnih ozemljih oblikujejo ločeni kulturno-zgodovinski tipi. Danilevskij meni, da se ti kulturno-zgodovinski tipi v bistvu ne mešajo in se spreminjajo le v zgodovinskem obsegu na podlagi etnične lastnosti, razvitosti pokrajine in zgodovinskega razvoja. Po njegovem mnenju niso glavni protagonisti na "gledališkem odru" zgodovine države ali določeni narodi, temveč velike kulturno-religiozne značilnosti. Poimenoval jih je kulturno-zgodovinski tipi, ki so skozi razvoj postali civilizacije. Danilevskij je bil tudi eden izmed ruskih znanstvenikov, ki je oblikoval in znanstveno utemeljil tezo odtujenosti Evrope od Rusije. Povod za odtujenost je v temeljnih civilizacijskih razlikah med obema svetovnima silama. V skladu s ciljem razvoja in krepitve slovansko-zgodovinskega tipa civilizacije je Danilevskij oblikoval pogoje za zunanjo politiko tedanje Rusije.

2.2.3 Ruska geografska smer

Najpomembnejši predstavnik ruske geografske oziroma vojaške-geografske šole je bil general Dimitrij A. Miljutin (1816-1912). Opredelil je geopolitične prednostne naloge takratne Rusije. Izhajal je iz dejstva, da je Britanski imperij glavni geopolitični sovražnik Rusije. Menil je, da je zato nujno potrebno skleniti vojaško-politični sporazum oziroma pakt med Rusijo in Nemčijo z namenom zagotovitve in ohranitve ravnotežja v Evropi in na Bližnjem vzhodu. Poleg tega je opredelil predmet proučevanja vojaške geografije in vojaške statistike.

Predmeta vojaške geografije in vojaške statistike sta skupna in specifična pri delovanju in razvoju države. Vključujeta proučevanje prepletenosti političnega sistema, gospodarske in vojaške moči, ozemlja, geografske lege in splošna topografska dejstva. Vse to vpliva na določitev mej; država je lahko kontinentalnega ali morskega tipa. Zaradi vseh dejstev lahko

država nameni za obrambo več vojske ali manj, ene dajo poudarek na kopenske, druge pa na morske sile.

Drugi pomemben predstavnik ruske geopolitične šole je Andrej P. Semenov-Tjan-Šanski (1827-1914). Njegov koncept temelji na teh predpostavkah⁸:

- predstava o politični geografiji kot (končno) sintetično in več nivojsko znanje v strukturi geografskih znanosti, kot geografija "teritorialnih in prevladujočih duhovnih človeških lastnosti ali kot država teritorialnih dominacij";
- uvod v tradicionalna geografsko-deterministična metodološka načela antropoloških zgledov človeških dejavnosti, predvsem je pomemben gospodarski vidik kot kritičen posrednik povezave v procesu ozemeljskega oblikovanja države na podlagi geografskih značilnosti;
- izolacija oziroma opredelitev in karakteristika generičnih norm teritorialnega političnega sistema, tj. državni geopolitični sistem, je rezultat delovanja naravnih, zgodovinskih, gospodarskih in kulturnih dejavnikov ozemlja;
- proučitev razvoja preko matričnega sistema ozemeljskega in političnega bogastva Rusije, njenih prednosti, pomanjkljivosti in perspektiv;
- razvoj vloge Rusije in njenih predstav o kolonialnih ozemljih, ki so kot spodbujevalec in garant ozemeljskega in političnega bogastva;
- politično-geografska določitev območij in kartiranje Rusije.

Zanimiv je tudi njegov pogled na sistem geopolitične kontrole nad prostorom. *Prvi sistem – v obliki obroča.* Nastal je na obalah Sredozemskega morja in se je s časom razširil v notranjost celine. Primera takšnih sistemov sta antična Grčija in antični Rim. Sistem je neizogibno propadel zaradi rasti prebivalstva in preusmeritve centra v notranjost celine. *Drugi sistem - parcialni.* Je značilen za polotoške in otoške države, ki imajo močne pomorske sile, ki so omogočale vpeljavo trgovskih poti in velika geografska odkritja. Takšen sistem so imele Nizozemska, Španija in Velika Britanija. *Tretji sistem geopolitične kontrole – kontinentalni.* Država leži znotraj velikega območja na celini, od morja do morja. Geopolitična dejavnost je osredotočena na izgradnjo in obvladovanje vodnih in kopenskih poti in na kolonizacijo na celini. Takšen sistem naj bi imele Perzija, Rusija in ZDA (Semenov 1915, 7).

---

⁸ Vir: <http://orgas.narod.ru/manuals/geopol/3.html>, 1, 17.2.2009.

General Andrej E. Snesev, eden izmed pripadnikov t.i. "neobičajne strategije", je menil, da je bistvo strateškega zgodovinskega upravljanja vsebovan v pravilih vojaške znanosti in zakonih vojne in v vseh mogočih sredstvih civilizacije. Pri uvedbi teh zakonov in drugih predpisov v arzenal strategije je potrebno združiti napore strokovnjakov na različnih področjih znanosti, to je integrirani kompleks vojaške geografije, ki je preprosta vsota humanistike in naravoslovnih znanosti. Snesev je tudi opredelil geostrategijo Rusije: "edinstvena usmeritev je na jugo-zahod, preko centralne Azije in srednjega Vzhoda do Indijskega oceana". Snesev (1906, 15) pojasnjuje z dvema razlogoma: Rusija ima nekatere pomanjkljivosti (enoličnost pokrajine, nezanesljive meje ter pomanjkanje "toplih" oceanov), kot drugi razlog pa navaja rusko željo "po oblasti". Njen izhod na sever je omejen s Severnim ledenim morjem, usmeritev na zahod je bila ustavljena s strani germanskih plemen in Švedov, na jug pa s strani turškega imperija.

2.2.4 Ideologija evrazijanstva

Ena izmed najpomembnejših smeri ruske geopolitike je ruska šola evrazijanstva. Ideje te šole še dandanes služijo kot osnova vseh ruskih projektov. Najvidnejša predstavnika te šole sta Pavel N. Savitski (1895-1968) in Nikolaj S. Trubeckoj (1870-1938).

Osnovna ideja Savitskega je, da Rusija predstavlja posebno civilizacijsko obliko, ki je opredeljena preko kvalitete "sredinskosti". Za to sredinskost ima Rusija veliko več razlogov kot Kitajska, ki se ima za "osrednjo državo". Sredinskost Rusije je že v njeni zgodovinski identiteti - ni del Evrope in ne nadaljevanje Azije, je samostojen svet, samostojna in posebna duhovno-zgodovinska geopolitična realnost - Evrazija. Rusijo Savitski določa kot poseben tip civilizacije, ki se je oblikoval na podlagi nekaj sestavljajočih se kultur - arijsko-slovanske, turškega nomadništva ter pravoslavne tradicije. Vse skupaj sestavlja nekaj posebnega, "sredinska" civilizacijska oblika, predstavljajoč sintezo svetovne zgodovine. Pri tem Rusi niso samo veja vzhodnih Slovanov, temveč so imperialno-etnično civilizacijska oblika, v kateri je združen slovanski in turški duh.

Geopolitični smisel Rusije - Evrazije nastopa kot sinteza realnosti: evropskega gozda in azijske stepe. Pri tem takšna sinteza ni samo preprosta združitev dveh geopolitičnih sistemov, je nekaj celovitega, originalnega. V njegovi teoriji ima pomembno mesto tudi koncept "mestnega razvoja". Tako piše: "... široko prebivanje živih bitij, vzajemno

prilagojenih drug k drugem in k okolju". Socialno-politično okolje in njeno (rusko) ozemlje nas združujejo v eno samo celoto⁹.

Pomemben vidik Savitskega je princip teorije ideokracije. Evrazijci pojmujejo novo obliko državne ureditve, v kateri je privrženost vodilnemu sloju. To obliko pojmujejo ideokratično in je povezana z raziskovanjem določene ideje ali s služenjem tej ideji. Podobni elementi so v vsaki državni ureditvi: mogoče jih je najti v aristokraciji, v gerontokraciji in tudi v plutokraciji. Samo v ideokraciji je omenjeni element postal samostojen in osnova za oblikovanje vodstvenega sloja.

Ideokracija je pojem, ki zajema vse oblike nedemokratske in neliberalne usmeritve in temelji na nematerialnih in neutilitarističnih motivih. Savicki se zavestno izogiba razjasnitvi tega pojma, ki je lahko izražen bodisi v teokratični diktaturi bodisi v strankarski državi. Taka širina pojma ustreza geopolitičnim vidikom evrazijstva, ki zajemajo ogromne zgodovinske in prostorske širine. Ta poskus najbolj točno odraža intuitivno voljo kontinenta.

Trubeckojeva glavna misel, ki je osnova vsega svetovnega nazora o evrazijstvu, je potrditev radikalnega dualizma, razumevanje zgodovinskega procesa kot konkurence alternativnih projektov. Meni, da ni enotne poti razvoja civilizacij in se za tem skriva samo stremenje ene konkretne agresivne oblike civilizacije, predvsem romansko-germanske civilizacije, k univerzalnosti, edinosti, hegemonizmu in absolutizmu.

Človeštvo je z gledišča Trubeckojca združena kategorija oziroma kombinacija teh narodov, kultur in civilizacij, ki se pomembno razlikujejo od evropskega modela. Trdi, da razlika ni samo ugotovitevno dejstvo, temveč formula civilizacijskega zgodovinskega nasprotovanja, demarkacijska črta, na kateri se nahaja "živčni splet" sodobne zgodovine. Na takšen način lahko človeštvo uresniči svojo univerzalnost preko zanikanja totalitarnih modelov sodobnega Zahoda, združi "cvetenje kompleksnosti" narodov in kultur v enotni tabor proti zahodnem planetarnem osvajalskem pohodu¹⁰.

---

⁹ Vir: <http://orgas.narod.ru/manuals/geopol/3.html>, 2, 17.2.2009.

¹⁰ Vir: <http://orgas.narod.ru/manuals/geopol/3.html>, 3, 17.2.2009.

Nadalje Trubeckoj poudarja veliko vrednost turško-mongolskega zagona, pronicljivo pokazujoč na pomembno geopolitično dejstvo, da se vse površine vzhodne Evrazije povezujejo na račun step od Mandžurije do Transilvanije. Rusija, evrazijska država, se je oblikovala takrat, ko so moskovski knezi sprejeli tatarsko geopolitično razmišljanje. Moskovski bizantizem je postal dominantna državna ideologija že po propadu Bizanca in v omejeni stopnji z državnim sistemom, ki je bil izposojen od Mongolov. To je Sveta moskovska Rus, carska in evrazijska, kontinentalna, izrazito različna od romansko-germanskega sveta in radikalno postavljena proti njemu.

2.2.5 Teorija etnogeneze

Naslednik šole klasičnega evrazijanstva je zgodovinar in geograf Lev N. Gumilev (1912-1992). V svojih delih sicer ni uporabljal pojma geopolitika, vendar njegova teorija etnogeneze in etničnih ciklov nadaljuje smer organizacijskega pristopa in deloma geografskega determinizma, ki sestavlja bistvo geopolitike. Posebno pomembne so njegove raziskave odnosov zgodovinskih dob etnične karte Evrazije - stepskih, nomadskih ljudstev ali njihovih civilizacij. Razvija in pripelje do logične omejitve vsesplošno evrazijsko idejo o tem, da etnični Velikorusi, Rusi predstavljajo ne samo rdečo nit vzhodnih Slovanov, temveč tudi osnovni etos, ki se je oblikoval na osnovi turškega in slovanskega združevanja. Velikoraska civilizacija se je oblikovala na osnovi turško-slovanske etnogeneze, ki se je realizirala kot zgodovinsko in geografsko zavezništvo med gozdom in stepami, kar sestavlja zgodovinsko bit Rusije. Opredeljuje karakter njene kulture, civilizacije, ideologije ter politične usode. Za opis procesa rojstva naroda ali države uvaja pojem pasionarnost in pasionarni pretres. To je nepojasnen spontani izbruh biološke in duhovne energije, ki nenadoma povzroči gibanje dolgotrajnega zgodovinskega obstoja "starih" narodov in kultur, vključuje različne etnične in religiozne skupine v dinamičnem izbruhu prostranosti, duhovne in tehnične širitve. To privede do osvajanja in zlitja različnih preostalih etosov v nove aktivne in življenjsko sposobne oblike (Gumilev 1990, 269).

Visoka in popolna pasionarnost ter dinamični proces etnogeneze vodita v normalnih primerih k nastanku posebnega "super etosa", ki ne odgovarja samo nacionalno-državni obliki politične organizacije, temveč tudi imperiju. V razlagi svoje teorije je poudaril obstoj treh parametrov, ki opredeljujejo dinamiko zgodovinskega procesa: prostor, čas ter etos (Gumilev 1991, 62).

2.3 Sodobna šola ruske geopolitike

Po II. svetovni vojni je razvoj geopolitičnih znanosti v Sovjetski zvezi zamrl. Sovjetski diplomati, vojaški analitiki in akademiki so aktivno proučevali geopolitiko v smislu pomena prostora oziroma ozemlja, vendar niso nikoli, razen z redkimi izjemami, uporabljali pojem geopolitika. Do nekako sredi sedemdesetih let preteklega stoletja je politična oblast dajala le malo pomena razvoju geopolitičnih znanosti. Šele ko je postalo očitno, da tudi zaradi pomanjkanja razvoja geopolitike Sovjetska zveza zaostaja za ZDA, se je ponovno pojavil interes vladajoče strukture za razvoj geopolitične znanosti. Osrednji vlogi pri razvoju geopolitičnih znanosti sta imeli slovanofilska in evrazijska teorija. Vendar se je zaradi spremenjenih razmer pojavila potreba po novih geopolitičnih konceptih.

V sredini osemdesetih let preteklega stoletja so se tako oblikovale tri smeri v razvoju geopolitičnih znanosti (Isaev 2008, 448):

- *radikalno desno nacionalistična smer*, ki ima izrazito noto usmerjenosti proti Zahodu, ki verjame v oboroženo različico koncepta nacionalizma, evrazijanstva in neoevrazijanstva;
- *radikalno levo patriotska smer*, ki ima prav tako izrazito noto usmerjenosti proti Zahodu, ideje pa črpa iz ideologij komunizma, neokomunizma in antiglobalizma ter
- *znanstvena centralistična smer*. Ima izrazito liberalno-demokratsko noto, ki je usmerjena na integracijske procese v svetu in na reforme v Ruski federaciji.

2.3.1 Radikalno desna nacionalistična smer

Smer se je oblikovala na Inštitutu za javno geopolitiko v Moskvi. Njegov najvidnejši predstavnik je Aleksander Dugin (1962). Dugin pojasnjuje, da se je smer neoevrazijanstva pojavila v osemdesetih letih preteklega stoletja kot odgovor na krizo komunistične ideologije in sovjetskega političnega sistema. Potreben je bil odgovor proti vse močnejšim zahodnim modelom socialno-politične strukture družbe. Za osnovo je vzel smer evrazijanstva, ki jo je nadgradil z nekaterimi novimi elementi. To smer Isaev (2008, 449) označuje kot kontinentalizem. Skladno s teorijo Dugina predstavniki te smeri verjamejo:

- da je človeštvo razdeljeno na več civilizacij, ki se med seboj razlikujejo zaradi geografskih dejavnikov: zahodna civilizacija, evrazijska civilizacija, civilizacija Daljnega vzhoda, islamska civilizacija, indijsko-pakistanska civilizacija, afriška

civilizacija ter civilizacija latinskoameriških držav. Civilizacije so prvobitne. Sprejemanje osnov ene civilizacije pri drugi je v principu nemogoče, saj bi to vodilo k uničenju le-te (primer civilizacij pred Kolumbom v Ameriki). Teorija enotne svetovne civilizacije je zato po njihovem mnenju lažna.

- Zahod izgrajuje svetovni oziroma globalni imperij in se ne ustavlja pred uničenjem drugih civilizacij.

Dugin meni, da se Zahod bori proti Rusiji, tako kakor tudi proti drugim, s civilizacijsko agresijo jo poskuša uničiti in jo spremeniti v kolonialno področje kot Južno Afriko ali Avstralijo, Ruse, Bolgare, Srbe, Romune, Grke, Turke in ostale pa postaviti v položaj avstralskih aboriginov ali severnoameriških Indijancev. Zato je osnovna geopolitična zahteva neusmiljena borba v vseh oblikah proti Zahodu, da se obrani in ohrani svojo civilizacijsko obliko. Zaradi teh razlogov je potrebno okrepiti lastne civilizacijske temelje – duhovnost, spravo, pravoslavlje in drugo. Dugin ob tem meni, da je glavna naloga današnjega časa združitev evrazijske, islamske, indijsko-pakistanske in dalnjevzhodne civilizacije v enotni evrazijski kontinentalni blok (od tod tudi pojmovanje kontinentalizem) za odvrčanje pritiska z Zahoda in obnovitev ravnotežja med civilizacijami.

Drugi pomemben predstavnik te smeri je kontroverzni ruski politik in doktor filozofskih znanosti Vladimir V. Žirinovski (1946). Žirinovski meni, da bi moral biti svet razdeljen na sledeče regije in k njim prilegajoče se vplivne cone: ZDA in Latinska Amerika, Zahodna Evropa in Afrika, Rusija in Južna Azija (z izhodom na Indijski ocean), Kitajska, Japonska in Oceanija. Vsaka izmed regij (svetovnih držav) lahko uporablja "svojo cono vpliva" za popolnitev virov, za oblikovanje t.i. geopolitičnih tamponskih con in limitnih kordonov. Vendar pa nima pravice vmešavati se v politiko drugih svetovnih držav ali njihovih vplivnih con. Takšen bi moral biti po mnenju Žirinovskega novi svetovni red (Isaev 2008, 451).

2.3.2 Radikalno leva patriotska smer

Najvidnejši predstavnik omenjene sodobne geopolitične smeri v Rusiji je vodja Komunistične stranke Ruske federacije Genadij A. Zjuganov. V nekaj svojih delih, ki vsebujejo geopolitična razmišljanja, npr. *Moja Rusija*, *Za horizontom*, *Na robu tisočletja* se Zjuganov ne ukvarja toliko s teorijo geopolitike, temveč predvsem z analizo ruske geopolitične doktrine – od

filozofskega razmišljanja o teoriji Moskva–Tretji Rim do doktrine Brežnjeva¹¹ - ter z osrednjimi izzivi sodobne Rusije.

Po mnenju Zjuganova (Isaev 2008, 452) so osnovni izzivi Ruske federacije v 21. stoletju vojaški, surovinski in ekološki, liberalno-demokratski, demografski, ekonomsko-tehnični in duhovni. Odgovor na te izzive je (po)vrnitev enotne, centralizirane ruske države v njenih dejanskih geopolitičnih mejah na osnovi ruskega tradicionalizma. Zjuganov razume pod ruskim tradicionalizmom zavračanje delitve oblasti, obnovitev odnosa do dela, uvedbo raznovrstnega gospodarstva, upoštevanje načela socialne enakosti. Zjuganov meni, da je osnovna geopolitična tendenca v 21. stoletju oblikovanje mnogopolarnega sistema.

2.3.3 Znanstveno centralistična smer

Za razliko od predstavnikov prej omenjenih smeri se predstavniki te smeri odlikujejo z umirjenostjo in zadržanostjo do sodobnih svetovnih in ruskih realnosti. Večina predstavnikov ruske akademske sfere pripada tej smeri. Eden njenih najvidnejših predstavnikov je Kamaludin S. Gadžijev, eden najbolj znanih ruskih zgodovinarjev, politolog in geopolitik. Po mnenju Isaeva (2008, 453) je bil Gadžijev eden prvih, ki je spredel nujnost pomena geopolitičnega znanja za analizo sodobne politične realnosti. Bil je tudi eden izmed prvih, ki je kritično obravnaval uporabo geopolitičnih metodologij: prvič, smiselnost parametrov »stare« geopolitike 19. stoletja; drugič, primerjava geopolitike 19. in 21. stoletja ter tretjič, pojav vodilnih svetovnih tendenc in opredeljevanje na tej osnovi, uporaba geopolitičnega znanja danes. Glede geopolitike v 19. stoletju meni, da ima dve posebnosti:

- "stara" geopolitika je bila oblikovana v času prevlade evrocentrističnega sveta in v interesih tega sveta ter
- oblikovana je bila na podlagi vestfalskega sistema mednarodnih odnosov, ki se je oblikoval in deloval v okviru evrocentrističnega svetovnega reda.

Gadžijev na podlagi tega meni, da je 20. stoletje zaradi korenitih sprememb in dogodkov, npr. informacijska-telekomunikacijska revolucija, širitev tržnega gospodarstva in demokratizacija,

---

¹¹ To je bila sovjetska politična doktrina, ki jo je predstavil tedanji vodja Sovjetske zveze Leonid Brežnev leta 1968 in se je glasila: "Ko sile, ki so sovražne do socializma, poskušajo spremeniti razvoj neke socialistične države v smer proti kapitalizmu, to postane problem ne le za to državo, temveč je skupni problem in skrb vseh socialističnih držav" (http://sl.wikipedia.org/wiki/Pra%C5%A1ka_pomlad, 23.8.2009).

svetovni vojni, pojav orožja za množično uničevanje, pojav tiranskih režimov (fašističnega, nacističnega in komunističnega), v marsičem preoblikovalo dotedanji svetovni red, ki sedaj teži k policentrizmu. Gadžijev zaradi tega meni, da se je v današnjem času svetovna realnost bistveno spremenila, zato je ni mogoče analizirati z metodami, ki so bile oblikovane v drugih dobah. Za to je potrebno spremeniti prioritete, metode, sredstva, razumevanje in kategorije raziskovanja teh novih realnosti.

Drugi vidni predstavnik te smeri je sodobni ruski geograf in geopolitik Nikolaj S. Mironenko. Njegov glavni prispevek je pristop, ki ga imenuje geopolitično sodelovanje in ne konfrontacija. V veliki meri se je zgledoval pri klasikih geopolitike. Posebno pozornost daje velikim geografskim odkritjem, kolonizaciji in dekolonizaciji ter cikličnosti svetovnega razvoja. Oblikoval je model geopolitičnega položaja Rusije z vojaškega, geopolitičnega in geoekonomskega vidika (Isaev 2008, 455). Na tej podlagi je oblikoval družbeno karto geopolitičnega položaja Rusije, ki je sestavljena iz štirih geopolitičnih pasov oziroma krogov in štirih sektorjev. V prvem pasu so štirje sektorji: države Baltika, Belorusija, zahodno črnomorski sektor, Kavkaz in centralna Azija. V drugem pasu so: Japonska in Oceanija, vzhodna in južna Azija, bližnji in srednji Vzhod, centralna in vzhodna Evropa ter Finska. V tretjem so: zahodna Evropa, države Magreba ter afriške države. V četrtem pasu so: Latinska in Severna Amerika, Anglija in Karibi. Pasovi so oblikovani po načelu geopolitične pomembnosti za Rusijo, sektorji pa po načelu geografskega položaja do Rusije. Takšna karta daje možnost pregledno videti in proučevati položaj Rusije v svetu ter opredeliti njen geopolitični status.

Tretji predstavnik znanstvene centralistične smeri je Vladimir A. Kolosov, vodja Centra geopolitičnih raziskav pri Inštitutu za geografijo. Po mnenju Isaeva (2008, 455) so največji doprinos k geopolitični teoriji njegove raziskave o litologiji v povezavi z ozemeljsko identičnostjo držav in svetovnim političnim sistemom. V tej zvezi je Kolosov postavil štiri osnovne tipe mej v sodobnem svetu:

- *Odtujitvena meja*: pojavi se v primeru, ko sosednje države razdeljujejo globoka ideološka ali politična nasprotja, ko so prisotne ozemeljske zahteve ali sporna ozemlja, same države pa vodijo politiko izolacionizma in samozadostnega gospodarstva.
- *Polprepustne meje* so najbolj razširjene meje v sodobnem svetu. Pojavijo se takrat, ko je med državama sporazumska osnova odnosov in ni nevarnosti za obmejne spore, ali

pa takrat, ko prihaja do uresničevanja skupnih interesov obmejnih držav, vendar s problemi iz preteklosti.

- *Skupna meja* se pojavi takrat, ko so ustvarjeni številni raznoliki dobrososedski odnosi, ko so sosednje države vključene v iste regionalne ali mednarodne organizacije. Obstajajo dobri odnosi, uresničujejo se skupni projekti na osnovi skupnih dolgoročnih interesov.
- *Integracijska meja* se pojavi kot rezultat integracijskega procesa sosednjih držav na vseh področjih in pri prenosu dela suverenosti na mednarodno raven.

3 VPLIV RUSKE PRAVOSLAVNE CERKVE NA OBLIKOVANJE GEOPOLITIČNE MISLI

3.1 Vloga in mesto religije v politiki

Številne konflikte in politične krize, do katerih prihaja v dandanašnjem času in svetu, težko pojasnimo brez vpliva religioznega dejavnika v politiki. Religija zavzema pomembno mesto v politični kulturi večine držav in narodov. Verska simbolika je prisotna kot del državne simbolike, simbolike političnih strank ter ostalih družbenih organizacij. Verski prazniki so tudi državni prazniki praktično v vseh državah, npr. v Ruski federaciji (kakor seveda v vseh ostalih pravoslavnih državah – če se omejim samo na pravoslavne države), sta božič in velika noč praznika, ki se ju obeležuje na najvišjem državnem nivoju. Prav tako so v besedilu priseg, npr. predsednikov, v nekaterih državah prisotni verski elementi. Pripadniki Cerkve so člani politične elite v mnogih državah. Mogoče ni nič nenavadnega, če rečem, da je uspeh posamezne politične stranke na volitvah odvisen tudi od podpore verskih struktur v državi.

Nedvomno dobiva religija v političnem razvoju vse večji pomen. Večina raziskovalcev je še do nedavnega izhajala iz zaključkov francoskih prosvetljencev 17. stoletja, ki so menili, da je religija izključno sredstvo nevednosti ljudskih množic in bo njen pomen izginil z razvojem izobraževanja in tehnologije. Vendar pa je bila revolucija v Iranu v začetku sedemdesetih let preteklega stoletja povod za spremembo vpliva religije. Nekateri politologi menijo, da je z iransko revolucijo prišlo do verske renesanse v številnih državah. Pojavili so se tudi pojmi, kot sta politizacija religije in religizacija politike. Na prelomu tisočletja pa je postalo jasno, da religizacija politike postaja relativno pomemben dejavnik v večini držav.

3.2 Politični pojem pravoslavja

Politične doktrine krščanstva so se oblikovale na podlagi evangelijskih besedil. Politično prepričanje je vidno v (vsaj) dveh odstavkih Nove zaveze:

- a) Poslanica apostola Pavla Rimljanom, ki pravi, naj se vsak podreja oblastem, ki so nad njim. Ni je namreč oblasti, ki ne bi bila od Boga. In te, ki so, so postavljene od Boga (Rim, 13, 1) (Sveto pismo 1914, 151).

- b) Pripoved o dinastiji, ko je na vprašanje Farisejcev, ali je smiselno plačati, kar pripada cesarstvu, Kristus odgovoril: Kar je božjega Bogu, kar je cesarjevega – Cesarju.

To pomeni, da pravovernim kristjanom pripada podrejanje poljubnim posvetnim oblastem, vendar se pri tem vedno ohranja verska neodvisnost. Zato ni bilo slučajno, da so kristjani v starem Rimu začenjali z molitvijo za zdravje vladajočemu imperatorju, pri tem pa so prinašali darove poganskim bogovom, česar ni bilo mogoče z nikakršno silo preprečiti.

V zatonu rimske dobe sta se v krščanski cerkvi oblikovali dve nasprotujoči si krščanski versko-politični smeri. V vzhodnem delu Rimskega imperija se je oblikovala smer cazaropapizem (oblika vladavine, pri kateri ima vladar obenem cerkveno in posvetno oblast). Ne glede na to, da so se na Vzhodu tedanjega Rimskega imperija pojavila nekatera velika mesta, katerih patriarhi so se imenovali po njih (Jeruzalem, Antiohija, Aleksandrija, Konstantinopel in druga), je bil imperator samo eden. V času imperatorja Justiniana (527-565) se je pojavil tudi pojem "simfonija", t.j. sozvočje posvetne in duhovne oblasti. Cerkev tako rešuje nesmrtno duše vernikov, ščiti stalnost obredov in dogm, z grešnimi telesi pa se ukvarja posvetna imperatorska oblast. Prav zahvaljujoč teoriji "simfonije" vzhodna cerkev ni izpostavljala oziroma postavljala nikakršnih političnih zahtev. Manjše razlike ali razhajanja glede obredov in dogm, ki so obstajale med vzhodnimi Cerkvami in so bile sprejete na vselenskih zborih v 5. in 6. stoletju, so povzročile resne politične pretrese (reforme patriarha Nikona, 1605-1681). Pravoslavje meni, da je idealna politična ureditev carske oblasti - kot božjega maziljenca.

Pravoslavje se tako od časov vselenskih zborov oklepa doktrine simfonije oblasti, skladno s katero Cerkev obstaja skupaj s carsko oblastjo. Za same verujoče o naravi oblasti govori odstavek iz Biblije: Postavi nad seboj Carja, ki ga je izbral Gospod, tvoj Bog (Drugi zakon 17,15). Cerkev in carstvo, kot ju sprejema pravoslavje, obstajata v takšni enotnosti kot enotni organizem, ki ga sestavljata duša in telo. Car, božji maziljenec, odgovarja samo pred Njim, ne pa pred prebivalstvom. Samodržstvo ni samo božja volja, je tudi po načinu vladanja carstvu božja. Zato je razumljivo, da v pravoslavju ni in ne more biti ustavnih omejitev ali parlamentov. Moskovski metropolit Filaret (1782-1887) je tako pojasnil samodržstvo: "Bog je skladno s svojo nebesno edinostjo postavil na Zemljo carja samodržca, po obliki svojega Carstva neskončnega, ki se nadaljuje iz veka v vek, iz roda v rod" (Isaev 2008, 374).

Pravoslavje na tak način ni samo religija, temveč je religija, ki je neposredno in tesno povezana z obliko vladanja.

Za politično doktrino pravoslavja je tako edina možna oblika vladanja samodržna monarhija. Leta 1393 je takratni konstantinopelski patriarh Anton IV. v pismu moskovskemu knezu Vasiliju I. (1371-1425) napisal: "Carstvo in cerkev sta med seboj tesno prepletena in nemogoče je, da obstajata drug brez drugega. Skladno s tem so vsi napori, da bi odpravili samodržstvo, niso samo politično, temveč tudi versko nedopustni". Monarh, skladno z doktrino, je moral biti pripadnik Pravoslavne cerkve in ruski carji, ki so bili samodržci, niso mogli spremeniti svoje veroizpovedi (Makarij 1886, 481).

Načelo cezaropapizma je Ruska pravoslavna cerkev vedno zagovarjala, le v času komunizma je zavzela nekoliko drugačno stališče – ni sodelovala z oblastjo, saj je bil ateizem uradna ideologija¹². Po razpadu Sovjetske zveze je Ruska pravoslavna cerkev, tako kot v preteklosti, zavzela stališče nevmešavanja v politično življenje.

Ne glede na to je mogoče opredeliti pravoslavno politično doktrino, ki jo je oblikoval metropolit peterburški in ladožki Ioanij (1927-1995). Menil je, da v modernih pogojih idejna dediščina ruske-monarhistične misli (in njeni principi: Sveta Rusija, Moskva - Tretji Rim, pravoslavje, narodnost) ni izgubila svojega pomena. Njegovo ideologijo se lahko strne v nekaj točk (Isaev 2008, 376):

- *ruska ideja* - to je neskončno stremljenje k svetosti, zgodovinski resnici in čistosti;
- *ruska demokracija* - to je sprava;
- *ruska ideologija* - to je pravoslavje;
- *ruski red* - to je državnost;

---

¹² Tudi v letih boljševistične revolucije je Cerkev imela stališče nevtralnosti v državljanski vojni. Ne glede na to je po nekaterih podatkih v emigracijo odšlo le okoli pol odstotka duhovščine. Ostala duhovščina je ostala v Rusiji, misleč, da se jim zaradi nevtralnosti v državljanski vojni ne bo nič zgodilo. O velikosti represije nad duhovščino po revoluciji govori dejstvo, da je med letoma 1920 in 1930 bilo ustreljenih okoli 200 tisoč duhovnikov, še večje število pa se jih je znašlo v koncentracijskih taboriščih. Cerkev tudi v takšnih pogojih ni nasprotovala oblasti. Leta 1927 je visoki predstavnik Pravoslavne cerkve Sergij, ki je bil mnogokrat aretiran, objavil deklaracijo v podporo sovjetski oblasti. Sovjetska zveza je s Pravoslavno cerkvijo sklenila "premirje" v času II. svetovne vojne. Stalin se je leta 1943 srečal z visokimi predstavniki Pravoslavne cerkve in se praktično strinjal z njihovimi željami. Iz zaporov je izpustil duhovščino, dovolil Cerkvi, da kupuje stavbe, odpira cerkve in verska središča. Tako se je začelo sodelovanje med oblastjo in Rusko pravoslavno cerkvijo do obdobja Hruščova. S Hruščovim se je obnovila gonja proti Pravoslavni cerkvi. V nekaj letih so tako zaprli večino izobraževalnih središč, samostanov, število duhovnikov se je zmanjšalo z 22 tisoč na 8 tisoč (Rupnik 1999, 154, 162, 345-354).

- *ruska država* - to je Rusija z vsemi različnimi zgodovinskimi oblikami, ki jih je imela;
- *državno-politični in hkrati npravstveno-religiozni ideal Rusije* - Sveta Rus;
- *patriotizem* - religiozni dolg vsakega pravoslavca;
- *Ruska pravoslavna cerkev* - cerkvena zavest naroda.

Zgledi metropolita Ioanina niso politična teorija v pravem smislu, vendar jih je mogoče gledati kot na sodobno pravoslavno politično doktrino.

3.3 Krščanska gibanja na Vzhodu in Zahodu

Glavni moment pri opredelitvi geopolitične posebnosti pravoslavja je, da govorimo o Vzhodni cerkvi. V mejah krščanskega sveta, do odkritja Amerike, je geografsko sovpadal s severozahodom evrazijskega kontinenta, Bližnjim vzhodom in severno Afriko, kjer se je jasno kazala ločitvena linija med pravoslavnim in katoliškim (verskim) prostorom. Ta delitev ni zgodovinska slučajnost. Pravoslavni svet je duhovno in kvalitetno soroden Vzhodu, tako kot je katolicizem predvsem zahodni pojav. Če je to tako, potem morajo teološke definicije, ki izhajajo iz dokončne razdelitve cerkve leta 1054, v sebi vsebovati elemente geopolitičnega značaja (Dugin 1999, 389).

Spor o "filioque"¹³, t.j. o izvoru Svetega duha v bogoslovni oziroma teološki terminologiji, določa nadaljnji razvoj krščanskih in postkrščanskih civilizacij – v racionalno-individualne zahodne in mistično-kolektivne vzhodne. Sprejetje popravkov v Nicejski izpovedi vere¹⁴ oziroma "filioque" je dokončno določil usmeritev na racionalno teologijo, tj. "subordinatizma", oziroma uvajanje v Božjo realnost hierarhično podrejenih odnosov, ki zmanjšujejo vlogo skrivnostne in nerazumne narave Trojice.

Hkrati z vprašanjem o "filioque" je pomemben mejnik v sporih postala ideja o vrhovnosti Rimskega prestola in papeža kot najvišje božje avtoritete. To je bila tudi ena izmed posledic katoliškega "subordinatizma", ki je vztrajal na togi neposredni hierarhiji tudi glede vprašanj

¹³ Filioque: dogma katoliške cerkve, ki uči, da sveti Duh izhaja "od Očeta in Sina«, v nasprotju s pravoslavno cerkvijo, ki trdi, da izhaja le od boga Očeta (Verbinc 1968, 212).

¹⁴ Nicejsko-carigrajska veroizpoved (tudi izpoved vere ali kratko vera, latinsko: credo) je krščanska molitev, ki obsega vse glavne prvine krščanskega verovanja. Prvo različico te molitve so sprejeli na prvem ekumenskem koncilu v Nikeji (Niceji) leta 325, pozneje pa so jo še dopolnili na ekumenskem koncilu v Carigradu leta 381. Pri oblikovanju besedila so vidno vlogo odigrali zlasti sveti Bazilij Veliki, sveti Gregor Nazianški in sveti Gregor iz Nise. Ekumenski koncil v Efezu leta 431 je potrdil besedilo veroizpovedi in določil, da se besedila te molitve ne sme več spreminjati (http://sl.wikipedia.org/wiki/Nicejsko-carigrajska_veroizpoved, 18.10.2009).

delovanja Svetega duha pri reševanju sveta. Takšno stališče je bilo popolnoma v nasprotju z idejo jezikovne avtonomije lokalnih Cerkev in sploh s pravoslavno tradicijo določene svobode na področju duhovne realizacije.

Nadrazumskost božjega delovanja, duhovna in jezikovna svoboda lokalnih Cerkev, učenje o sakralni vlogi imperija in imperatorjev (teorija pravoslavne simfonije) so osnovni vidiki, ki razlikujejo pravoslavje od katolicizma, ki teh vidikov praktično ne priznava.

Vse te razlike so se pojavile še pred dokončnim razpadom, vendar je bilo vse do leta 1054 ohranjeno minimalno ravnovesje. Po tem se je geopolitični dualizem krščanskega ekumenizma popolnoma opredelil in oba sveta, pravoslavni in katoliški, sta odšla vsak svojo pot.

Po padcu Konstantinopola leta 1453 se je Pravoslavna cerkev identificirala z usodo Bizantinskega cesarstva. Krščanski svet je vključeval Zahodno Evropo. Do tega časa sta Rim in Konstantinopel predstavljala dva krščanska "velika prostora" (če se izrazim z geopolitičnim pojmom) s svojimi geopolitičnimi, političnimi, gospodarskimi in kulturnimi interesi in tudi z jasno delujočo nedvoumno teološko specifikom, ki je odražala in opredelila različnost Cerkev z vso intelektualno dogmatsko enostavnostjo in logično skupno povezanostjo. Zahod se je ustavil na racionalnem bogoslovju Tomaža Akvinskega, Vzhod pa je nadaljeval smer mističnega bogoslovja (Dugin 1999, 391).

Država proti Tomažu Akvinskemu – to je teološka formula, ki odraža bistvo geopolitičnega dualizma Vzhoda in Zahoda, to je pravoslavje kot mistično opazovanje sveta, simfonija oblasti in liturgični slovar mestnih cerkev proti katoliški racionalni teologiji papeževega diktata, s podtalnim delovanjem evropskih kraljev in popolno prevlado latinščine kot edinega liturgičnega jezika oziroma prisotnost geopolitičnega nasprotovanja dveh svetov, ki imata različno kulturno usmeritev, psihološko dominantno in različno, specifično politično sestavo.

Takšna je splošna opredelitev temeljev pravoslavne geopolitike. Očitno je, da je bila glavna naloga za Bizanc in Pravoslavno cerkev v tedanjih razmerah ohraniti svojo strukturo, zaščititi območje svojega političnega in duhovnega vpliva ter zaščititi svojo samostojnost. V takšnih razmerah se je Pravoslavna cerkev soočala z dvema močnima geopolitičnima nasprotnikoma:

- a) *z nekrščanski svetom*, kjer se je pritisk pojavljal tako na mejah imperija s strani drugih narodov takratnega nekrščanskega sveta kot tudi v močnem pritisku islamiziranih Turkov, ter
- b) *z zahodnim krščanskim svetom*, ne samo kot ozemljem »latinske agresije«, temveč tudi kot svetom odpadništva, kot deželo ljudi, ki poznajo resnico in rešitev, ki pa se jima odrekajo in jo prezirajo.

S tem je relativno enostavno opredeliti vse geopolitične probleme, ki bodo skrbeli Pravoslavno cerkev in pravoslavne države v naslednjih stoletjih po razpadu Bizanca. Bizantinski imperatorji so se v določenem trenutku soočili z dvojno grožnjo: *s turškim turbanom in latinsko mitro*. Z upoštevanjem posebnosti teoloških odnosov do Zahoda in Rima je lahko razumeti nekatere pripadnike Pravoslavne cerkve, ki so izbrali "turški turban" v primerih, ko ni bilo tretje grožnje. Ali povedano drugače, številni pripadniki Pravoslavne cerkve so videli padec Konstantinopla kot božjo kazen za geopolitični korak Bizanca, ki se je skušal zblížati z Rimom na račun sprejetja "filioque" - Florentinske unije (Dugin 1999, 392).

3.3.1 Postbizantinsko pravoslavlje

S padcem Konstantinopla se je geopolitična karta zelo spremenila. Ne glede na to, da je konstantinopelski patriarh ostal poglavar Pravoslavne cerkve, se je struktura zrušila. Kot je znano, je eden izmed temeljev pravoslavja nauk o soteriološki oziroma odrešitveni funkciji imperija. Ker pravoslavni imperij ni več obstajal, je bila Pravoslavna cerkev prisiljena sprejeti novo, posebno in dokaj nenavadno obdobje svojega obstoja. Pravoslavni svet se je razdelil na dva dela, ki imata pomembne razlike ne samo v geopolitiki, temveč tudi v teologiji.

Prvi del postbizantinskega pravoslavnega sveta predstavljajo tiste Cerkev, ki so se znašle na področju politične kontrole nepravoslavnih držav, posebno v otomanskem imperiju. Do razpada tega imperija so te Cerkev administrativno spadale v t.i. pravoslavni "millet"¹⁵, ki je vključeval pravoslavne Grke, Srbe, Romune, Albance, Bolgare in Arabce. Vrhovna oziroma osrednja osebnost je bil konstantinopelski patriarh. Poleg njega so bili še aleksandrijski patriarh (vodja pravoslavnih Grkov in Arabcev, ki so živeli v Egiptu) in antionski patriarh (vodja pravoslavnih Arabcev na ozemlju sedanje Sirije, Iraka in Libanona). Poseben status je

---

¹⁵ Turški pojem za versko skupnost v Otomanskem imperiju.

imel jeruzalemski patriarhat in tudi patriarh avtokefalne Cerkve Cipra in Sinajskih gor. Konstantinopelski patriarhat je bil duhovno najpomembnejši v vsem pravoslavnem svetu, čeprav ne obstaja takšna neposredna hierarhija kot v krščanstvu. V avtokefalnih cerkvah pa so imeli (in imajo še sedaj) nasploh velik delež samostojnosti. Konstantinopelski patriarhat je imel svoj sedež v četrti Fanar in od tod izvira skupno poimenovanje za grško duhovščino, ki je bila podrejena patriarhatu "fanarioti". Z letom 1453 se ta del pravoslavnega sveta znajde v dvojnem položaju, tako na geopolitičnem kot tudi na teološkem področju. Odsotnost pravoslavne državnosti neposredno vpliva na eshatološko¹⁶ videnje pravoslavne politične zgodovine in označuje prebivanje Cerkve v svetu kot v "morju odpadništva", kjer mističnemu prihodu "sina pogube" že nihče ne nasprotuje. Zavrnitev pravoslavne simfonije oblasti preobrača grško pravoslavno Cerkev (in druge, povezane z njeno politično usodo) v nekaj drugega, ne glede na to, da se javlja prvobitno (Dugin 1999, 393). Z drugimi besedami to pomeni, da se njena teološka in geopolitična usmeritev spreminja. Zato se spreminja tudi njena sakralna narava.

Razumevanje medsebojne povezanosti med teologijo in politiko v pravoslavni doktrini je prisililo takratno Rusijo, da gre po poti, ki ji je sledila od 15. stoletja dalje in je tesno povezana s teorijo "Moskva – Tretji Rim"¹⁷. Tako Rusija in ruska Pravoslavna cerkev postaneta drugi del postbizantinskega vzhodnega krščanstva, ki ima popolnoma drugo geopolitično in celo duhovno naravo.

Ustanovitev ruskega Patriarhata in razglasitev Moskve za Tretji Rim ima tako neposredno povezavo z mistično usodo pravoslavja kot takšnega. Rusija je po padcu Konstantinopla ostala edinstveni geopolitični "veliki prostor", kjer je obstajala tako pravoslavna politika kot tudi pravoslavna Cerkev. Rusija postane naslednica Bizanca tako glede teologije kot geopolitičnega umeščanja. Samo tam so se ohranili vsi trije parametri, ki so oblikovali pravoslavje takšno, kot je bilo, in se je razlikovalo od latinskega Zahoda in od drugih nekrščanskih režimov, ki so temeljili na politični moči. Posledično, skupaj z mitskim statusom "prepreke za prihod sina pogube", je Moskva nasledila vso kompleksnost geopolitične problematike Konstantinopla, prav tako, kot se je Bizanc soočil z dvema geopolitičnima realnostma – latinsko mitro in turškim turbanom. Vendar je v danem primeru

---

¹⁶ Eshatologija: področje krščanske teologije, ki se ukvarja o poslednjih rečeh človeka in človeštva (nauk o smrti, sodbi, koncu sveta) (Verbinc 1968, 192).

¹⁷ Teorija o Tretjem Rimu je prikazana v naslednjem poglavju.

vsa kompleksnost zgodovinske odgovornosti padla na ruske carje, rusko cerkev ter ruski narod. Dejstvo, da je bila vsa odgovornost po padcu Konstantinopla na Moskvi, se je odrazilo ne samo na psihologiji ruskega naroda v zadnjih petih stoletjih, temveč tudi na posebnosti geopolitične usmerjenosti ruske države in ruske cerkve. Vzporedno s tem se je oblikoval koncept ruskega naroda kot "naroda-bogonosca"¹⁸.

Hkrati pa se je ob tem pojavil nov problem: odnos s pravoslavnim svetom izven tedanje ruske države in status konstantinopelskega patriarha v primerjavi z moskovskim patriarhom. Gre za to, da so se neruski pravoslavci znašli pred dilemo: ali priznati Rus kot "oltar rešitve", novo "sveto zemljo", "katehonom" in se skladno s tem podrediti duhovni avtoriteti Moskve ali pa se odreči možnosti obstoja »pravoslavnega carstva« kot takšnega in se obnašati do Moskve kot nelegitimnega uzrupatorja bizantinske eshatološke funkcije. Skladno s tem izborom je morala Moskva graditi odnose tudi z ostalimi cerkvami. Lahko rečemo, da se je s tem trenutkom pravoslavni svet dejansko razdelil na dva dela, ki se razlikujeta tako geopolitično kot tudi teološko. Kot je znano, je v konstantinopelskem vplivnem področju zmagala protimoskovska smer, kar je pomenilo, da so fanarioti prilagodili pravoslavno doktrino novim pogojem. Z drugimi besedami, grško pravoslavje je spremenilo svojo naravo, spremenilo se je iz integralnega duhovno-političnega učenja v izključno religiozno doktrino individualne rešitve. Od tod rivalstvo med Konstantinoplom in Moskvo ali z drugimi besedami nasprotovanje dveh verzij pravoslavja: celovitega v primeru Moskve in omejenega v primeru Konstantinopla.

Še več, sprememba kvalitete grškega pravoslavja je povzročila v nekem smislu njegovo zблиžanje z Rimom, saj je odpadla ena izmed treh točk dogmatičnega razhajanja (vprašanje o katehonu). Duhovno zблиžanje fanariotov z Rimom je bilo spremljano tudi z njihovim političnim zблиževanjem s turško administracijo, v kateri so mnogi pravoslavni Grki tradicionalno imeli visoka mesta. Takšno sobivanje ter hkrati tekmovanje z rusko cerkvijo za vpliv na pravoslavni svet je dejansko povzročilo, da je grško pravoslavje izgubilo prevlado nad samostojno geopolitično mislijo in je postalo samo še eden izmed vzhodnih geopolitičnih dejavnikov v skupnem nepravoslavnem kontekstu političnih intrig osmanskih oblasti in papeževih legatov (Dugin 1999, 395). Zato je mogoče trditi, da je s 15. stoletjem pojem "geopolitika pravoslavja" postal skoraj identičen pojmu "geopolitika Rusije".

---

¹⁸ Gre za narod, ki v svojem razmišljanju, dejanjih, obnašanju vedno upošteva Boga in božje zapovedi.

Vendar pa ves neruski pravoslavni svet ni bil popolnoma politično kontroliran s strani fanariotov. V nekaterih delih so obstojala nasprotovanja, saj so želeli, da ima ruska pravoslavna cerkev odločujočo besedo v teologiji in eshatologiji. Predvsem se je to nanašalo na Bolgare, Albance, Srbe in Romune, kjer so si rusofilske in fanaritske geopolitične smeri konkurirale. Vrh nasprotovanja je bil dosežen v 19. stoletju, ko so pravoslavni narodi, ki so bili pod otomansko vladavino, začeli uresničevati ideje o politični neodvisnosti in nacionalni osvoboditvi.

3.3.2 Peterburška doba

V obdobju med padcem Konstantinopla in začetkom boja neodvisnosti balkanskih narodov je prišlo do premikov, ki imajo velik vpliv na samo pravoslavje v njegovem širšem smislu. Gre za ruski razkol in za reforme Petra I. (imenovan tudi Peter Veliki, 1672-1725, vladal 1682-1725). V takratni Rusiji je prišlo do spremembe statusa pravoslavja, kar je povzročilo, da se je osnovna dogmatičnost Pravoslavne cerkve, ki je ohranjala neodvisnost dve stoletji, spremenila. Prenos prestolnice iz Moskve v Sant Peterburg in močnejša vloga Sinode sta bila vzroka, da je Rusija izgubila v teološkem in eshatološkem smislu dogmatično legitimiteto pravoslavnega imperija (Dugin 1999, 395).

Dejansko je bil narejen prehod od nekakšnega lastnega pravoslavnega geopolitičnega modela k nekako podobnemu modelu takratnih protestantskih držav. Rusko pravoslavje se je tako usmerilo, oziroma obrnilo v neko dvosmiselno realnost in je samo delno sovpadalo z geopolitično usmeritvijo ruske države. Tako so svetovni in politični interesi začeli prevladovati nad religiozno-eshatološko problematiko. Prav tako se je na Zahodu tradicionalni katoliški model umaknil in začele so se krepiti nacionalno-politične strukture držav-nacij, tako da se je teološka problematika umaknila pred praktičnimi, merkantilnimi in ozkimi političnimi interesi. Geopolitična smer, opredeljena dogmatsko razklani cerkvi, je v bistvu ostala enaka, če ne upoštevamo takratnih protestantskih držav¹⁹.

---

¹⁹ Protestantizem se je geopolitično strogo delil na dva dela: na prusko luteranstvo in angleško-švedsko-nizozemski kalvinizem. Pri zunanjih podobnostih in sinhronosti obeh oblik protesta proti Rimu imata luteranstvo in kalvinizem skoraj polarno nasprotujoči predznak. Luteranstvo, ki se je pojavilo v takratni pruski državi, je temeljilo na dogmatični in mistični kritiki Vatikana s točke gledišča radikalizacije predpostavk "nove zaveze" in v splošnih obrisih je to obnovilo tradicionalne kritike pravoslavja Katoliški cerkvi. Luteranska Prusija je geografsko ležala med pravoslavno Rusijo in katoliško zahodno Evropo. Kalvinizem, ki je postal državna vera v Angliji, je nasprotno poudarjal pristop Stare Zaveze glede kritike Rima (Dugin 1999, 396).

V obdobju po Petru I. in med dinastijo Romanovih je bila takratna Rusija bližje pruskemu modelu, tj. odhajajoč od lastne pravoslavne dogmatike in se je ustavila na pol poti k katolicizmu, kateri je korakoma oddajal pozicije državam-nacijam. Pri tem je takratna Prusija osnovno geopolitično napetost koncentrirala med Rusijo na eni strani in avstrijskim imperijem ter Anglijo na drugi strani. Na religiozni ravni je bilo to nasprotovanje Pravoslavja katolicizmu (Avstrija) in kalvinizmu (Velika Britanija). Absolutistična in kasneje revolucionarna Francija je imela povsem drugo vlogo. Predvsem je širila revolucionarne ideje in razsvetljenstvo. Pri tem je potrebno povedati, da sta imeli Rusija in Avstrija nekatere skupne geopolitične interese, npr. nasprotovanje Turčiji, strategija Anglije pa je bila v popolnem nasprotju s strategijo Rusije, saj je vključevala podporo otomanskemu imperiju.

Ne glede na to je Rusija v obdobju po Petru I. nasledila osnovne obrise bizantinske geopolitike, čeprav je bila dogmatska polnost koncepcije Tretjega Rima skaljena. Od tu naprej je bilo mogoče govoriti samo o nadaljevanju poti, ki se je že pojavila v preteklosti in je temeljila na teologiji, tj. pot "naroda-bogonosca". Vzporedno s to spremembo so materialni in ozki politični interesi začeli pridobivati v zunanji politiki vse večjo veljavo. Religiozni dejavniki pa so se občasno uporabljali kot podlaga za takšno ali drugačno politično delovanje, izključno usmerjeno na blagostanje države.

3.3.3 Nacionalno osvobajanje pravoslavnih narodov

V 19. stoletju so se mnogi pravoslavni narodi – grški, srbski, bolgarski, albanski, romunski ter drugi, začeli aktivno osvobajati od turške politične kontrole. Verski dejavnik je v tem primeru igral pomembno vlogo, saj je bil eden izmed osnovnih motivov osvobajanja.

Pojav novih pravoslavnih držav in propad turškega imperija sta bila posledica nekaj geopolitičnih in tudi ideoloških faktorjev:

- a) Degradacija turške politične oblasti je dovoljevala razvijanje nacionalne zavesti Grkov in drugih balkanskih narodov. Pri tem je pomembno vlogo imela Francija s svojimi revolucionarnimi in razsvetljenskimi idejami.
- b) Rusija kot geopolitični nasprotnik Turčije je aktivno izrabljala dane razmere z namenom, da bi od znotraj uničila svojega sovražnika; ruski agentje v Grčiji in na

Balkanu so svoje delovanje osredotočili na podporo potreb pravoslavnega dela prebivalstva. Delovanje so spremljali tudi z zunanjim geopolitičnim pritiskom Rusije.

- c) Prišlo je do pojava religiozne renesanse pravoslavnih narodov in do ideje za politično in nacionalno samostojnost, ki ga je spremljala mesijanska eshatologija.

V tem času so se oblikovali politični-ideološki koncepti Velike Grčije, Velike Bolgarije, Velike Romunije in Velike Srbije.

3.3.3.1 Ideja Megale

Privrženci Velike Grčije so si za cilj zadali popolno osvoboditev grških ozemelj izpod turške oblasti, ustanovitev "Novega Bizanca", obnovitev carske oblasti in vrnitev konstantinopelskega Patriarha in njegove glavne vloge v pravoslavnem svetu. V letu 1830 je privržencem te ideje uspelo oblikovati majhno državo na Peloponezu, ki pa je po balkanskih vojnah v letu 1913 praktično podvojila velikost svojega ozemlja. Uresničitev "velike ideje" je sovpadala z geopolitičnimi interesi drugih pravoslavnih narodov, Bolgarov in Srbov, ki so kot Grki zahtevali prisvojitvev Makedonije, Trakije in drugih ozemelj. Vrhunec je bila osvoboditev Konstantinopla izpod turške oblasti. Vendar se je ves projekt katastrofalno končal s porazom Grkov. Premagal jih je Atatürk, ki je nato prisilil grško prebivalstvo Anatolije, da se je množično preselilo v Grčijo.

Pomembno je poudariti, da osvobodilna vojna ni imela podpore fanariotske duhovščine in konstantinopelskega patriarha. Patriarh je bil politično solidaren z osmanskim imperijem, z razliko od ruske geopolitike ali balkanskih narodov, ki so stremeli k svobodi. Še več, razpad turškega imperija je bil katastrofa za duhovno vodstvo fanariotov v pravoslavnem svetu izven Rusije. Grški nacionalizem in velika ideja, ki je imela očiten pravoslavni karakter, sta bila v začetku spodbujena s strani nekaterih tajnih organizacij masonskega tipa, kjer so imeli pomembno vlogo ruski agenti in tudi pristaši francoskega razsvetljenstva. Drugače povedano, v kritičnem času grškega osamosvajanja od turške vladavine je pravoslavna ideja v Grčiji pripadala verski strukturi, ki je bila povezana z grško diasporo v Rusiji in v drugih sredozemskih regijah. Zanimivo je, da se je grška aristokracija po neodvisnosti, ki je bila sorodstveno in politično povezana s fanariorami, orientirala na Avstrijo in Nemčijo, grška buržoazija, kjer je dozorela Velika ideja, pa je bila pristaš povezave z Rusijo. V tem se znova

vidi različna solidarnost uradnega grškega postbizantinskega pravoslavja z Vatikanom (Dugin 1999, 400).

3.3.3.2 Ideja Velike Srbije

Ideja Velike Srbije, ki je temeljila na veliki balkanski državi, ki jo je v 14. stoletju ustanovila srbska dinastija Nemanjić, se je ponovno rodila v času srbske osvobodilne vojne. Sprva so Srbi osvobodili od turške oblasti nekaj ozemlja in nato pričeli boj za oblikovanje neodvisne države na Balkanu, kjer bi prevladovali Srbi in pravoslavje. Sprva so Srbi v letu 1815 dobili nekaj neodvisnosti, ki je prinašala s seboj dve različni geopolitični usmeritvi. Pojavili sta se dve srbski dinastiji – Obrenovići in Karađorđevići. Čeprav so bili pripadniki pravoslavne vere, so se Obrenovići naslonili na takratno bližnjo Avstrijo. Precejšnjo vlogo pri tem so imeli nekateri intelektualni krogi v Vojvodini. Karađorđevići so nasprotno iskali zavezništvo z Rusijo. Leta 1803 so s pomočjo ruskih tajnih služb dinastijo Obrenoviće vrgli s prestola in Srbija je dobila prorusko linijo. Leta 1920 je bila pod dinastijo Karađorđević oblikovana Jugoslavija, velika balkanska država, kamor so spadali katoliški Hrvatje in Slovenci, pravoslavni Makedonci, bosanski Muslimani in Albanci. Na severu Jugoslavije so pod srbsko kontrolo spadali tudi madžarski katoliki. Čeprav se je ta geopolitična konstrukcija izkazala za neobstojno, so se nepravoslavni narodi (pod turškim in avstrijskim vplivom) začeli upirati etnični prevladi Srbov in verskemu primatu pravoslavja.

3.3.3.3 Velika Romunija

Projekt velike Romunije se je prav tako pojavil v pravoslavni krogih, pri čemer ni šlo samo za popolno osvoboditev od turške kontrole (čeprav Moldavija in Vlahija nikoli nista bili v turškem imperiju), temveč tudi proti protislovnii politiki fanariotov, ki so skušali doseči prevlado svojega vpliva nad romunsko duhovščino. Pri tem je Rusija podpirala anti-fanariotske in anti-turške tendence. K temu je pripomoglo dejstvo, da je ozemlje Besarabije, ki je bilo poseljeno z romunskim prebivalstvom, pripadalo Rusiji. Ob tem je potrebno dodati, da so se v začetku 18. stoletja v Romuniji pričele uniatske tendence²⁰. Uniatstvo v sami Romuniji, razširjeno predvsem v Transilvaniji, je bilo spremljano s kulturnimi težnjami

---

²⁰ Uniatstvo je ideja privrženosti pravoslavne cerkve Vatikanu pri ohranitvi pravoslavne liturgije. Vendar v takšnem primeru geopolitično pridobi Vatikan, pravoslavje pa izgublja. Zato ni slučajno, da je pravoslavje uniatstvo opredelilo kot smer katolicizma, ki je stremela razširiti svoj misijonarski, politični in duhovni vpliv na Vzhod na račun pravoslavnih narodov (Dugin 1999, 401).

uvajanja latinskega jezika. Uniatstvo se je v Romuniji opiralo na katoliško Avstrijo, pravoslavje pa je podpirala Rusija. Grško pravoslavje, fanarioti, so v Romuniji praktično izvajali proturško politiko, ki je bila v nasprotju tako z avstro-katoliškimi kot tudi rusko-pravoslavni geopolitičnimi interesi. Ideja o Veliki Romuniji je nedvomno imela pravoslavni značaj. Pri tem je pomembno, da je imel romunski nacionalizem izrazit protigrški značaj, na konfesionalnem področju pa uniatstvo z latinsko kulturo, ki se je nagibala k Rimu in zahodni Evropi, medtem ko je romunsko pravoslavje sledilo promoskovski liniji. Zanimivo je, da je po sovjetizaciji Romunije v letu 1948 formalno ateistični režim sprejel smer romunskega pravoslavja, mu podredil uniatsko gibanje in podvrgel katoliško manjšino določenim represijam.

3.3.3.4 Velika Bolgarija

Začetek gibanja pravoslavnega in hkrati nacionalnega preporoda Bolgarov je mogoče postaviti v leto 1870, ko je bil pod pritiskom in s podporo Rusije ustanovljen bolgarski eksarhat²¹, ki je imel za cilj združiti pravoslavno prebivalstvo, ki je živel na Balkanu, v geopolitični blok, politično neodvisen od otomanskega imperija in duhovno proti konstantinopelskemu patriarhu in dominaciji fanariotov.

Vzporedno s pridobitvijo geopolitične samostojnosti je Bolgarija oblikovala nacionalistični projekt "Bolgarija treh morij", ki je predvideval pripojitev Makedonije, Trakije in Konstantinopla. Bolgarsko pravoslavje se je zaradi zasledovanja nekaterih ozkih nacionalističnih idej odvrnilo od te ideje in se je, kot romunski uniati, dinastija Obrenovičev, grška aristokracija in nekatere druge vzhodne evropske sile, postavilo na stran srednje Evrope, nastopajoč kot zaveznik Avstro-ogrske proti Rusiji.

Zanimivo je, da so nove pravoslavne države na Balkanu stalno kolebale med Rusijo in Avstrijo, med ruskim pravoslavljem in med rimskim katolištvom. Pri tem so bila formalni povod takšnega stalnega dualizma nekatera sporna ozemlja, predvsem Makedonija. Zaradi Makedonije so se stalno pojavljale napetosti med Grčijo, Bolgarijo in Srbijo; podpora Rusije tej ali drugi strani v tem sporu pa je avtomatično vrgla drugo stran v objem Avstrije.

---

²¹ Eksarhat – področje bolgarske pravoslavne cerkve.

3.3.3.5 Pravoslavna Albanija

Ne glede na to, da so pravoslavni Albanci predstavljali versko manjšino (poleg albanskih sunitov, bektašev in katolikov), je bila prav ta skupina v centru nacionalne-osvoboditvene borbe. Neodvisna država Albanija se je pojavila zahvaljujoč pravoslavnemu episkopu Fan Noli (1882-1965), ki je postal prvi albanski predsednik leta 1918 (Dugin 1999, 403). Bil je na strani Rusije in rusko pravoslavje ga je podpiralo v vseh njegovih naporih. Pravoslavni Albanci so pod svojo kontrolo združili ves narod, ne glede na veroizpoved. Njihovi glavni nasprotniki in konkurenti niso toliko katoliki kolikor grška duhovščina, ki je bila tradicionalno prisotna v Albaniji. Pri Albaniji se ponovno srečujemo z geopolitičnim dualizmom v post-bizantinskem pravoslavnem svetu, kjer stojijo drug proti drugemu geopolitični interesi Grške in Ruske pravoslavne cerkve.

Fan Noli je ohranil svojo prorusko usmeritev in po oktobrski revoluciji ga je na silo zamenjal Ahmed Zogu (1895-1961), bodoči albanski kralj. V času okupacije Albanije s strani fašistične Italije so albanski pravoslavci preganjati prokatoliške oblasti, po "sovjetizaciji" je pravoslavna cerkev dobila državno podporo tedaj že komunističnih oblasti. V letu 1967, v času kulturne revolucije in maoističnega vpliva, pa se je sovjetska Albanija razglasila za "prvo ateistično državo v svetu" in začela preganjati verujoče, ne glede na to, kateri veroizpovedi so pripadali.

3.4 Teorija Tretjega Rima

Okoliščine v drugi polovici 15. in v začetku 16. stoletja so povzročile, da je imela Moskva, kot naslednica Rima in Bizanca, posebno edinstveno religiozno in politično poslanstvo. Prvo oblikovanje takšne ideje je v nekaj svojih delih opisal menih Filofei (1465-1542), starešina Jelizarskega samostana v Pskovu (Rupnik 1999, 51). Tako je leta 1511 v pismu carju Vasiliju III. (1479-1533, vladal 1505-1533) napisal: "Cerkev starega Rima se je sesula zaradi brezbožnosti Apolinejskega krivoverstva, cerkev Drugega Rima, Konstantinopel, je bila poražena v bitki z Agereni, toda sedanja Cerkev Tretjega, novega Rima, Tvojega suverenega Imperija, Sveta katoliška apostolska cerkev... sije v celotnem univerzumu bolj sijoče kot sonce... Dva Rima sta propadla, Tretji stoji, četrtega nikoli ne bo, Tvoj Krščanski imperij ne bo nikoli pripadal drugemu" (Sidorov 2006, 3). V določenem smislu se je njegovo pisanje pojavilo še nekajkrat: prvič v srednjeveški Moskvi v 16. stoletju, drugič v imperialni Rusiji v 19. stoletju in tretjič, na Zahodu, preko interpretacij Berdjajeva v 20. stoletju. Vsaka ima

drugačno poslušalstvo, oblikuje različne geopolitične ideje in ima različne stopnje vpliva na sodobnost.

Filofejevo pisanje je bilo v srednjeveški Moskvi poznano le v ozkih cerkvenih krogih in ni nobenega dokaza, da bi vplivalo na državno politiko. Natalja Sinicina, avtorica knjige Tretji Rim, zaključuje, da njegova originalna razlaga mogoče ni bila triumfalna oda novemu globalnemu imperiju, kot so to razlagali kasneje nekateri interpretatorji, temveč mešanica prilizovanja in milega opozorila za boj proti astrologiji in katolicizmu, ni bila mesijanska imperialistična zahteva, ampak prej eshatološko opozorilo, ne prostorsko širjenje, temveč časovna celovitost. Originalni koncept ni bil imperialističen, temveč imperialen: imperij ima tukaj poseben religiozno-politični pomen - krščanski imperij je lahko podedovan in ima duhovni razlog za obstoj. V pravoslavni teologiji je Tretji Rim, pravoslavni ruski imperij, viden kot tretje utelešenje kar v Bibliji (2 Tesolunci 2:6-8), kot "ovirajoča" moč proti prihajajoči anarhiji. Filofej je zapisal, da bo krščanskega sveta konec zaradi prevlade anarhije, Satan bo prevladal in zato ne bo več mogoč Četrty Rim. Ta bo mogoč le kasneje, v apokaliptičnem času drugega prihoda Jezusa. Prvotna ideja je bila o Rusiji kot celoti in metafora Tretji Rim je le njena kasnejša lokalizacija. To razumevanje se lahko označi kot eshatološko; njen geopolitični ideal je bil varovati in zavarovati Ruski pravoslavni imperij-Katehon (Sidorov 2006, 3).

Druga interpretacija Filofejevega pisanja se je pojavila tri stoletja kasneje, med leti 1861 – 1863, kmalu zatem, ko se je njegova ideja o Tretjem Rimu pojavila v učbenikih in javnih razpravah in je dobivala vse večjo popularnost in vpliv. Nekaj vplivnih filozofov je povzelo njegov koncept, npr. Solovjov. Srednjeveška eshatološka pričakovanja Moskve v 19. stoletju so bila, če že ne izgubljena, pa omejena na "stare verujoče"²² kroge. Koncept se lahko označi kot panpravoslavje in je bil geopolitično predstavljen kot idealen za prevzem Konstantinopla, duhovnega vodstva v pravoslavni Evropi, in ustanovitev panslovanske zveze. Za tedanje Rusijo je bilo zelo pomembno, da, v kontekstu rusko-turških balkanskih vojn, vzhodnega vprašanja in preko morskih ožin, pride do Sredozemskega morja. Po krvavi revoluciji v letu 1905 je doktrina pridobila nov pomen za ruske intelektualce, posebno za tiste, ki so zavračali radikalizem levih političnih gibanj.

---

²² Med letoma 1666 in 1667 se je del duhovščine (Starovery, v ruščini: староверы oziroma старообрядцы) ločil od uradne Ruske pravoslavne cerkve v protest proti cerkvenim reformam, ki jih je uvedel Patriarh Nikon. Ta bil je patriarh Ruske pravoslavne cerkve med leti 1652 in 1658 (http://en.wikipedia.org/wiki/Old_Believers, 23.9.2009).

Tudi med obema svetovnjima vojnama je bila pozornost nekaterih raziskovalcev in mislecev usmerjena v koncept Tretjega Rima. Tako se je Filofejevo pisanje pojavilo v zgodnjih dvajsetih letih 20. stoletja, in sicer na Zahodu. Prihod komunizma v Rusiji je preskrbel konceptu novo imperialistično mesijansko resonanco: njegov geopolitični ideal je bila v tem času imperialistična širitev. Nikolaj Bardjajev (1874-1948) je bil največji zagovornik te ideje. "Ruski mesianizem" oziroma poslanstvo je bila glavna gibalna sila boljševizma in glavni element "ruske religiozne psihologije", bistvo ruskega duhovstva: prehajanje iz področja nezavedanja v zavedanje. Ideja je tudi spremenila svoje ime, in sicer iz Tretjega Rima v Leninovo Tretjo internacionalo. Berdjajeva interpretacija mednarodnega komunizma kot reinkarnacija »ruskega mesianstva« je bila široko publicirana na Zahodu, Bardjajev je postal najbolj znan ruski filozof na Zahodu. Njegova interpretacija je bila in je ponekod še vedno dobrodošla pri konservativcih, antikomunistih in ruskofobičnih krogih. Sovjetska okupacija Vzhodne Evrope je dala nov zagon konceptu, ki se je kasneje imenoval sovjetski ekspanzionizem. Mnogi analitiki so se oprli na Bardjajevo razlago boljševizma kot modificiranega ruskega mesijanstva. Enako tudi mislijo, da je mogoče razumeti komunistični imperializem kot moderno reinkarnacijo prvotne ruske želje postati Tretji Rim.

V literaturi se pojavlja še ena ponovitev Filofejevega pisanja, ki pa še ni zgodovinsko popolnoma pojasnjena. V Sovjetski zvezi je imel omenjeni koncept omejeno epizodično pomen, predvsem kot rezultat oživitve ruskega nacionalizma pod Stalinom. Med leti 1943-48 je Stalin želel uporabiti Rusko pravoslavno cerkev kot glavni vzvod za sovjetsko kontrolo Vzhodne Evrope in Bližnjega vzhoda. Načrtoval je oblikovanje "Moskovskega Vatikana", moskovsko centralno transformacijo pravoslavnega sveta. Ker pa ni dobil dovoljenja patriarhov nacionalnih pravoslavnih cerkev, da bi prenesel sedež pravoslavja iz Istanbula v Moskvo ter ni uspel, da bi nova neodvisna država Izrael prešla pod sovjetski vpliv, je izgubil interes za omenjeni projekt. Koncept Tretjega Rima se je potem do konca sovjetskega režima pojavljal samo še v intelektualnih krogih.

Številni politologi ne dajejo večjega poudarka konceptu Tretjega Rima, panpravoslavni koncept naj bi po njihovem mnenju imel pomembno geopolitično vlogo pri osvoboditvi balkanskih pravoslavnih narodov izpod Otomanskega imperija.

Tudi politologi Ruske pravoslavne cerkve se bolj ali manj izogibajo omenjenemu konceptu. Delo Mitrofanove o politizaciji Ruske pravoslavne cerkve je bolj služilo interesom zahodnih varnostnih struktur: relativna popularnost sodobnih pravoslavnih političnih ideologij in razširitev pravoslavja kot islamizacija je mogoča. Moderno politično pravoslavje je našlo korenine samo v relativno novih ideologijah, npr. Panslavizmu in Euralizmu, in ne razmišlja o Tretjem Rimu. Mitrofanova ob tem zaključuje, da ni glavne enotne oziroma prevladujoče ideologije v političnem pravoslavju: večina ideologij je lokalnih, ne splošnih, in zato se ne morejo združiti različne politične linije v pravoslavju v eno. Zaradi tega so možnosti o politični enotnosti pravoslavja majhne (Sidorov 2006, 10).

3.4.1 Različice postsovjetskega Tretjega Rima

Koncept Tretjega Rima je bil pogosto razumljen kot "eden izmed najpomembnejših zgodovinsko-sofističnih konceptov oblikovanja ideologije", opredelil je moskovsko državo in je prisoten v ruski zavesti že stoletja. Je arhetip ruskega nacionalizma. Razumljivo je, da travma razpada Sovjetske zveze ni povzročila samo sedanji preporod geopolitične imperialne misli, temveč tudi posebno obuditev koncepta Tretjega Rima.

Uradna Ruska pravoslavna cerkev in njen patriarh ponavadi molčijo glede nasprotujočih stvari v geopolitiki. Ideologija nacionalistov-fundamentalistov temelji na konzervativni notranji sedanjosti cerkve. Eden izmed njihovih najvidnejših predstavnikov je Mihail Nazarov, ki v svojem delu *Vladanje Tretjega Rima* izhaja iz dvoslojnega svetovnega pogleda: Rusija je, v nasprotju z ostalim svetom, edina država, ki lahko potencialno obdrži odpadništvo od prihajajočega se antikrščanskega kraljestva (globalizacija, ZDA). Z drugimi besedami, brez popolne kontrole Rusije, svet v ozadju ne more ustanoviti antikrščanskega kraljestva. Zato ostaja vera v svet, ki je odvisna od Tretjega Rima, njegovega katehona. Če Rusiji spodleti oblikovati Tretji Rim, potem nič ne bo preprečilo, da se svet zruši (Sidorov 2006, 6).

Mitrofanova verjame, da ima geopolitični koncept, kot ga predlagajo nacionalisti-fundamentalisti, malo možnosti za uspeh v aktivni politiki. Nihče od avtorjev ni razvil teorije pravoslavne revolucije in ne predlagajo nikakršnih konkretnih korakov, da bi dosegli cilj. Meni, da so se avtorji posvetili zelo malo zunanji politiki: če je svetu Bog že tako ali tako namenil propad, je končni možni cilj nacionalistov-fundamentalistov, da spremenijo Rusijo v pravoslavno trdnjavo. Verjame, da je njihov politični projekt omejen na ruske meje, v

najboljšem primeru na meje pravoslavnega sveta. Nacionalisti-fundamentalisti tudi zagovarjajo idejo o gospodarski samozadostnosti Rusije. S tem pa se minimalizira politični in geopolitični potencial te ideologije (Sidorov 2006, 6).

Eden izmed predstavnikov ruskih nacionalistov Nazarov v svojem delu Meje tretjega Rima vnaša v geopolitični projekt obnovo Tretjega Rima v vseh podrobnostih. Ob izgubi ozemelj nekdanje Sovjetske zveze ugotavlja, da "moramo čimbolj aktivno pridobivati izgubljena ozemlja in pomagati našim številnim bratom. Dejansko je potrebno doseči uspeh, zato je bolje postaviti cilje čimbolj visoko v upanju, da nam bo Bog dal spet toliko zemlje, kot smo jo sposobni duhovno nahraniti. Zato moramo obnoviti Tretji Rim v njegovih zgodovinskih mejah²³, saj ne moremo pustiti naših rojakov na izgubljenih ozemljih" (Sidorov 2006, 6).

Sidorov v nadaljevanju meni, da so Nazarovi pogledi, ne glede da so ekstremi, nekaj običajnega. Njegova razmišljanja deli tudi pravoslavni fundamentalistični publicist Jegor Kolmogorov, ki se strinja z Nazarovimi geopolitičnimi mislimi. Zavrača tudi zahteve evroazianstva in poskuša združiti ideje bizantizma in ruskega imperija s sodobnimi geopolitičnimi modeli. Pridružuje se ideji Tretjega Rima, ima pa drugačno pot, kako to doseči - zavzema se za sodelovanje s sedanjimi oblastmi. Komogorov se zavzema za program racionalne politične akcije s povečevanjem "sakralne infrastrukture" ruskega pravoslavnega sveta. Zavzema se za oblikovanje pravoslavnega političnega reda in za obnovitev holistične nacionalne pravoslavne strukture. Npr. idealno bi bilo, da v Rusiji ni mest, kjer cerkev ni vidna. Ima dvojno idejo o geopolitiki pravoslavne cerkve: po eni strani je geopolitika Tretjega Rima, Rusija je kot katehon zadrževalna svetovna sila. V tej vlogi mora zasledovati tiste geopolitične cilje, ki so potrebni za povečanje ruskega statusa kot močne države v svetovnem sistemu. Po drugi strani je specifična pravoslavna geopolitika, geopolitika Bizanca, ki namerava ustanoviti pravoslavni politični red in obnoviti infrastrukturo odreditve na ozemljih s populacijo, kjer je pravoslavlje identifikacijski dejavnik. To logično pelje do ruske "iredente" in pravoslavnih misijonarskih ekspanzijskih želja (Sidorov 2006, 7).

---

²³ Nazarov meni, da je edina legitimna podlaga za določitev meje Tretjega Rima meja, ki jo je imela Rusija na dan 2. marca 1917 (Sidorov 2006, 7).

3.5 Geopolitični lobi v pravoslavnih državah

Glede na splošni pregled geopolitičnih smeri v takratnih balkanskih pravoslavnih državah lahko rečemo, da sta v vsaki državi bili (vsaj) dve geopolitični smeri, ki sta imeli nekatere verske posebnosti.

Prvič, povsod je prisoten proruski lobi, ki je iskal podporo v Ruski pravoslavni cerkvi in zasleduje linijo Moskva-Tretji Rim. Ta lobi je bil usmerjen proti Rimu in proti zблиževanju z njim (to pomeni proti Avstriji, Madžarski in katoliški Nemčiji, tj. proti katoliškem sektorju v Srednji Evropi). Hkrati pa temelji na protigrških in fanariotskih pozicijah ter postavlja sebe v takšni ali drugačni meri proti konstantinopelskemu patriarhu. V nekaterih primerih, npr. v Grčiji, ta lobi vključuje v sebi ne samo pravoslavne kroge, temveč tudi nekatere skrivne organizacije masonskega tipa.

Drugič, v teh državah obstaja tudi lobi, ki je lahko pravoslaven ali ne in si prizadeva za zблиžanje z Rimom ter se usmerja v srednjo Evropo in delno na uniatstvo ali celo katolištvo.

Tretjič, povsod ostajajo sledi turškega vpliva, ki je bil v regiji podpiran s strani Velike Britanije. Lahko rečemo, da je imela takratna anglosaksonska geopolitika tudi južno usmeritev in se je opirala na fanariotske tendence, ki so bile tradicionalno povezane z osmansko administracijo.

Dugin (1999, 404) ob tem meni, da razpad Jugoslavije daje primer geopolitične razlage na Balkanu. Rusofilski linija je bila skladna s stališči Beograda in bosanskih Srbov, Hrvaška in Slovenija sta se usmerili v srednjo Evropo, ZDA in Anglija sta aktivno podpirali bosanske muslimane, naslednike Turkov. Pri tem se znova postavlja vprašanje Makedonije, zaradi katere se ponovno pojavljajo napetosti med Srbijo, Grčijo in Bolgarijo. Na Kosovu je vedno večji albanski problem. Pridnjestrski tragedija in protirusko razmišljanje v sedanji Romuniji in Moldaviji ponovno obračata pozornost na uniatski in prokatoliški lobi, ki je lahko nosilec antimoskovske linije in latinske tendence v teh regijah.

3.6 Ruska pravoslavna cerkev in Sovjetska zveza

Odnos med pravoslavjem in sovjetskim režimom je skrajno težko pojasniti. Po eni strani je sovjetska doba podedovala geopolitično linijo carske Rusije, ki je v pomembnih vidikih sovpadala z geopolitiko Ruske pravoslavne cerkve. Ta vidik je mogoče opredeliti kot sergianstvo - po imenu moskovskega patriarha Sergija (1897-1944)²⁴, ki je oblikoval znamenito hipotezo in s tem načel spore znotraj cerkve, ki ne potihnejo do današnjih dni – vaši uspehi – naši uspehi. Ta sergijanska formula še zdaleč ni tako paradoksalna in čudežna, kot jo želi predstaviti trda linija v Ruski pravoslavni cerkvi. Gre za to, da je oktobrska revolucija povzročila številne spremembe v cerkvenem življenju Rusije.

Praktično se je začelo preganjanje Ruske pravoslavne cerkve takoj po vzpostavitvi boljševističnega režima. Nova oblast je ustanavljala in izdatno podpirala društva in zveze brezbožnikov. Vodja zveze bojevitih brezbožnikov akademik Jemeljan M. Jaroslavski je leta 1930 dal pobudo za t.i. brezbožno petletko, s katero bi ob koncu petletke skrčili število verujočih na polovico (Rupnik 1999, 146).

Angažiranje Ruske pravoslavne cerkve v II. svetovni vojni ji je dvignilo ugled v družbi. Stalin je potreboval maksimalno konsolidacijo sovjetske družbe za čimbolj organizirani odpor proti okupatorju. Stalin je v svojih nastopih povzdigoval tudi cerkvene junake, npr. Aleksandra Nevskega²⁵ in Dimitrija Donskega²⁶, po drugi strani pa je opuščal gonjo oziroma teror proti cerkvi. Stalin je zato izpolnjeval praktično vse želje Ruske pravoslavne cerkve, npr. obnovitev delovanja duhovnih šol, preklic izgnanstva za številne škofe, Ruska pravoslavna cerkev je obnovila stike z drugimi nacionalnimi pravoslavnimi cerkvami. S tem obdobjem se je prekinila najbolj bojevita ateistična propaganda.

Stalinov naslednik Hruščov je zavrnil njegovo razmišljanje o vlogi Ruske pravoslavne cerkve in napovedal vrnitev k avtentični leninski politiki do religije in cerkve. Ne glede na to, da je v

---

²⁴ Metropolit Sergij je ob začetku nemškega napada na Sovjetsko zvezo pozval na "obrambo svetih mej domovine". Posledica tega je bila, da je Stalin ponovno dovolil izhajanje nekaterih cerkvenih publikacij in cerkvene dostojanstvenike so ponovno začeli vključevati v tiste državne institucije, ki so lahko okrepile propagandni učinek proti Nemčiji (Rupnik 1999, 154).

²⁵ Aleksander J. Nevski (1220-1263) velja za ključno osebnost srednjeveške Rusije in je zaradi svojih vojaških zaslug nad nemškimi napadalci ter spravljive politike do mongolske Zlate horde dosegel status legende (http://sl.wikipedia.org/wiki/Aleksander_Jaroslavi%C4%8D_Nevski, 10.8.2009).

²⁶ Dimitrij Donski (1350-1389) je leta 1380 na reki Don zaustavil prodiranje Tatarov (http://en.wikipedia.org/wiki/Dmitry_Donskoy, 23.2.2010).

družbi potekal proces destanilizacije, pa je v odnosu do Ruske pravoslavne cerkve prišlo do ponovne oživitve proticerkvene kampanije, ki je bila posebej izrazita med leti 1954 in 1960. Do obdobja perestrojke se v odnosu med državo in cerkvijo ni dogajalo nič posebnega. Nasledniki Hruščova - Brežnjev, Andropov in Černenko, se niso sestajali s predstavniki Ruske pravoslavne cerkve.

Po prihodu Gorbačova na oblast leta 1985 so se sprva v partijskih dokumentih pojavljale zahteve po zaostrovanju ideološkega boja z religijo, poleg tega pa je bil pripravljen dolgoročni program znanstveno-ateistične vzgoje prebivalstva Sovjetske zveze, ki ga je sprejel 27. partijski kongres leta 1986 in je napovedal nadaljnji boj proti religiji.

Ko so se pojavile težave pri izvajanju reform (perestrojka), se je Gorbačov aprila 1989 sestal s celotno sinodo Ruske pravoslavne cerkve, saj je spoznal, da ima Ruska pravoslavna cerkev veliko zaslombo tako v prebivalstvu, kot tudi med bivšimi oporečniki. Za izvajanje reform pa je potreboval širok krog podpore. Prav tako pa je moral Zahodu pokazati, da gre res po poti demokratizacije družbe in države (Rupnik 1999, 171). Rezultat srečanja je bilo sprejetje dveh zakonov, in sicer zakona o svobodi vesti in verskih organizacij ter zakona o svobodi veroizpovedi. Oba zakona sta določila ločitev cerkve od države in simbolično spravila sovjetski komunizem s cerkvijo.

Z nastankom komunistične države je prišlo do oblikovanja Patriaršestva, prestolnica je bila prenesena nazaj v Moskvo (simbolna povrnitev k ideji Moskva – Tretji Rim), vrnitev ikone Deržavnaja v Kolomenski v moskovsko rezidenco ruskih carjev, povrnitev k mistiki, soteriološki in eshatološki funkciji carske oblasti. Skupaj s tem so boljševiki nasledili vso carsko rusko geopolitiko, krepili državo in razširili meje. Vzporedno je prišlo do duhovne obnove Cerkve.

Po drugi strani pa lahko označimo sovjetsko Rusijo kot popolno antitezo pravoslavne Rusije, sergianstvo se razlaga s konformizmom, z antikristom in ateizmom ali sprejemanjem druge veroizpovedi. Zagovornik takšne ideologije je ruska pravoslavna cerkev v tujini - Resnična pravoslavna cerkev, katere pozicije izhajajo iz eshatološke identifikacije boljševizma s prihodom antikrista. Dugin (1999, 410) meni, da takšen pristop kaže pravoslavje v politični dimenziji in tipološko sovpada s stališči fanariotov, zanikajoč nujnost vzajemnega odnosa pravoslavne cerkve s politiko, ki je osnova celotne pravoslavne doktrine. Istočasno se takšen

pristop razume s simpatijami k "belemu" gibanju, ki se je geopolitično oblikovalo s podporo Antante. Zato ni slučajno, da je center Ruske pravoslavne cerkve v tujini, v ZDA. Geopolitično takšen pravoslavni antisovjetizem in antisergijanstvo sovпада s tradicionalno usmerjenostjo proti Rusiji (sovjetsko, carsko, patriarhalno, moderno, demokratično), neodvisno od njenega ideološkega sistema.

3.7 Ruska pravoslavna cerkev in Ruska federacija

Po razpadu Sovjetske zveze se je Ruska pravoslavna cerkev znašla v podobnem položaju kot ruski narod. Prej enovita in centralizirana cerkev za ves carski imperij in za Sovjetsko zvezo se je morala sprijazniti s tem, da sta se državno osamosvojili obe slovanski republiki - Belorusija in Ukrajina ter da je zunaj meja nove države ostalo okoli 25 milijonov vernikov. "Za Rusko pravoslavno cerkev zato postaja zunanja politika, še zlasti ko gre za obrambo imperijske teze o tem, da je Moskva-Tretji Rim, še naprej pravoslavni sedež vse Rusije" (Rupnik 1999, 357).

Glagoljev²⁷ meni, da je Ruska pravoslavna cerkev edina družbena ustanova, ki se je ohranila iz carske Rusije. Cerkev je prebivalstvu pomenila vez z zgodovino, Ruska pravoslavna cerkev je bila in je ponovno postala nosilka nacionalnih tradicij, dajala naj bi tudi smisel vsemu družbenemu življenju. Po sedanji ruski ustavi ima Ruska pravoslavna cerkev takšno stopnjo svobode in neodvisnosti od države, kot jo še ni poznala. Ruska federacija ne pozna več državne in privilegirane religije, kot jo je vsa stoletja uzakonjal carski imperij. Ruska pravoslavna cerkev sicer uradno prepoveduje vsakršno vmešavanje duhovnikov v volilne kampanije ali druge stalne povezave s političnimi strankami ali gibanji, vendar številni politiki, od Zjuganova do Žirinovskega, iščejo predvsem v času volitev svojega zaveznika v Ruski pravoslavni cerkvi. Ne glede na ustavno ločenost države in cerkve pa je Ruska pravoslavna cerkev močno prisotna v aktualnem notranje (in tudi zunanjem) političnem življenju v državi, po drugi strani pa država izdatno pomaga Ruski pravoslavni cerkvi, npr. cerkvene organizacije so imele nekaj let možnost, da brez carinskih dajatev uvažajo alkoholne pijače in cigarete, visoki cerkveni dostojanstveniki so vedno prisotni na inavguracijah ruskih predsednikov.

---

²⁷ Glagoljev, Vladimir. 2009. Intervju z avtorjem. Moskva, 3-5. september 2009.

Posebno je zanimiva prepletenost dejavnosti Ruske pravoslavne cerkve z zunanjepolitično dejavnostjo Ruske federacije. Verjetno to prepletenost še najbolj prikazuje nastop oziroma, govor ministra za zunanje zadeve Ruske federacije Sergeja Lavrova, ki ga je imel na 10. zasedanju Ruske pravoslavne cerkve aprila 2006²⁸. Lavrov je svoj govor začel s tem, da zbor Ruske pravoslavne cerkve služi kot zbirališče tistih, ki živijo za interese domovine. V nadaljevanju je poudaril, da je bil eden izmed glavnih dosežkov v domovini poenotenje prednostnih nalog zunanje politike – oblikovanje najbolj ugodnih zunanjih pogojev za zagotovitev zanesljive varnosti, trajnostni gospodarski razvoj ter izboljšanje možnosti za obči napredek Ruske federacije. Izpostavil je pomen sodelovanja z Rusko pravoslavno cerkvijo pri sodelovanju ruskega prebivalstva v reševanju svetovnih izzivov, saj je sodelovanje z njo eno izmed najstarejših in najglobljih tradicij ruske diplomacije. Skozi vso rusko zgodovino je Ruska pravoslavna cerkev bila tista, ki je zagotavljala enotnost Rusije na podlagi visokih duhovnih in moralnih vrednot. Rusija, kot večverska in večetnična država, ki obstaja že stoletja na križišču civilizacij, je bila pozvana, da igra ključno vlogo pri vzpostavljanju uravnotežene in trajnostne arhitekture v mednarodnih odnosih. Lavrov svoj govor zaključuje, da je Rusija osvobojena ideoloških spon in sedaj, ko sredstva in sile ne služijo tujim idejam, je Rusija prvič v zgodovini pridobila popolno svobodo, da uresniči svojo resnično usodo v sodobnem svetu.

---

²⁸ Vir: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/A1564A2013BCDD54C3257146003F4D0B (18.10.2009).

4 OBLIKOVANJE RUSKE DRŽAVE V OBDOBJU 1000-1917

4.1 Oblikovanje ruske države v obdobju 1000 – 1815

Začetki ruske zgodovine oziroma oblikovanje današnje Rusije segajo v leto 852²⁹. Prvi ruski zgodovinar Nestor je leta 1113 popisal zgodovino Vzhodnih Slovanov v svojem rokopisu Pripoved o minulih letih. Po Nestorju so takratni čezmorski Varjagi jemali davščino od Čudjev, Slovenov, Merjev in Krivičev. Deset let kasneje, leta 862 pa so ta plemena izgnala Varjage čez morje in so začela vladati sama sebi. Zaradi nesoglasij med temi plemeni je kmalu prišlo do medsebojnih sovražnosti in vojn, ki so jih še isto leto končali s tem, da so izbrali kneza, da bi jim vladal in razsojal po pravici. Kneza so našli pri Varjagih, ki so se imenovali tudi Rusi³⁰. Nestorjeva kronika nadaljuje, da so se varjaški knezi leta 862 odzvali vabilu in prišli vladat Slovanom in Fincem. Knez Rjurik se je odločil za jezerce Ilmed, kjer je ob pritoku Volhova zasnoval mesto z imenom Novgorod. Njegova brata Sineus in Truvor pa sta prevzela sosednji mesti Izborsk in Beloozersk. S tem se je na severozahodu današnjega ruskega ozemlja oblikovala prva državna tvorba, Rijukovi potomci pa so kot dinastija vladali vsem ruskim deželam do konca 15. stoletja. Ta državna tvorba je ležala na pomembni takratni trgovski poti med sedanjo Skandinavijo in takratnim Bizancem. Po pripovedi Nestorja je Rjurik, ne glede na to, da je bil zaprosen za vladanje, krvavo strl odpor novgorodskega plemstva, ki se je razbežalo. Največ ga je zbežalo v Kijev, osrednjo postojanko na isti trgovski poti. Rjurik je zasnoval trdno centralizirano državo in s tem ugodil notranjim zahtevam medsebojno sprtih slovanskih plemen³¹.

4.1.1 Kijevska Rus

Slovanska državna tvorba z vzdevkom Rus je obsegala severozahodne dele današnje Rusije, s središčem v Novgorodu, kot prvi pomembni postojanki na trgovski poti od Varjagov do Grkov (Bizanca). Najpomembnejša postojanka, že od vsega začetka, je bila ob reki Dnepru, v

---

²⁹ Severozahodni del današnje Rusije so v 9. stoletju poleg slovanski plemen, naseljevala še plemena finske jezikovne skupine. Finska plemena, ki so naseljevala obalni pas Finskega zaliva, so slovanski sosedje imenovali za Čude. Širše območje Novgoroda je naseljevalo pleme Sloveni, njihovi jugozahodni sosedje so se imenovali Kriviči, na drugi strani Baltika pa so živela normanska plemena, ki so jih Slovani imenovali Varjagi, katere so Finci imenovali Ruotsi. Po nekaterih razlagah naj bi vzdevek "rus" za normansko pleme izhajal iz staroskandinavskega glagola veslati, označeval pa naj bi najprej vojščake veslače, nato pa knezove oprode. Sam Rjurik naj bi izviral iz današnje osrednje Švedske.

³⁰ Poleg imenovanja Varjagov za Ruse, se jih imenuje tudi kot Sveji, Normani, Angli ali Goti.

³¹ To je le ena teorija od mnogih teorij zgodovinarjev o različnih zgodovinskih obdobjih glede nastanka in izvora sedanje ruske države.

mestu Kijev. Novgorodski knez si je moral zato zagotoviti oblast tudi nad Kijevom, če je sploh hotel imeti trdno oporo v Novgorodu.

Varjaška poveljnika Askold in Dir, prvotno še Rjurikovi oprodi, sta zavzela Kijev in s tem postala glavna tekmeča Rijuriku. Takratno kijevsko plemstvo ju je sprejelo za kneza, ker sta mesto rešila obveznosti plačevanja davščin vzhodnemu hazarskemu cesarstvu³². Leta 879 je Rjurik umrl, njegov sin Igor pa je bil še mladoleten, oblast v deželi je prevzel Rjurikov sorodnik Oleg, saj sta oba Rjurikova brata, Truvor in Sinesus, kmalu po prihodu med Slovane umrla. Oleg³³ (neznano-912, vladal med leti 882-912) se je usmeril proti jugovzhodu, zavzel mesto Smolens ob Dnepru ter ubil Askolda in Dira. Leta 882 je v Kijev prenesel sedež velike kneževine in mestu nadel vzdevek "matere ruskih mest" ter vzdolž trgovske poti zgradil utrdbe za zavarovanje blaga. Po Olegu je oblast v kneževini prevzel Rjurikov sin Igor (878-945, vladal med leti 913-945), ki pa je bil manj uspešen vladar kot Oleg. Po njegovem umoru leta 945 je oblast prevzela njegova žena Olga (vladala med leti 945-957). Olga je kot prva ruska vladarica prevzela krščanstvo. Po njeni smrti je kijevski kneževini zavladal njen sin Svjatoslav (942-972, vladal med leti 957-972), ki je bistveno razširil slovansko državo z imenom Kijevska Rus. Obsegala je ozemlje Povolžja na severu in Kavkaza na jugu. V nasledstvenem boju med tremi njegovimi sinovi, Jaropolkom, Olegom in Vladimirjem, je zmagal slednji in si nadel naslov Veliki knez. Vladimir (960-1015, vladal med leti 980-1015) je zaokrožil in utrdil enotnost Kijevske Rus, ki je obsegala ozemlje od Baltika in jezera Ladoga na severu do današnjega Nižnjega Novgoroda na severovzhodu, mejila na reki Dnjeper in Don. Za notranjo stabilnost Kijevske Rus se je moral Veliki knez Vladimir odpovedati verovanju v takratne nordijske bogove. Vladimir je pod seboj združeval vse slovansko-ruske dežele in jim je moral ponuditi nekakšen splošni politični program, ki je bil izražen v verski obliki. Po mnenju Gumilova (1993, 73-74) je bila takrat mogoča izbira med vzhodnim in zahodnim krščanstvom, judizmom in islamom, zato je izbira pomenila hkrati izbiro na domačem in mednarodnem prizorišču³⁴.

---

³² Državna tvorba na današnjem Kavkazu.

³³ Oleg je prvi ruski knez, ki ga opevajo legende. Slavijo ga zaradi pohoda nad Carigrad, predvsem pa kot tistega, ki je Kijev osvobodil od hazarskega carstva.

³⁴ V hazarskem cesarstvu je vladala judovska državna vera, arabski trgovci so razširili islam globoko po Volgi. Kijevska Rus je živela v neposrednem stiku s Bizancem, saj je tradicionalna trgovinska pot iz Skandinavije usodno povezala Kijev s Carigradom, enako so potrebovali zaveznika za boje s stepskimi sosedi Pečengi, kot je Bizanc potreboval mir z Rusi za obrambo pred Arabci.

Za Rusijo oziroma za Vzhodne Slované se je postavila civilizacijska izbira, ali se odločiti za Evropo ali Azijo. Bizanc je pomenil prvo izbiro, islam in judaizem pa drugo. Če se je hotel Vladimir postaviti ob bok tedanjim evropskim vladarjem, praktično ni imel alternative. Vladimir se je zavedal, da bo lažje ohranjal neodvisnost, če se bo povezal s svojim trgovinskim partnerjem Bizancem, kajti na zahodu je imel Poljake, ki so že bili vdani rimskemu papežu in so širili njegovo nadoblast proti Vzhodu. Zaradi neizpolnjenih obljub s strani Bizanca do Vladimirja³⁵ je le-ta začel ogrožati Carigrad. Vladimir je jasno nakazal, da se počuti dovolj močnega in politično samostojnega, da se postavi po robu Bizancu. Bizanc je izpolnil obljubo, Vladimir se je vrnil v Kijev in s tem se je začel dolgotrajni proces pokristjanjevanja Vzhodnih Slovanov, pa tudi finskih, turkovskih in drugih plemen, ki so živela pod nadoblastjo kijevskega Velikega kneza.

Pravoslavna vera je tako bistveno pripomogla, da se je Kijevska Rus širila na pravoslavnih temeljih in ne na narodnostnih. Kijevska Rus je bila največja država v Vzhodni Evropi. Njen najpomembnejši partner na vzhodu je bil Bizanc, ki je obvladoval vzhodno Sredozemlje in obale Črnega morja. Ne glede na to, da sta bili obe državi trgovsko zelo povezani, pa so ruski knezi vodili vojaške pohode nad Carigrad in s tem uveljavljali svojo moč na mednarodnem prizorišču.

S smrtjo Velikega kneza Vladimirja leta 1015 se je v dinastiji vnel boj za nasledstvo med njegovimi štirimi sinovi: Izjaslavom, Mstislavom, Borisom in Glebom ter sinom njegovega ubitega brata Svjatopolkom, ki je trajal štiri leta. Leta 1019 je Vladimirjev sin Jaroslav (978-1054, vladal med leti 1019 in 1054) dokončno premagal Svjatopolka. Jaroslav je državo še razširil in ji utrdil meje, slovi pa tudi kot izdajatelj prvih ruskih zakonov. Jaroslav je pred svojo smrtjo naredil podobno napako, kot jo je naredil njegov oče Vladimir: državo je razdelil med pet svojih sinov, posledično je prišlo do rivalstva in vojskovanja med sinovi. Zgodovinarji to obdobje opisujejo z besedo "smuta" (zmeda, nered). Razmere v Kijevski Rus so izkoristila plemena južnih step (Pečengi in Polovci) in so vdiral vse do Kijeva. Kijevska Rus je začela v tem obdobju izgubljati svojo moč in ugled, hkrati pa se to obdobje šteje za eno najbolj temačnih v zgodovini Kijevske Rusije.

---

³⁵ Vasilij II in Konstantin sta zaprosila Vladimirja za vojaško pomoč pri ohranitvi prestola.

Leta 1113 je na oblast prišel vnuk Jaroslava Vladimir Monomah (1053-1125, vladal do leta 1125), ki je Kijevski Rus povrnil mir pred nenehnimi naskoki z juga in vzhoda. Po Monomahovi smrti se je zopet razvnel nasledstveni boj med njegovimi dediči. Najbolj se je izkazal Georgij, kasneje znan kot Jurij Dolgoruki, ki je leta 1147 postavil temelje mestu Moskvi. Zaradi vse pogostejših vdorov nomadskih plemen iz juga in vzhoda je osrednja trgovska pot med Skandinavijo in Bizancem začela izgubljati svoj pomen, hkrati pa se je začela krepiti severna trgovska pot, ki je vodila od Novgoroda, po Volgi preko kaspijskega jezera v Perzijo po eni, preko srednjeazijskih step proti Kitajski po drugi strani. Prišlo je do krepitve vladimirske-suzdaljske kneževine. Sin Jurija Dolgorukega Andrej Bogoljubski je začel krepiti mesto Vladimir. Znan je tudi po tem, da je v upravljanju države uvedel načelo samovlade in je leta 1169 zavzel Kijev in s tem končal drobljenje in razkroj Kijevske Rus. Na ozemlju nekdanje Kijevske Rus je tako nastalo 12 dežel, v katerih so vladale različne veje Rjurikovičev. Po obsegu, bogastvu in politični moči so imele v različnih obdobjih različne vloge, vendar so bolj ali manj stopale v ospredje dežele Černigov, Rjazan, Smolensk, Rostov-Suzdal, Galič, Polock in Novgorod.

4.1.2 Zlata horda

Leta 1223 je mongolski vladar Džingiskan začel svoj pohod proti Evropi in razdrobljene ruske dežele se niso zavedale prihajajoče nevarnosti iz Srednje Azije. Prve izvidnice Tatarov (ruski vzdevek za Mongole) so prodirale že do Dnepra in takratni kijevski knez Danil jih je premagal. Vendar so Tatari leta 1224 ob reki Kalki uničili vojsko ruskih knezov in začeli svoj pohod proti Kijevu. Leta 1240 je Kijev, "mati ruskih mest" prešel pod tatarsko oblast in s tem je tudi formalno prenehala obstajati kakršna koli enotna slovanska država, na severovzhodu sta se bolj ali manj samostojno ohranili mesti-kneževini Novgorod in Pskov. Zavojevalec Kijeva Batu (nečak Ogataja, ki je bil sin Džingiskana) se je uprl velikemu kanu v Srednji Aziji in si ob ustju reke Volge zgradil lastno prestolnico Saraj in novi državni tvorbi dal ime Zlata horda. V Saraju so tatarski kani sprejemali pokorjene ruske kneze. Prvi med njimi je tatarsko nadoblast priznal Jaroslav II.. Pri Tatarih je dosegel, da je glavni med knezi in da lahko od vseh pobira davek (jarlik). Jarlik je kasneje postal sinonim za moralno sprijenost največjega dela ruskih knezov. Ruske kneževine niso bile neposredno vključene v državno tvorbo Zlata horda, njihova odvisnost se je kazala predvsem v plačevanju davščin.

Spretnost vladimirskih in kasneje moskovskih knezov, ki so si znali pridobiti tatarsko naklonjenost, je bistveno prispevala k temu, da se je Moskva čedalje bolj uveljavljala kot središče, ki so ga priznavali tudi v Zlati hordi. Moskovski knezi so si hkrati podredili tudi rivalske rjazanske, tverske in suzdalske kneze in so postali neformalni predstavniki kanov v tedanjih ruskih deželah.

Hkrati s tatarskim zavojevanem, je tudi z zahoda grozila nevarnost, saj je Sveto rimsko cesarstvo pozvalo na križarski pohod nemške, švedske in danske plemiče proti vzhodnim pogonom. Predvsem so hoteli osvojiti Novgorod. Leta 1240 so Švedi zasedli Novgorod, nemški plemiči pa so zasedli ozemlje sedanje Estonije in severne Litve. Aleksander Nevski je leta 1242 premagal Švede in Nemce ter s tem zavaroval zahodne ruske dežele.

Pred ruske kneze se je tedaj (zopet) postavila usodna izbira: ali naj se v boju za preživetje naslonijo na katoliško Evropo v boju proti Tatarom ali na Tatare v boju proti križarskim pohodom katoliške Evrope³⁶. Ruski knezi so bili tako prisiljeni izbirati med tatarsko možnostjo, ki jim je jamčila precej več svobode kot zahodna evropska. Ruski knezi so se zatorej začeli posluževati Tatarov kot zaveznikov ne samo proti tevtonsko-litovskemu viteškemu redu, temveč tudi v medsebojnih sporih.

Posledica tatarske vladavine za nadaljnji razvoj ruskih dežel je nedvomno v tem, da je povzročila razpad nekdanje enotne države - Kijevske Rus. Nekateri ruski zgodovinarji vidijo v razpadu Kijevske Rus pozitivne posledice. Karamazin (1993, 148-149) meni, da je spodbudila oblikovanje nove, moskovske ruske države. Večina zgodovinarjev pa je mnenja, da je 240-letna vladavina Tatarov povzročila ločitev Rusije od Evrope. Kijevska Rus se je razvijala skoraj tako kot Evropa, tatarsko obdobje pa je povzročilo občuten zastoj v razvoju³⁷.

Konec 13. stoletja je Moskvo v dedni delež dobil mlajši sin Aleksandra Nevskega Daniel (1261-1303, vladal 1263-1303), ki jo je politično utrdil s tem, da je zgradil samostan. Zaradi rivalstva za vodilno vlogo med Tverjem in Moskvo je prvi Veliki moskovski knez Ivan I. Danilovič (1288-1340, vladal 1325-1340) leta 1326 tudi formalno prenesel sedež metropolije

---

³⁶ Katoliška Evropa je od Rusije zahtevala vrnitev pod rimskega papeža oziroma vsaj priznanje zveze med vzhodno in zahodno krščansko cerkvijo. Šele pod tem pogojem bi Rusi dobili pomoč za boj proti Tatarom.

³⁷ Najhujši gospodarski, pa tudi kulturni šok je Rusija doživela zaradi uničenja mest. Od 74 mest v Kijeviski Rus jih je bilo uničenih 49, 29 od njih pa ni bilo več obnovljenih, posledično s tem je skoraj zamrla obrtniška dejavnost, z njo pa tudi trgovina. Zaradi prekinjenih trgovinskih poti z zahodno Evropo, se je ruska trgovina obrnila proti vzhodu.

v Moskvo, sebe pa imenoval za Velikega kneza vseh Rusij. S tem pa se je začelo obdobje zbiranja ruskih dežel. Nasledstveni boji v Zlati hordi sredi 14. stoletja so omogočili moskovskim knezom, da si še dodatno utrdijo in razširijo oblast. Dimitrij Donski (1359-1389, vladal 1363-1389) je bil tisti Veliki moskovski knez, ki se je prvi odločil za neposredni spopad s Tatari. Leta 1380 je premagal Tatare na Kulikovskem polju. Ta dogodek pa nekateri ruski zgodovinarji ocenjujejo kot prelomni trenutek, ko se je okoli Moskve združil pretežni del ruskih kneževin. Ionov (1995, 89) meni, da je zmaga na Kulikovem polju prva zmaga novega, velikoruskega etosa, prva zmaga moskovske države, ki je v narodovi zavesti združila idejo boja proti Tatarom in idejo o ustvarjanju enotne nacionalne države.

Severozahodna Rusija s središčem v Moskvi je tako postala jedro nove države, s tem pa so se odprle praktično neomejene možnosti širjenja, kolonizacije na severovzhod, saj sta bila jug in zahod v stalni nevarnosti pred sosednjimi silami – Litvo, Poljsko in Tatari.

4.1.3 Moskovska država

V prvi polovici 15. stoletja, medtem, ko so Turki postopoma obkoljevali Bizanc, je prišlo do podpisa cerkvene unije med Rimom in Bizancem (1439). Takratna Moskva je s tem izgubila poglobitni argument v svojih prizadevanjih za ponovno združevanje ruskih dežel, saj sosednja Litva ni bila več verska in politična nasprotnica. Po padcu Bizanca je Moskva dobila argument za trditev, da je edina varuhinja prave, čiste pravoslavne vere. Moskovska pravoslavna država je tako ostala edini branik pravoslavlja, njeni vladarji pa so se šteli za edine prave dediče bizantinskega imperija. Leta 1502 je Zlata horda dokončno razpadla na več ločenih kanatov. Takratni vladar Ivan III. (1440-1505, vladal 1462-1505)³⁸ je zato lažje dosegel neodvisnost od Tatarov, ko je Zlati hordi preprosto prenehal plačevati davščine. Njegov sin Vasilij III. (1479-1533, vladal 1505-1533) si je podredil še kneževine in mesta Pskov, Rjazan, Černigov ter najpomembnejše Smolensk, hkrati pa je tudi utrdil idejo o Moskvi kot o Tretjem Rimu. Ideja o Tretjem Rimu je z kronanjem Ivana IV. Groznega (1530-1584, vladal 1547-1584) za carja dobila nove razsežnosti. Ivan Grozni je ponovno postavil na noge močno vojsko ter začel osvajati ozemlja, ki so nekoč pripadala Kijeviski Rus. Z

---

³⁸ Z Ivanom III. se je na moskovskem dvoru začela pojavljati titula car. S poroko s hčerjo bizantinskega cesarja Sofijo si je utrdil neodvisnost moskovskega velikega kneza in je prevzel tudi bizantinskega dvoglavega orla za grb.

osvojitvijo Kazana (1552) in Astrahana (1556) je pridobil širna ozemlja v Povolžju³⁹. Namesto nekdanje vzhodnoslovanske Kijevske Rus, ki se je omejevala pretežno na ozemlja, kjer so živela le slovanska plemena, se je oblikoval mnogonacionalni in mnogoverski imperij. V Evropi sta se v 16. stoletju pojavili dve gibanji, in sicer renesansa in reformacija. Rusija je bila prikrajšana za oboje, saj ni bilo objektivnih pogojev: Ivan Grozni je uničil edino preostalo obrtniško-trgovsko mesto Novgorod, kjer bi se lahko pojavile ideje renesanse. Glede reformacije pa se je v ruski pravoslavni cerkvi sicer pojavil razkol, vendar to ni bil upor radikalnih reformatorjev proti togi cerkveni hierarhiji, ampak nasprotno, ofenziva cerkvenega vrha proti svojeglavim konservativnim duhovnikom. Ivan Grozni je državo zapustil brez (ustreznega) naslednika. Ubil je sina, ki naj bi ga nasledil, drugi sin Feodor I. (1557-1598, vladal 1584 do 1598) pa ni bil primeren za tako nalogo. S smrtjo Feodorja I. je izumrla moskovska rodovina Ivana Kalita, s tem pa tudi dinastija ruskih velikih knezov, katero poreklo je tako ali drugače izhajalo od Rjurika do Vladimirja (Svetega).

Z ustoličenjem Borisa Godunova (1551-1605, vladal 1598-1605) za novega ruskega carja se je začela ena izmed najtemačnejših zgodovinskih obdobij v Rusiji, imenovana kot »smuta« (zmeda, nemir), ko je zaradi želja po prestolu raznih nezakonitih dedičev prišlo v Rusiji do zaustavitve notranjega političnega razvoja. Poljski kralj Sigmund je leta 1610 zasedel Moskvo in s tem precejšnji del Rusije. Domače plemstvo je s pomočjo Cerkve organiziralo odpor in leta 1612 so bojarji osvobodili Moskvo, vendar Rusija še ni imela carja. V začetku leta 1613 je zasedal zemski sobor, tj. državni zbor vseh knezov, vojvod, bojarskih veljakov in drugih predstavnikov ruskih dežel ter za carja izbral 16-letnega Mihaila Romanova (1596-1645) in ga 21. februarja 1613 tudi slovesno razglasili za novega ruskega carja. S tem, da so si bojarji sami volili novega carja, jim je omogočalo, da so si izbrali nekoga, ki je po eni strani imel legitimacijo do oblasti, po drugi pa jim je jamčil, da jim ne bo odvzel pridobljenih pravic. Ruski zgodovinarji menijo, da so sklepi zemskega sobora veliko dejanje ruske narodnostne zavesti, ki je tedaj prevladala nad zavestjo o pripadnosti tej ali drugi dinastiji. Postavljeno je bilo tudi vprašanje nadaljnje samostojnosti ruskega carstva, saj se je na protipoljskem razpoloženju krepila zavest o skupni pripadnosti pravoslavni ruski naciji. S tem se je začela tri stoletja dolga vladavina Romanovih do konca oktobrske revolucije leta 1917.

---

³⁹ Obseg ruskega carstva se je širil že v drugi polovici 15. stoletja, v obdobju od leta 1462 do 1533 se je površina države povečala za šestinpolkrat, do konca 16. stoletja pa se je še enkrat podvojila in je znašala 5,4 milijona kvadratnih kilometrov.

Mihail Fjodorovič Romanov je carstvo prevzel v težkem položaju, saj izpraznjena državna blagajna ni dovoljevala učinkovitega nadzora zunanjih meja, predvsem na Vzhodu. Poleg tega je podedoval po Ivanu Groznemu še dve vojni: s Švedsko in Poljsko⁴⁰. Prvi car iz dinastije Romanovih se je uspel uveljaviti tudi na evropskem prizorišču. Izkoristil je vsesplošno zapletenost evropskih držav v tridesetletno vojno ter pomagal Švedom in s tem slabil habsburško katoliško koalicijo, še zlasti Poljsko, kot svojo najnevarnejšo sosedo. Aleksej I. (1629-1676, vladal 1645-1676), drugi car iz dinastije Romanovih, je na prošnjo dneprskih kozakov v njihovem boju proti Poljakom leta 1654 priključil velik del Ukrajine ruskemu carstvu in s tem tudi "mater ruskih mest" Kijev. V zbiranju ruskih dežel je tako brez velikih naporov dosegel odločilni prodor v nekdanjo matico Kijevske Rus.

4.1.4 Osvajanje Sibirije

Zaradi močnih sosedov na zahodnih in južnih mejah tedanjega ruskega carstva (Švedska, Poljska-Litva, krimsko-tatarski kanat) si carji niso mogli privoščiti širjenja oblasti in s tem ozemlja v evropski smeri, zato so začeli z osvajanjem severa in vzhoda. Podpirali so kozake, ki so za njih osvajali ozemlja proti Kavkazu in Sibiriji⁴¹. Po osvojitvi Sibirskega kanata so začeli pospešeno graditi vojaške utrdbe in hkrati so še naprej prodirali proti notranjosti Sibirije in zavzemali nova tatarska ozemlja. Tako je v Zahodni Sibiriji nastala cela vrsta novih ruskih mest: Tjumen (1586), Tomsk (1604), Kuznjeck, Jenisejsk in Krasnojarsk (1628) ter Irkutsk (1652), ki mu je pripadla vloga središča srednje Sibirije, leta 1643 pa so ruski osvajalci prodrli do Tihega oceana. Pri prodiranju proti Vzhodu Rusi niso naleteli na kakšen večji odpor. Izjema je le pri prodiranju proti takratni Kitajski, s katero so bili prisiljeni skleniti mir leta 1689 in se začasno odpovedati Poamurju.

Osvajanje Sibirije je večkratno ozemeljsko povečalo tedanje rusko carstvo. Pojavlja se vprašanje, kako je ruskim osvajalcem praktično v enem stoletju uspelo osvojiti ozemlje od Urala do Tihega Oceana. Odgovor je verjetno ta, da so takratna velika stepska plemena Oirati oziroma zahodni Mongoli in Kazahi ostala pasivna in se niso upirala ruskim zavojevalcem.

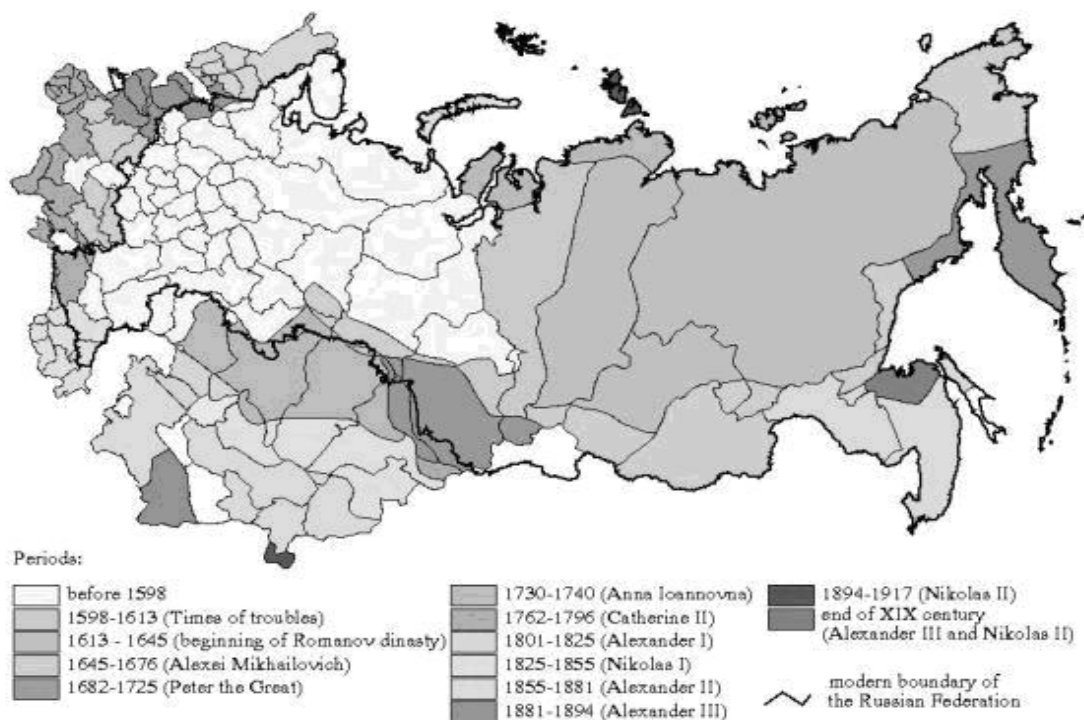
---

⁴⁰ Švedska je 1614 napadla Moskovijo, 1617 je bil sklenjen mir, Rusom je bilo prepuščen Novgorod, Švedi pa so zadržali južno obalo Finskega zaliva. Rusi so s Poljaki sklenili mir leta 1618, po katerem je Poljski pripadel Smolensk, z njim pa pokrajina Černigov-Seversk.

⁴¹ Na ozemlju današnje zahodne Sibirije so bile v 13. in 14. stoletju različne državne tvorbe islamiziranih Tatarov, ki so jim Rusi dali skupni vzdevek Ibir. Konec 15. stoletja je tatarski kan Mahmet ustanovil sibirski kanat, ki je vzdrževal trgovino s Srednjo Azijo in z Rusijo preko Urala. Zaradi upora proti Moskvi so leta 1581 Rusi začeli osvajanje ozemelj preko Urala.

Oirati, ki so bili budisti, in muslimanski Kazahi so bili v tistem času zapleteni v medsebojne boje. Plemena severne Sibirije (Ostjaki, Voguli, Tunguzi in Samojudi) pa se tudi niso uprli Rusom, ker nobena stran ni dala povoda za to in s tem je mogoče razložiti relativno mirno in neproblematično osvajanje Sibirije.

Slika 4.1: Širjenje ruske države

Vir: www.ihst.ru/personal/imerz/bound/plate8.jpg

Kozaške osvojitve v Sibiriji in na Daljnem vzhodu so Rusijo sredi 17. stoletja po površini ozemlja uvrstile na prvo mesto med evropskimi državami, ni bil pa rešen eden izmed poglobitnih ruskih problemov: pomanjkanje prebivalstva za davke.

4.1.5 Vseruski imperij

Ob smrti carja Alekseja I. leta 1676 je Rusija segala od Belega morja na severozahodu do Kaspijskega morja na jugovzhodu, na severnem Kavkazu je mejila na reki Terek, južne meje

so potekale ob Dnepru, vzhodne pa na Tihem oceanu. Z njegovo smrtjo so se ponovno vneli spopadi za zasedbo prestola. Po dveh desetletjih sporov je bil ustoličen njegov vnuk Peter I. (1672-1725, vladal 1682-1725, imenovan tudi Peter Veliki). Peter I. si je že v mladosti izoblikoval za vzor evropski način življenja v gospodarstvu in kulturi. Poseben pomen je dajal vsemu kar je bilo povezano z vojsko in mornarico, zato ga lahko upravičeno štejemo za ustanovitelja ruske mornarice. Peter I. se je med svojimi (skrivnimi) popotovanji po Evropi dogovoril s saškimi knezom in poljskim kraljem Avgustom, da bodo skupaj z Dansko strli nadvlado Švedov na Baltiku. Jeseni leta 1700 je Petru I. uspelo osvojiti nekaj novih postojank ob Baltiku, med drugim tudi ob ustju reke Neve. Leta 1703 je tam postavil temelje za svojo novo prestolnico z imenom Sankt-Peterburg. Ambicioznost Petra I. z vojaškimi načrti in gradnjo nove prestolnice je povzročila izpraznjene državne blagajne. To je hotel izkoristiti švedski kralj Karel XII.. Skupaj z zaporoškimi kozaki je preko takratne Belorusije in Ukrajine napadel Petra I., 7. junija 1709 je prišlo do bitke pri Poltavi, kjer je Peter I. porazil švedsko vojsko in njihovega kozaškega zaveznika Mazepa. Izid bitke je močno odmeval po tedanji Evropi, saj je švedski kralj Karel XII. veljal za nepremagljivega. Peter I. je tako Rusiji priključil Rigo, Talin in Viborg. Ne glede na sklenjeni mir na severnih mejah Rusije, se je švedski kralj Karel XII. povezal z turškim sultanom, naj začne vojno proti Rusiji, saj se je Peter I. povezal s balkanskimi turškimi vazali ter se pripravljaj na osvoboditev pravoslavnih kristjanov na Balkanu. Po bitki na reki Prut je bil Peter I. prisiljen skleniti mir s Turki in vrniti Turčiji ozemlja ob Azovskem morju. Peter I. je zato želel dokončno obračunati s Švedi, leta 1714 je zasedel skoraj vso tedanjo Finsko ter leta 1721 v Nystadu na Finskem končal veliko severno vojno s Švedi. Švedska je odstopila Rusiji Livornijo, Estonijo, Ingrijo ter del Karelije z Viborgom, Rusi pa so Švedski vrnili Finsko. Rusija je tako dobila svojo sestavo ozemlja, ki so se do tedaj razvijala v okviru evropske civilizacije. Peter I. je tako Rusiji zagotovil okno v Evropo, svojo državo pa uvrstil med vodilne sile v tedanji Evropi. Rusija je dobila tudi novo ime Vseruski imperij. Po mnenju ruskih zgodovinarjev je bil Peter I. nesporno velik državnik, ki je vse svoje sposobnosti usmeril v krepitev velike Rusije. Pripeljal jo je v vrsto velikih evropskih sil tistega časa.

Po Petrovi smrti leta 1725 so se na ruskem dvoru ponovno pojavile spletke o tem, kdo bo zasedel prestol in so se končale šele pol stoletja kasneje. Peter I. je za časa svojega vodenja države pripeljal na dvor mnogo tujcev plemiškega rodu, predvsem nemške narodnosti, ki so med ruskimi plemiči postali zelo osovraženi. Po vseh zapletih je rusko plemstvo leta 1741, s francosko pomočjo, ustoličilo hčer Petra I. cesarično Elizabeto (1709-1762, vladala 1741-

1762), hči Petra I. in Ekaterine I., ki pa je za svojega naslednika določila Karla Petra Ulricha, ki si je nadel ime Peter III., ki je v duhu ostal Nемеc in je sovražil vse rusko. Poročen je bil s hčerko princa nemške kneževine Anhalt-Zerbt, Ekaterino II. (1729-1796, vladala 1762-1796, imenovana tudi Ekaterina Velika). Na zunanjepolitičnem področju se je Rusija v tistem času zapletla s Poljsko in Prusijo. V vojni s Poljsko je Rusija z Avstrijo ustoličila volilnega kneza Avgusta, v sedemletni vojni s Prusijo pa so ruske enote zasedle vzhodno Prusijo (Königsberg), jeseni leta 1760 pa so prodrli celo do Berlina.

Ekaterina II. je bila v nasprotju s svojim možem, zaradi svojega vedenja do ruskih običajev in ruščine, priljubljena med ruskim plemstvom. Ekaterina II. je skupaj z dvorno gardo 28. junija 1762 strmoglavila svojega moža Petra III. in se razglasila za imperatorico z utemeljitvijo, da bo rešila državo in cerkev. Že med rusko intervencijo na Poljskem se je Rusija zapletla v konflikt s Turčijo, Rusija je zasedla vso Moldavijo in Valahijo ter se pripravljala na zavzetje Krima, ki ga je zasedla leta 1771. Leta 1774 je Turčija sklenila mir z Rusijo, hkrati pa je Turčija priznala Rusiji, da se sme ruska diplomacija v prihodnje zavzemati za zaščito pravoslavnikov na Balkanu. Leta 1772 so si Rusija, Avstrija in Prusija⁴² razdelile Poljsko. Rusija je dobila vzhodno Belorusijo. Pod pretvezo, da prihaja na Krimu do neredov, je Ekaterina II. leta 1783 poslala svoje enote ter tako vključila v ruski imperij polotok Krim, Taman (ozemlje med Črnim in Azovskim morjem) ter vse ozemlje v porečju Kubana. V drugi turški vojni (1787-1791) je morala Turčija potrditi vse, za kar se je obvezala poprej glede varstva kristjanov in prav tako formalno potrditi priključitev Krima Rusiji. Nova meja med Rusijo in Turčijo je tako potekala po reki Dnjester, Rusija je tako dobila prost dostop do južnega morja. Ob tretji delitvi Poljske je Rusija leta 1795 dobila še Litvo in Kurlandijo.

Rusija si je konec 18. stoletja skokovito krepila moč in vpliv, ne samo v vzhodni Evropi, temveč tudi v "koncertu svetovnih sil". Na račun ozemeljskih pridobitev si je temeljito spremenila geopolitično podobo: premagala je tedanjo izoliranost ter si izbojevala dostop v Evropo in v ostali svet po Baltiku in Črnem morju, hkrati pa je meje prestavila globoko v srednjo Evropo, na Kavkaz, in Srednjo Azijo.

Prestolonaslednik Pavel I. (1754-1801, vladal 1797-1801) se je zapletel okoli Malte, saj je demonstrativno prevzel pokroviteljstvo nad malteškim redom in je leta 1798, po francoski

---

⁴² Avstrija in Prusija sta bili proti, da si Rusija priključi Moldavijo in Vlahijo, zato sta ji kot nadomestilo obljubili del poljskega ozemlja.

zasedbi Malte, Franciji napovedal vojno, saj je la ta grozila, da bo skupaj s Turčijo posegla na novo pridobljena ruska ozemlja ob Črnem morju. Ruska črnomska flota je Napoleonu odvzela Jonsko otočje, kopenska vojska pa je skupaj z Avstrijci prodrla v severno Italijo. Pavel I. je zaradi razočaranja nad evropskimi zavezniki leta 1800 z Francijo sklenil mir, z Anglijo pa prekinil odnose in se jim hotel postaviti po robu v njihovi kolonialni politiki v Aziji. V državi je medtem raslo vsesplošno nezadovoljstvo, ki je pripeljalo do zarote proti Pavlu I. in do ustoličenja njegovega sina Aleksandra I. (1777-1825) za novega ruskega carja, ki je vladal med leti 1801 in 1825.

Aleksander I. je na zunanjepolitičnem področju najprej sklenil mir z Anglijo, hkrati pa je leta 1801 na prošnjo gruzijskega kralja Rusija prevzela pokroviteljstvo nad delom Gruzije. Aleksander se je pridružil Avstriji v protinapoleonski koaliciji, vendar jih je Napoleon v bitkah pri Austerlizu in Friedlandu premagal. Leta 1807 sta Napoleon in Aleksander I. sklenila tki. Tilsitski mir v katerem je Napoleon izsilil ustanovitev varšavskega vojvodstva pod njegovim protektoratom, Rusija pa je pridobila le območje Bolostoka ter proste roke, da si zaokrožita ozemlja na račun Turčije in Švedske, obenem pa je morala spoštovati pomorsko blokado proti Veliki Britaniji. Rusi so tako od Turkov izposlovali amnestijo za srbske upornike in s tem utrdili stalno pokroviteljstvo ruskega carja nad pravoslavnimi kristjani na Balkanu. Spomladi 1812 je prišlo do ponovne zaostritve odnosov med Rusijo in Francijo, ko je ruski car zahteval od Napoleona, da umakne svojo armado iz Prusije in varšavskega vojvodstva. Napoleon je to uporabil kot formalni povod za pohod proti Rusiji, ki se je končal s porazom francoske armade v Moskvi pozimi 1813. Po izgonu Napoleona se je Aleksander I. zavezal, da bo v celoti osvobodil Evropo od Napoleona. Oktobra 1813 je pri Leipzigu prišlo do "bitke narodov", v kateri so zavezniki premagali Napoleona in ga internirali na otok Elbo. Po ponovni bitki z Napoleonom pri Waterlooju leta 1815 so Napoleona dokončno premagali.

Aleksander I. je bil na vrhuncu svoje mednarodne moči, hkrati pa je tudi Rusija dosegla vrhunski vpliv v vseevropskih zadevah. Kot zmagovalec nad francosko armado se je Aleksander I. vsilil Evropi za varovalca statusa quo v vsej Evropi. Aleksander I. je dobil ključno vlogo v tedanji Evropi kot eden izmed utemeljiteljev Svete alianse⁴³. Sprva se ni hotel

---

⁴³ Sveta aliansa je bila politična in vojaška zveza, ki so jo leta 1815 podpisali vladarji Rusije, Avstrije in Prusije z namenom obdržati državno ureditev, določeno na dunajskem kongresu in preprečitev širjenje idej francoske revolucije. Kasneje so zvezi pristopile preostale evropske države razen Velike Britanije in Osmanskega imperija. Predstavniki Svete alianse so se večkrat srečali na kongresih, leta 1821 je potekal kongres v Ljubljani. Aliansa je

pridružiti Metternichtovi tezi, da si mora na novo organizirana Evropa v Sveti aliansi pridržati pravico, da posreduje v notranjih zadevah suverenih držav, ko bi spoznala, da se ne držijo norm dunajskih pogodb, saj se je bal, da bi se takšna politika lahko obrnila proti njemu, vendar je vseeno leta 1820 pristopil k ustreznemu protokolu. Ruski car je tako postal eden izmed stebrov evropske reakcije, kar je dokazoval tudi na pogostih kongresih svete alianse. Aleksander I. je bil tako prvi ruski car, ki je prek Svete alianse vstopil v vseevropski koncert velikih sil in skupaj z drugimi vladarji krojil usodo tedanje Evrope. Sveta aliansa je bila po vestfalskemu miru prvi poskus, da se ustvari vseevropski varnostni sistem. Po drugi strani pa je "patološko nezaupanje do Rusije" s strani zahodnih sil že takrat pokazalo, da Rusije ni mogoče uskladiti z ostalo Evropo. Carska diplomacija je v naslednjih desetletjih poskušala izigravati Evropo tako, da ji je vsiljevala mnogostranske kongresne oblike obravnavanja perečih mednarodnih vprašanj. Ker se ni mogla naslanjati na dvo - ali tristranske povezave, je Rusija računala, da bo lahko izigravala stalna nasprotja med zahodnimi silami. Ta posebnost ruske diplomacije je ostala v veljavi do dandanes.

4.2 Rusija med leti 1815 - 1917

Vladanje novega carja Nikolaja I. (1796-1855, vladal 1825-1855) se je kot pri večini njegovih prednikov začelo s krvjo na notranjem političnem področju. Na mednarodnem področju pa je Rusija po zmagi nad Napoleonom postala tisti zunanjepolitični dejavnik, s katerim so morali računati vsi, predvsem njeni neposredni sosedi. Poglavitna nasprotnica Rusije je ostala Turčija. Rusija je imela na zahodu zaprta vrata, saj so bili sosedi premočni, da bi lahko na njihov račun širila svoje ozemlje, zato pa so ji ponujali območja otomanskega imperija, še posebej tista, ki so jih naseljevali (pravoslavni) kristjani.

Nikolaj I. se je leta 1827 pridružil Angliji in Franciji v skupnem ultimatu Turčiji, da mora Grkom odobriti avtonomijo. Šele po bitki pri Navarinu in ruski zasedbi Moldavije in Vlahirije ter Edirne, je turški sultan pristal na mir. Turčija je Rusiji priznala rusko zasedbo ozemelj v Zakavkazju (Kars in Erzerum), Turčija je leta 1830 priznala neodvisnost Grčije. Ruska vojska je v tistem obdobju osvajala tudi perzijska ozemlja ter leta 1828 prestavila mejo na reko Araks, ki je trajno ostala zunanja meja ruskega imperija oziroma kasneje Sovjetske zveze. Tudi na evropskem ozemlju se je Rusija aktivno vmešavala v reševanje težav na Poljskem,

---

razpadla leta 1830 zaradi notranjih sporov, predvsem zaradi nasprotovanja Metternicha ustanovitvi neodvisne Grčije (http://sl.wikipedia.org/wiki/Sveta_aliansa, 13.7.2009).

kjer so leta 1831 zadušili vstajo, ter na Madžarskem leta 1848, vendar pa je ta poslednja intervencija uperila evropsko javnost proti Rusiji kot trdnjavi evropske reakcije in proti carju Nikolaju I. kot "žandarju Evrope". Nikolaj I. je menil, da so, zaradi revolucionarnih pretresov v Evropi med letoma 1848 in 1850, evropske sile toliko oslABLJENE, da mu ne bodo preprečile zavojevati otomanskega imperija. Vendar je Velika Britanija (Rusija bi ji prepustila Egipt in Sredozemlje) raje imela na svojih trgovskih poteh proti Indiji slabotno Turčijo, kot pa močno Rusijo, hkrati pa tudi Avstrija ni želela žrtvovati svojih interesov na Balkanu v prid ruskim. Rusija se je tako znašla brez podpore evropskih sil in je začela novo vojno s Turčijo. Jeseni leta 1853 je Turčijo, ki je imela tiho podporo evropskih sil, ki so želele čim bolj omejiti naraščajočo moč Rusije v Aziji in Balkanu, napovedala vojno Rusiji. Novembra 1853, po porazu turške mornarice z rusko, so vse zahodne države skupaj nastopile proti Rusiji in so začele tki. Krimsko vojno. Med vojaškimi operacijami je car Nikolaj I. umrl, njegov sin Aleksander II. (1818-1881, vladal 1855 - 1881) je moral na mirovnih pogajanjih v Parizu leta 1856 odstopiti ustje reke Donave in del Besarabije, hkrati pa so zavezniki razglasili Črno morje za nevtralnno, Bospor in Dardanele pa so odprli za vse trgovske poti in zaprli za vojaške ladje, Rusija pa je tudi izgubila pravico nad pokroviteljstvom nad krščanskim prebivalstvom v Turčiji – to vlogo so poslej dobile evropske sile.

Novi car Aleksander II. si je na mednarodnem področju zadal nalogo, da čim prej prodre iz izolacije, ki so jo zahodni zavezniki vsilili Rusiji po krimski vojni. Takratni ruski zunanji minister Gorčakov je za to našel zaveznika v Bismarcku, ki je potreboval nevtralnost Rusije za svoje načrte. Rusija je zato podprla Bismarcka v vojnah proti Danski (1864) in Avstriji (1866) in si zagotovila, da Nemčija ne bo nasprotovala odpovedi omejitvam iz pariškega miru. Po prusko-francoski vojni leta 1871 je Rusija obvestila zahodne sile, da ne bo več spoštovala omejitev iz pariškega miru.

V letu 1867 je Rusija prodala polotok Aljasko Američanom, saj zaradi pritiska in premoči ameriškega kapitala Rusija ne bi mogla obdržati te kolonije (Rupnik 1999, 92). Leta 1875 pa je Rusija Japonski oddala Kurilske otoke v zameno za južni del Sahalina.

Aleksander II. je leta 1873 nadaljeval s pripojitvijo ozemelj v Srednji Aziji in na Daljnem vzhodu. Tako je bilo med leti 1868 in 1878 Rusiji priključeno celotno ozemlje kokandskega kanata (obrežje na desnem bregu reke Sir-Darja) ter mesti Hiva in Buhara. Do leta 1884 je ruska vojska zasedla ozemlja današnjega Turkmenistana.

Po začetku vojne Srbije in Črne gore proti Turčiji leta 1876, se je takratna Rusija ponovno pojavila v vlogi zaščitnice pravoslavnih narodov na Balkanu. V začetku je pomagala predvsem z vojaško opremo in inštruktorji, kasneje pa se je pod pritiskom domače javnosti odločila za vojno proti Turčiji. Po začetnem porazu v Bolgariji, se je ruska vojska ustavila pred Istanbulom in Turčija je bila prisiljena podpisati Sanstefanski mirovni sporazum, s katerim je Rusija okrepila svoj položaj na Balkanu, Turčija pa je morala priznati neodvisnost Srbije, Črne gore in Romunije ter ustanovitev avtonomne kneževine Bolgarije.

Aleksander II. je tako dal takratni ruski državi približno takšno ozemeljsko podobo, kot jo je ohranila do I. svetovne vojne.

Aleksander II. pa je bil na notranjepolitičnem področju precej manj uspešen kot na zunanjepolitičnem - nenehno je iskal kompromise med čedalje vplivnejšimi liberalci in revolucionarji na eni strani ter aristokracijo na drugi strani. Zaradi razočaranja nad (ne)reformami Aleksandra II. se je na ruskih univerzah krepilo proticarsko razpoloženje. Vrhunec je bil uspešen atentat marca 1881 v St. Peterburgu, ko je Aleksander II. sklical posvetovanje o uvedbi ustavne monarhije. Rupnik (1999, 94) navaja, da je "morda prav atentat pomenil tisto kritično točko v ruski zgodovini, ki je državo po tem, ko je šla mimo nje, popeljala na pot revolucije".

Aleksandra II. je nasledil njegov sin Aleksander III. (1845-1894, vladal 1881-1894), ki pa je začel dobo protireformske politike: omejil je avtonomijo univerz, zaostрил proces rusifikacije ter spodbujal antisemitizem. Ob težkih in nepredvidljivih notranjepolitičnih razmerah pa se je v Rusiji nadaljeval hiter gospodarski razvoj, ki ga je spremljala predvsem gradnja železnic.

Na zunanjepolitičnem področju je Aleksander III. nadaljeval s tradicionalno dobrimi odnosi z Nemčijo. Rusija je formalno še ostajala v zvezi treh cesarjev, vendar zveze po letu 1887 niso več obnovili, temveč so z Nemčijo sklenili tajni sporazum, s katerim sta si podpisnici zagotovili nevtralnost v primeru napada tretje države. Ob tem so se razmere za Rusijo na Balkanu slabšale: Romunija se je zaradi ruske ogroženosti zaradi Besarabije naslonila na Avstro-Ogrsko in Nemčijo, prav tako pa sta bili Bolgarija in Srbija v osemdesetih letih osemnajstega stoletja pod dunajskim vplivom, le Črna gora je ostala edina ruska zaveznica na Balkanu. Zaradi hitro naraščajočega vpliva Nemčije in Avstro-Ogrske na Balkanu, je bila

Rusija leta 1892 prisiljena k sklenitvi obrambnega pakta s Francijo. Hkrati s tem so se izboljšali tudi obnosi med Rusijo in Anglijo. Rusija je prenehala prodirati proti jugu Srednje Azije in s tem prenehala ogrožati angleške kolonialne interese. Strani sta se dogovorili, da se zaustavita na mejah Afganistana in Irana.

Leta 1894 je Alekseja III. na prestolu nasledil njegov sin Nikolaj II (1868-1917), zadnji ruski car. Leta 1896 je Rusija sklenila sporazum o prijateljstvu s Kitajsko, s tem je Rusija dobila dovoljenje za izgradnjo železniške povezave do Vladivostoka preko severne Mandžurije. Rusija pa se je ob tem vedno bolj zapletala v konflikte z Japonsko. Po japonski zasedbi leta 1894 kitajskega kvantunškega polotoka s pristaniščem Port Artur, je Rusija skupaj z Nemčijo in Francijo zahtevala, da se le-ta umakne. Ko pa so se Nemci zapletli v kolonialno vojno na Kitajskem, so Rusi leta 1897 sami zasedli pristanišče Port Artur in s tem prišli v odkrit konflikt z Japonsko. Kasnejši padec pristanišča Port Artur v letu 1907 je izzval hude demonstracije proti takratni ruski vladi z zahtevo po demokratičnih reformah in sklicu ustavodajalne skupščine. Rusija je po mirovnem sporazumu z Japonsko, ki je bil sklenjen v ZDA, priznala Japonski prednost njenih interesov v Koreji, Rusija je vrnila Kitajski Mandžurijo, Japonski pa kvantunški polotok s pristaniščem Port Artur in južni del otoka Sahalin.

Poraz v vojni z Japonsko in protesti proti avtokraciji so Nikolaja II. prisilili, da je moral pristati na kompromise na notranjepolitičnem področju - dopustil je delovanje političnih strank. Marca 1906 so tako potekale prve volitve v duma, kjer so zmagale stranke, ki so bile v opoziciji tedanji carski vladi. Ne glede na zaostrene notranjepolitične razmere pa je bila Rusija v znamenju hitrega gospodarskega razvoja. Po kmetijskih reformah je Rusija postala izvoznik kmetijskih izdelkov, skokovito je naraščala pridelava jekla, hkrati pa so dogradili obsežno železniško omrežje. Rupnik (1999, 99) ob tem meni, da je carski režim v revolucionarnem času med letoma 1905 in 1907 izgubljal zaslombo v carski družbi, navzven pa je Nikolaj II. gojil utvare o Rusiji kot ključni evropski sili na vzhodu.

Ruski imperij se je od drugih tedanjih klasičnih kolonialnih imperijev razlikoval predvsem po tem, da ni imel pravih čezmorskih kolonij. O tem, ali je Rusija sploh vodila kolonialno osvajalno politiko, potekajo še danes spori med glavnima taboroma: demokrati-zahodnjaki in nacionalisti-slovanofili. Rusija je v času pred I. svetovno vojno obsegala šestino vse svetovne

kopenske površine. Po popisu prebivalstva iz leta 1897 je imela Rusija okoli 130 milijonov prebivalcev, pri čemer je evropski del Rusije imel okoli 95 milijonov.

V letih pred I. svetovno vojno so na notranjepolitičnem prizorišču v Rusiji prevladovalе leve politične sile. Tako se je med letoma 1912 in 1914 delavsko gibanje dvakratno okrepilo, potekale so številne politične stavke in protesti.

Mednarodne razmere so se po sarajevskem atentatu na habsburškega prestolonaslednika Franca Ferdinanda zaostrele do te mere, da je habsburška monarhija postavila ultimativne pogoje Srbiji, ki pa jih ta ni sprejela. Srbija se je tako obrnila na pomoč k Rusiji, ki je zahtevala preko Nemčije od Avstro-Ogrske, da ne napade Srbije. Zaradi neuspešne intervencije je Rusija začela s splošno mobilizacijo. Nemčija je 19. julija 1914 napovedala Rusiji vojno ter tudi Franciji, saj je le-ta sporočila Nemčiji, da bo izpolnila svoje pogodbene obveznosti do Rusije. Ko pa je Nemčija vdrla v Belgijo, je Anglija napovedala vojno Nemčiji, osi centralnih sil pa se je pridružila še Turčija. S tem se je začela I. svetovna vojna.

Carski režim je vstopil v vojno z dvema adutoma, ki sta se mu zdela zadostna za doseg njegovih osvajalnih ambicij: po številu prebivalstva je Rusija prekašala druge vojskujoče se evropske sile in neizmerne zaloge živil bi ji dopuščale tudi dolgotrajnejše vojskovanje. Vendar sta se oba aduta sprevrgla v svoje nasprotje. Rusija, kot ena izmed največjih evropskih izvoznic žita, se je že v prvem letu vojne soočila z velikimi težavami pri oskrbi vojske. Vojni špekulanti so izkoristili konjunkturo in zadrževali žito za "boljše čase" ter višali cene. Carska vlada je zato morala že leta 1915 uvesti stroge omejitve v kmetijski politiki, npr. določila je obvezne cene, prepovedala je odvažanje živil s kraja pridelave in podobno.

Bolj pomembno je bilo vprašanje, kakšen je bil uradni namen ruske politike v I. svetovni vojni. V vojno je Rusija stopila kot zaščitnica pravoslavnih narodov na Balkanu, vendar s pomembno razliko glede na pretekla obdobja - skupni sovražnik ni bil muslimanski Turek, temveč Nemeč. V začetku vojne je Rusija sicer povzdigovala v ospredje pravoslavje in slovanstvo, z vstopom Turčije na stran Osi, pa je ruska stran obnovila prastari zgodovinski cilj - zasesti Carigrad in napovedovala lahko zmago nad Turki. Na zahodnih frontah (kjer je padlo največ ruskih vojakov) si je Rusija, predvsem car Nikolaj II., obetal nagrade s strani zaveznikov: imel je željo, da bi po zmagi v ruski imperij vključil še nemško Vzhodno Prusijo, poljsko-nemško mesto Poznan ter Šlezijo in Galicijo.

Tretja težava, s katero se je soočal carski režim in ki je tudi pripomogla k hitremu koncu carske vladavine, je bilo zaostreno narodnostno vprašanje, ki je bilo spodbujeno z rusifikacijo iz sedemdesetih let osemnajstega stoletja, predvsem v Ukrajini, kjer so ukrajinski politiki med vojno začeli ustanavljati svojo državo in so se za pomoč obrnili k silam Osi.

Rusija je na bojiščih doživljala poraz za porazom, kar je povzročilo, da so iz zahodnih delov Rusije začeli prihajati begunci in prekinili transportne povezave fronte z zaledjem, kar je posledično povzročilo pomanjkanje živil v mestih. Prav tako pa je nezadovoljstvo z vojno zajemalo najširše množice. Nezadovoljstvo se je zaostriло v začetku leta 1917 v takratni ruski prestolnici Petrogradu, kjer je že prihajalo do spopadov s policijo. Na pobudo boljševikov znotraj Ruske socialdemokratske delavske stranke so ustanavljali sovjete (svete) delavskih in vojaških odposlancev. Duma se je na zaostrene razmere odzvala tako, da je ustanovila začasni komite, ki je prevzel naloge začasne vlade. Delavski-vojaški sovjet je tako 1. marca 1917 izdal dekret, s katerim je oficirjem odvzel oblast nad vojsko, dan kasneje pa je car Nikolaj II. podpisal akt o odpovedi prestolu. S tem se je končala dinastija Romanovih (Rupnik 1999, 106). Duma je razglasila popolno enakost državljanov, splošno in enako volilno pravico, svobodo govora, tiska, zbiranja in stavkanja. "Končal se je proces socialne-ekonomske integracije Rusije z Evropo" (Ionov 1995, 83). V mesecih, ki so sledili, so se notranjepolitične napetosti samo še poglobljale. Meščanska republikanska vladavina, ki je zamenjala cesarsko oblast, ni bila sposobna voditi države, buržoazija pa ni bila pripravljena prevzeti odgovornosti za vodenje države. Začasne vlade, ki jih je imenovala дума, so se pretvarjale, da imajo še nekakšno oblast v državi. Poleg tega pa so se začela krepiti gibanja za osamosvojitve od Rusije (Finska, baltski polotok, Ukrajina, Belorusija ter Kavkaz). V začasni vladi ni bilo enotnega mnenja glede zahtev neruskih narodov po večji samostojnosti oziroma federalizaciji Rusije. Kadeti v vojašnicah, ki so imeli velik vpliv, so se npr. zavzemali za svobodo tiska, veroizpovedi in podobno, večji samostojnosti neruskih narodov pa so nasprotovali. Z ostalimi meščanskimi strankami so se strinjali, da je edino ustavodajna skupščina poklicana, da razpravlja in odloča o prihodnji notranjepolitični ureditvi Rusije. Veliko odgovornost za reševanje tega vprašanja so kadeti prevzeli nase, ko so štirje njihovi ministri 4. julija 1917 protestno zapustili začasno vlado z očitkom, da so njihovi odposlanci v Kijevu pristali na nedopustne koncesije ukrajinskemu separatizmu, ko so dejansko priznali ukrajinsko centralno rado kot zakonit organ oblasti v Ukrajini.

Boljševiki so medtem pozivali k takojšnjemu miru in s tem demoralizirali rusko vojsko. Septembra 1917 so boljševiki na volitvah v petrograjsko in moskovsko dumo dobili večino, kar je za Lenina znak (ki je bil v izgnanstvu na Finskem), da je napočil trenutek za glavno zahtevo - vso oblast sovjetom. Po skrbnih pripravah se je Lenin odločil za 25. oktober, ko naj bi se sestal drugi kongres vseruskega sovjeta delavsko-vojaških deputatov. Brez velikega prelivanja krvi so tako boljševiki prevzeli oblast najprej v Petrogradu, kasneje pa še v Moskvi in drugih mestih. Tako je bil postavljen temelj kasnejši Sovjetski zvezi.

5 VZPON IN PROPAD SOVJETSKE ZVEZE

5.1 Obdobje med letoma 1917 in 1945

Propad ruskega imperija oktobra 1917 je povzročil praznino oblasti, saj je duma po več kot štirih stoletjih samodržstva ostala edini vsruski združevalni organ oblasti. Začasna vlada si je sprva pridobila veliko popularnost, saj je razglasila politične svoboščine, odpravila večino omejitev za narodnostne in verske organizacije, ukinila smrtno kazen in tajno policijo. Vendar sprva ni imela nobene realne moči v celotnem sistemu upravljanja. V dumi je bil daleč najmočnejši blok strank socialistične usmeritve, kjer je imela vodilni položaj stranka socialistov-revolucionarjev - Ruska socialdemokratska delavska stranka (znotraj katere sta delovali dve veji - boljševiki in menjševiki)⁴⁴, desni blok strank pa so predstavljali ustavni demokrati - kadeti (monarhisti). Rusija se je soočila z nekaterimi pomembnimi vprašanji, ki jih je bilo potrebno čimprej rešiti, npr.: agrarna reforma, zaostrena socialna nasprotja, odnos do I. svetovne vojne. Poleg tega pa je bila soočena z vedno jasnejšimi zahtevami po avtonomiji in samostojnosti nekaterih delov takratne države⁴⁵. Zaradi novo nastalih razmer je bila prisiljena izraziti pripravljenost na prihodnje priznanje neodvisnosti Poljski, Ukrajini in Finski pa podeliti široko avtonomijo.

Splošna reakcija Evrope na zmagovito boljševistično revolucijo je bila sovražna. Nihče ni verjel, da se bodo komunisti obdržali na oblasti in zato nobena vlada ni zagotavljala priznanja novega režima (Ringmar 1966, 35).

Oblast si je morala zelo hitro priznati, da iluzija o "uničenju buržoazne" države in njenih represivnih organov ni mogoča. Hitro so prekinili prakso z delavskim samoupravljanjem, prostovoljnim oblikovanjem nove armade in splošne oborožitve delavcev, tj. s tistimi slogani in parolami, s katerimi so prišli na oblast. Z namenom utrditve moči so v kratkem oblikovali učinkovit represivni ustroj - ustanovili so milice, izredne komisije za borbo proti kontrarevoluciji ter sistem sodišč. Osnova nove oblasti je postal sistem Sovjetov, ki se je uresničeval s številčnimi organizacijami delavcev, tj. sindikati, tovarniški odbori idr..

---

⁴⁴ Menjševiki so menili, da Rusija še ni zrela za socializem, iskali pa so poti za reševanje perečih problemov, npr. agrarne reforme. Boljševiki pa so bili neodločni glede reševanja problemov. Šele s prihodom Lenina aprila 1917 v Petrograd se je začel boj za prevlado radikalno revolucionarnih stališč, ki jih je opredelil kot uvedbo diktature proletariata (Rupnik 1999, 109).

⁴⁵ Razkranje imperija (gospodarsko, socialno in politično) so pospeševale še težnje neruskih narodov po večji samostojnosti. Bolj ko se je krepila revolucionarna levica, bolj so se krepile težnje po večji samostojnosti. Ko je propadla dinastija Romanovih, je z njo razpadla vez, ki je priklepala te narode na Rusijo. Niso imeli nobenega jamstva več, da jim bo nova oblast zagotavljala oblast in privilegije, kot so jih imeli pred revolucijo.

Vrhovno oblast je imel Vseruski kongres Sovjetov. V presledkih med kongresi je te funkcije izpolnjeval Vseruski centralni izvršni komite (VCIK), ki je imel pooblastila nadzorovati in zamenjati vlado. Posebnost vlade je bila, da je združevala tako zakonodajno kot tudi izvršno oblast. VCIK je preko teles upravljal z ustreznimi vejami oblasti pri graditvi države in političnega življenja v njej. Svet narodnih komisarjev pa je imel pravico, da izvaja borbo proti kontrarevoluciji neposredno, tj. brez predhodne obravnave VCIK, ter pravico do zakonodajnih pobud. Skupaj z zamenjavo začasne vlade je prišlo tudi do odprave starih organov oblasti buržoaznega razreda, npr. komiteja za varnost, urada za peticije idr..

Volitve v ustavodajno skupščino, s katerimi naj bi v Rusiji izoblikovali demokratično ustavo in parlament, so minile brez večjih pretresov. Boljševiki so dobili le četrtno vseh sedežev. 7. januarja 1918 je zato VCIK sprejel dekret o razpustitvi ustavodajalne skupščine. Do dokončne konsolidacije moči je prišlo v juniju 1918, ko je bila sprejeta ustava Ruske sovjetske federativne socialistične republike, kot se je imenovala nova država.

Revolucija je korenito spremenila tudi razmere v gospodarstvu, predvsem na kmetijskem področju. Že drugi dan po revoluciji je II. Vseruski kongres sovjetov sprejel dekret o zemlji, s katerim je bila razglašena nacionalizacija vseh zemljišč ter (vzpostavljeno) brezplačno izkoriščanje zemlje s strani kmetov (vsaka kmečka družina je tako dobila 2 do 3 hektarje zemlje). Aprila 1918 je bil izdan dekret o nacionalizaciji zunanje trgovine, hkrati s tem pa je vlada objavila, da ne bo plačala notranjega in zunanjega dolga, ki je bil ustvarjen pod carsko oblastjo ali pod začasnimi vladami. Prav tako se je nadaljevala nacionalizacija industrije - sprva nacionalizacija industrije sladkorja, kmalu zatem pa se je nacionalizacija razširila še na ostale veje industrije, npr. naftno, rudarsko, kovinsko in ostale gospodarske panoge. Vsa nacionalizacija je bila tako končana do leta 1920.

Revolucija in kontrarevolucija sta medsebojno povezani in predstavljata dve strani socialnega izbruha. Tako leve kot desne stranke nosijo krivdo za začetek državljanske vojne, saj boljševiki in monarhisti niso bili pripravljeni sklepati kompromisov. Liberalno-demokratskim strankam ni uspelo zaustaviti oziroma preprečiti širjenja državnega aparata in reformirati armade. Za vzpostavitev reda sta bili možni dve poti: vojaška diktatura ali narodnostna sprava in socialno soglasje, vendar pa zaradi različnih pristopov, tako teoretičnih kot tudi praktičnih, tega ni bilo mogoče doseči. Obdobje marec - oktober 1917 se lahko šteje kot ozadje za kasnejšo državljansko vojno, obdobje oktober 1917 - junij 1918 pa kot "mehko" državljansko

vojno, ko se po razpadu carskega režima začne proces rastočih socialnih in političnih nasprotij. Začetek državljanske vojne je bil tesno povezan z začetkom "proletarske" agrarne reforme in agrarne revolucije na podeželju. Poleti 1918 so boljševiki poostrili monopol nad žitom in uvedli omejevanje porabe prehrabnenih izdelkov. Takšna agrarna politika je pripeljala do nezadovoljstva bogatega in srednje bogatega sloja kmečkega prebivalstva. V obdobju od decembra 1918 do junija 1919 so potekali redni spopadi med rdečo in belo armado, v katerih je zmagovala zdaj ena zdaj druga stran. Znotraj Bele garde je prišlo do različnih pogledov na reševanje socialno-političnih vprašanj, zato se del Bele garde priključi Rdeči armadi, del pa vodi dve fronti: proti Rdeči armadi in Beli gardi. V drugi polovici leta 1919 pride do vojaškega poraza Bele garde. Boljševiki so s prilagoditvijo politike do srednjega sloja kmečkega prebivalstva zaključili krizo v odnosih med boljševiki in srednjim slojem kmečkega prebivalstva. Obdobje med letoma 1920 in 1922 je zadnje obdobje državljanske vojne. Porazi Bele garde na tleh evropske Rusije, na Daljnem vzhodu in v Primorju so pomenili, da se je ostanek gibanja prenesel v tujino.

Zunanja pomoč držav Antante⁴⁶ in drugih držav Beli gardi je bila relativno skromna in ni bistveno vplivala na sam potek ali zaključek državljanske vojne (Freeze 2002, 256). Vpad zavezniških vojsk v Arhangelsk v avgustu 1918 je imel uradni cilj varovati skladišča tuje vojaške opreme in tehnike zaradi nevarnosti, da le-ta pade v roke Nemcem, s katerimi je v tem času Rusija podpisala mirovni sporazum - Brest-litovski mirovni sporazum⁴⁷.

Državljska vojna, porazi armade na bojiščih I. svetovne vojne, nezadovoljno prebivalstvo ter težke gospodarske razmere so razlogi, ki so vplivali na iskanje izstopa Sovjetske zveze iz I. svetovne vojne. Konec novembra 1917 je Lenin pozval vse vojaške enote k premirju⁴⁸.

Decembra 1917 je delegacija Sovjetske zveze pod vodstvom Leva Trockega začela pogajanja s silami osi o izstopu Sovjetske zveze iz I. svetovne vojne⁴⁹. 3. marca 1918 je tako Sovjetska

---

⁴⁶ Antanta je bila politična zveza držav, ki sta jo leta 1904 sklenili Velika Britanija in Francija. Leta 1907 je k zvezi pristopila Rusija, po podpisu t.i. Londonskega sporazuma v I. svetovni vojni pa še Italija (<http://sl.wikipedia.org/wiki/Antanta>, 14.2.2010).

⁴⁷ Rusija je s tem mirovnim sporazumom izgubila okoli 780 tisoč kvadratnih kilometrov svojega ozemlja ter 56 milijonov ljudi (tretjino takratnega prebivalstva). Slikovna predstavitev sporazuma je v prilogi I.

⁴⁸ Na Leninovo zahtevo sta se takoj odzvali Velika Britanija in Francija, ki sta dejali, da v kolikor bo Sovjetska zveza sklenila mir z Nemčijo, zahodne države ne bodo priznale Sovjetske zveze. Ne glede na vsa opozorila Zahoda, je Sovjetska zveza 28. novembra 1917 sklenila prekinitev sovražnosti z Nemci (Ringmar 1996, 35).

⁴⁹ Boljševiki so bili pred dilemo, ali čakati na pomoč svetovne revolucije (predvsem iz Nemčije) ali pa takoj skleniti mir in zavarovati oblast. Trocki je bil zagovornik nadaljevanja revolucionarne in osvobodilne vojne proti imperializmu, Lenin pa je bil za mirovna pogajanja.

zveza podpisala Brest-litovski mirovni sporazum, po katerem je morala sprejeti naslednje ozemeljske koncesije:

- Poljsko, Litvo, Latvijo in Estonijo je morala prepustiti Nemčiji;
- Finsko in Ukrajino je morala priznati kot neodvisni državi in se zavezati, da bo iz njunih ozemelj umaknila vse svoje vojaške enote ter
- Turčiji je morala vrniti ozemlja in mesta Erden, Kars in Batum, Romuniji je morala vrniti Besarabijo.

Slika 5.1: Brest-litovski sporazum

Vir: http://hr.wikipedia.org/wiki/Mir_u_Brest-Litovsku

Po zmagi boljševikov nad kontrarevolucijo Bele garde in zunanjo intervencijo pa je politično vodstvo vse bolj postavljalo v ospredje pospešeno združevanje z drugimi sovjetskimi republikami. Merilo naprednosti v uresničevanju pravice narodov do samoodločbe naj bi bilo prav v združevanju, ne pa v uveljavljanju deklarirane pravice do odcepitve (Rupnik 1999, 131). Velika večina na novo ustanovljenih avtonomnih tvorb, ki so ostale v sklopu RSFSR, in drugih, ki so bile samostojne republike, ni bila sposobna za samostojno politično, gospodarsko, vojaško in diplomatsko življenje. Zaradi teh razlogov je prihajalo do usklajevanja politik in sporazumevanja o skupni politiki. 28. decembra 1920 (po končani vojni s Poljsko) je bil podpisan sporazum o združevanju z Ukrajinsko SSR.⁵⁰ Do decembra 1922 je bil proces združevanja praktično zaključen, ostali sta le dve vprašanji: ali izvesti združitev v zvezo med RSFSR kot celoto ali pa dati avtonomijam v RSFSR status zveznih republik in oblikovati zvezo z mnogimi subjekti. Lenin je pri reševanju tega vprašanja zavrnil Stalinov predlog, ki je predvideval načelo avtonomizacije, tj. vstopanje formalno neodvisnih SSR v RSFSR v statusu avtonomij. Leninov predlog je predvideval, da bi se združevale enakopravne republike, ne pa kot podrejene RSFSR. Po osnutku nove ustave se je VCIK spremenil v dvodomni vrhovni organ ZSSR. 30. decembra 1922 je potekal vsezvezni kongres sovjetov ZSSR, na katerem so razglasili ustanovitev Zveze sovjetskih socialističnih republik, kasneje pa je bila sprejeta tudi nova ustava, ki se je le malo razlikovala od ustave RSFSR (31. januar 1924).

Konec I. svetovne vojne, konec državljanske vojne ter nastanek sovjetske države je določil popolnoma nov geopolitični položaj v Evropi in v svetu. Dokončno se je prekinil tradicionalni sistem, ki je bil v Evropi med 17. stoletjem in začetkom 20. stoletja - sistem evropskega ravnovesja s formulo 2+1: dve nasprotujoči si sili kontinentalnega centra, Velika Britanija v vlogi rabsodnika, ki je preprečeval prekomerno rast enega izmed njiju. Svetovno ravnovesje je destabilizirala tudi zmaga boljševikov v Sovjetski zvezi. Versajski mirovni sistem je po eni strani priklical v igro novo velesilo ZDA, po drugi pa je v sistem vključil še Sovjetska zveza. Tako se namesto sistema 2+1 pojavi drugi: 2 (Francija proti Nemčiji) + Velika Britanija + Sovjetska zveza.

Kljub sovražnosti svetovnih držav do Sovjetske zveze je nedoslednost njihovih geopolitičnih interesov preprečila oblikovanje učinkovito delujoče antisovjetske koalicije in s tem tudi

---

⁵⁰ Za Ukrajince je omenjeni sporazum posebnega pomena, saj je Moskva priznala Ukrajini formalno samostojnost in je še naprej ohranila svoj komisariat za zunanje zadeve.

morebitno izvedbo vojaške intervencije v Sovjetski zvezi. To pa je pripomoglo oblikovati novo sovjetsko diplomacijo. Nova oblast je tako napovedala prekinitvev z načeli carske diplomacije. Boljševiki so trdili, da so se diplomati v carskem režimu dogovarjali naskrivaj, za hrbtom naroda, sovjetska oblast ničesar ne skriva pred narodom. Tako je v enem izmed prvih dekretov, ki so se nanašali na zunanjo politiko, bilo zapisano: vlada odpravlja tajno diplomacijo ter izraža potrebo po vodenju pogajanj odkrito pred vsem prebivalstvom.

V znamenju 2. kongresa komunistične internacionale julija 1920 je potekala ofenziva Rdeče armade na Poljskem. Na omenjenem kongresu je bil sprejet tudi znameniti Manifest komunistične internacionale, v katerem je bilo med drugim tudi zapisano, da je Komunistična internacionala stranka revolucionarnega gibanja mednarodnega proletariata. Ne glede na to, da je bila Nemčija v I. svetovni vojni na drugi strani, pa je Sovjetska zveza še vedno računala nanjo glede širitve revolucije. Takratni paroli sta se glasili: nemško kladivo in ruski srp bosta osvojila ves svet ter Sovjetska Nemčija, združena s Sovjetsko zvezo, bosta močnejši od vseh kapitalističnih držav. V avgustu pa je Rdeča armada doživela na Poljskem poraz, kar je povzročilo, da so se načrti Sovjetske zveze o dokončni revoluciji po vsem svetu oddaljili za nekaj let.

Do sredine dvajsetih let 20. stoletja je bila svetovna revolucija edina naloga takratne sovjetske diplomacije. Zaradi neuspeha v poljski vojni so sovjetski voditelji namesto strategije revolucionarne vojne izbrali bolj prilagodljiv model obnašanja oziroma delovanja socialistične države med kapitalističnimi državami: ideološko načelo proletarskega internacionalizma, s katerim je Sovjetska zveza po svetu podpirala komunistična in nacionalna osvobodilna gibanja in pragmatično mirno sožitje z državami, ki imajo različne socialne oziroma politične sisteme. Z drugimi besedami to pomeni normalizacijo odnosov z različnimi državami. Tako so v sovjetski zunanji politiki v dvajsetih letih preteklega stoletja pragmatična načela začela nadomeščati ideološka načela. Sovjetska zveza je tako podpisovala razne sporazume, najprej s Nemčijo ter Veliko Britanijo, nato pa še z ostalimi državami.

Velika ovira za normalizacijo odnosov z zahodnimi državami je bilo vprašanje ruskih dolgov. Proti koncu leta 1921 je zato Sovjetska zveza izrazila pripravljenost začeti pogajanja o vrnitvi dolgov v zameno za mednarodno priznanje in za prenehanje z dejavnostmi, ki so ogrožale varnost sovjetskih republik. V Italiji je leta 1920 potekala mednarodna konferenca o vračanju zunanjih dolgov, ki se jo je udeležilo 29 držav. Konferenca ni prinesla nikakršnega rezultata,

zato so se pogajanja nadaljevala na Haški konferenci junija 1923 o zmanjšanju oborožitve, kjer je Sovjetska zveza zavrnila ratifikacijo konvencije o Črnomorski ožini, ki je omogočala prost prehod do Črnega morja za vojaške ladje katerekoli države. Kljub temu pa Sovjetski zvezi ni uspelo, da bi postala polnopravna članica mednarodne skupnosti. Sovjetska zveza je bolj uspešno razvijala dvostranske odnose kot pa multilateralne odnose. Tako je v letu 1922 sklenila sporazum z Nemčijo⁵¹, s katerim so bili vzpostavljeni diplomatski odnosi, sporazum o medsebojni repatriaciji za vojno škodo, leta 1926 pa je z Nemčijo podpisala še pakt o nenapadanju. Med državama je prišlo do hitrega razvoja gospodarskih in vojaških odnosov. Prav sporazumska ureditev odnosov z Nemčijo je pripomogla, da je do sredine dvajsetih let preteklega stoletja Sovjetsko zvezo priznala večina najbolj razvitih kapitalističnih držav, z izjemo ZDA.

Postopoma pa se sovjetska diplomacija vrne k starim tradicijam - tajni diplomaciji, ki jo je uporabila leta 1938 na mirovnih pogajanjih z Nemčijo. V začetku 30. let 20. stoletja so se začeli izboljševati tudi ruski odnosi s Kitajsko. Razlog je preprost - obe državi sta našli skupnega nasprotnika - Japonsko. Prvi oboroženi spopad med Sovjetsko zvezo in Japonsko je bil junija 1937, saj je takrat Japonska zasedla otok na reki Amur. Sovražnosti med obema državama so se stopnjevale in maja 1939 je prišlo do največjega oboroženega spopada med Sovjetsko zvezo in Japonsko pred začetkom II. svetovne vojne, ko je japonska armada prečkala reko Halhin-Gol na ozemlju Mongolije. Po srditih spopadih je Rdeča armada zavzela prvotne položaje ob reki in 15. septembra tistega leta je bilo podpisano premirje.

Sovjetska zveza je v 30. letih preteklega stoletja postala dejavna tudi na multipolarnem področju. Decembra 1933 je tako CK VKP sprejel predlog za oblikovanje evropskega varnostnega sistema, tj. zaključek multilateralnega sporazuma o medsebojni pomoči evropskih držav. Naslednje leto je Sovjetska zveza postala članica Društva narodov. Sovjetski zvezi zaradi mednarodnih sporov in poskusov Nemčije, da bi spremenila Versajski mir, ni uspelo s predlogom o oblikovanju evropskega varnostnega sistema. Po uvedbi splošne vojaške mobilizacije v Nemčiji se je Sovjetska zveza začela zблиževati s Francijo kot naravnim geopolitičnim nasprotnikom Nemčije. Maja 1935 sta tako Sovjetska zveza in Francija podpisali sporazum o vzajemni pomoči v primeru napada katerekoli evropske države. Podoben sporazum je Sovjetska zveza podpisala s Čehoslovaško, Sovjetska zveza pa je leta

---

⁵¹ Rapalska pogodba je pripomogla do spremembe odnosa svetovnih sil do Sovjetske zveze in je pomenila začetek sklepanja in navezave diplomatskih odnosov svetovnih sil s Sovjetsko zvezo.

1936 začela pošiljati številno pomoč španskim republikancem. Leta 1939 in 1940 si je Sovjetska zveza korak za korakom vračala ozemlja, ki so nekdanj pripadala Ruskemu imperiju - baltske države, zahodno Ukrajino. Glede Finske (po paktu med Sovjetsko zvezo in Nemčijo iz leta 1939 je Finska spadala v interesno sfero Sovjetske zveze) so se stvari zakomplicirale. Sprva je Sovjetska zveza ponudila zamenjavo ozemelj, kar pa tedanje finsko vodstvo ni sprejelo, kar je privedlo do oboroženih spopadov med obema stranema, ki so se končali marca z mirovnim sporazumom, po katerem se je meja Sovjetske zveze premaknila pri Leningradu na severozahod, Sovjetska zveza pa je dobila mesto Viborg in Karelijski polotok.

Zunanjepolitična dejavnost Sovjetske zveze v letih pred II. svetovno vojno ni temeljila samo na podlagi notranjepolitičnih problemov, temveč tudi na stanju mednarodnih odnosov in razvoju le-teh: vedno slabši je bil mednarodni položaj, naraščalo je maščevanje in želja po vojaških spopadih, pripravljala se je nova svetovna vojna. Pomemben dejavnik je bil tudi podpis sporazuma med Nemčijo, Italijo, Francijo in Anglijo v letu 1938 (Münchenski sporazum), po katerem je Čehoslovaška izgubila samostojnost. V teh okoliščinah je sovjetska diplomacija po eni strani stremela uresničiti načrt kolektivne varnosti v Evropi, ob tem pa ne dopustiti, da pride do oblikovanja enotne antisovjetske fronte, ohranjati maksimalno previdnost in ne nasedati provokacijam drugih držav, po drugi strani pa sprejemati vse potrebne ukrepe za okrepitev nacionalne obrambe.

Proces nastajanja II. svetovne vojne se lahko poveže s svetovno gospodarsko krizo med letoma 1929 in 1933, saj je močno poslabšanje socialnih razmer privedlo do ustanovitve nacional-socialističnih režimov in drugih avtoritativnih režimov (Madžarska 1920, Italija 1922, Bolgarija in Španija 1923, Albanija 1924, Litva, Poljska in Portugalska 1926 ter Nemčija 1933).

Sovjetska zveza se je leta 1939 znašla pred realno vojaško grožnjo s strani zahoda in vzhoda zaradi pakta med Nemčijo, Italijo in Japonsko. Takratno vodstvo se je zavedalo, da je potrebno sprejeti nekatere ukrepe, ki bi odvrnili grožnjo dveh front hkrati v času, ko je bil svet le nekaj dni pred II. svetovno vojno.

Ker Sovjetski zvezi ni uspelo skleniti sporazuma o vojaškem zavezništvu z Veliko Britanijo in Francijo, ki bi bil lahko prepreka vojni v Evropi, je Sovjetska zveza, ki se je znašla v izolaciji, sprejela ponudbo Nemčije o sklenitvi sporazuma o nenapadanju za obdobje 10 let. 23. avgusta

1939 sta zunanja ministra Sovjetske zveze in Nemčije, Molotov in Ribbentrop, podpisala sporazum o nenapadanju ter tajni sporazum o delitvi interesnih sfer Sovjetske zveze in Nemčije v vzhodni Evropi⁵², septembra istega leta pa sta državi podpisali še sporazum o prijateljstvu in mejah.

Tako Nemčija kot Sovjetska zveza sta s sporazumom zasledovali svoje cilje. Za Nemčijo je sporazum pomenil, da si je olajšala napad na Poljsko, za Sovjetsko zvezo pa, da je pridobila na času za pripravo na vojno.

1. septembra 1939 je Nemčija napadla Poljsko. Po posvetovanjih med ZDA, Veliko Britanijo in Francijo zaradi Poljske sta Velika Britanija in Francija napovedali vojno Nemčiji. Kmalu so se jima pridružile še Avstralija, Nova Zelandija, Kanada in Južna Afrika.

17. septembra 1939 se je sovjetska vlada odločila, da bo okupirala ozemlja zahodne Ukrajine, zahodne Belorusije in del Poljske. Ta ozemlja so ponovno postala del Sovjetske zveze, s tem so se meje Sovjetske zveze odmaknile od pomembnih industrijskih in upravnih centrov Sovjetske zveze. Za krepitev varnosti na jugozahodnih mejah Sovjetske zveze je bila pomembna mirna rešitev vprašanja o Besarabiji (ki jo je dobila Romunija leta 1918) in severni Bukovini. Tako je bila konec junija 1940 vzpostavljena v Besarabiji sovjetska oblast. Besarabija se je združila z moldavsko SSR, severna Bukovina pa je postala del sovjetske Ukrajine. Baltske države, ozemlja so med obdobjem vladanja Petrom I. in do leta 1919 bila del Rusije, so pod pritiskom domače javnosti v jeseni 1939 sklenile s Sovjetsko zvezo sporazume o vzajemni pomoči. To je privedlo do prosovjetskih režimov v teh državah. Avgusta 1940 je Vrhovni sovjet ZSSR odobril prošnjo baltskih držav, da postanejo del Sovjetske zveze.

22. junija 1941 je Nemčija napadla Sovjetsko zvezo. Sovjetsko vodstvo je, kljub sporazumu o nenapadanju med Sovjetsko zvezo in Nemčijo, v letih 1939 in 1941 sprejelo ukrepe za obrambo države⁵³. Zunanja politika Sovjetske zveze se je z vstopom v II. svetovno vojno znašla pred novimi izzivi. Glavna naloga zunanje politike Sovjetske zveze je bila zagotovitev

---

⁵² Zanimivo je, da je za tajni sporazum II. kongres narodnih deputatov Sovjetske zveze menil, da ni bil sklenjen v skladu z mednarodno prakso in da je s pravnega stališča v nasprotju s suverenostjo in neodvisnostjo tretjih držav. Kongres je obsodil omenjeni sporazum ter ga priznal kot pravno neveljaven že ob njegovem podpisu.

⁵³ V tem času je sovjetsko gospodarstvo razpolagalo s takšno materialno-tehnološko bazo, ki je omogočala množično proizvodnjo vseh vrst sodobnega orožja, uvedena so bila nova orožja, vendar pa sama uvedba novih tipov orožja in njihova proizvodnja ni bila dovolj hitra.

najbolj ugodnih mednarodnih pogojev za organizacijo odpora proti sovražniku, za osvoboditev okupiranih ozemelj in za popoln poraz sovražnika. Sovjetska diplomacija je morala zagotoviti, da kapitalistične države, ki so že bile v vojni z Nemčijo in Italijo, postanejo zaveznice Sovjetske zveze. Prav tako je bilo potrebno preprečiti napad tistih držav, ki so bile (zaenkrat) nevtralne v vojni med Nemčijo in Sovjetsko zvezo: Japonska, Turčija, Iran. Cilj zunanje politike Sovjetske zveze je bil pomagati evropskim narodom, da se osvobodijo in ponovno vzpostavijo suverene pravice⁵⁴. Nekateri krogi v ZDA in Velika Britanija so nameravali uporabiti vojno za razširitev svojega vpliva. Churchill je menil, da bo vojna oslabila sovjetsko državo in da bo po koncu vojne odvisna od ZDA in Velike Britanije. Churchill je v pismu, ki ga je pisal Edenu 8. januarja 1942, zapisal, da nihče ne more predvideti, kakšno bo ravnovesje sil po koncu vojne. Vendar se zdi verjetno, da se moč ZDA in Anglije ne bo zmanjšala in bo predstavljala najmočnejši vojaški in gospodarski blok na svetu, ter da bo Sovjetska zveza tista, ki bo potrebovala pomoč ZDA in Velike Britanije za obnovo (Zbornik 1944, 251).

Že med samo vojno so med zavezniki potekala pogajanja o tem, kakšna bo razdelitev sveta po II. svetovni vojni. Pogajanja so postavila osnovo mednarodnih odnosov po vojni. Na tem mestu naj omenim najpomembnejše: Atlantska listina, washingtonsko in moskovsko srečanje ter konferenci v Teheranu in na Jalti (Simoniti 1989, 31-42).

- *Atlantska listina* (avgust 1941) opredeljuje osnovna načela povojne ureditve. Podpisala sta jo ameriški predsednik Roosevelt in britanski ministrski predsednik Churchill. Bistveni poudarki: odrekanje ozemeljskim in drugim pridobitvam v korist Velike Britanije ali ZDA, nasprotovanje ozemeljskim spremembam, ki bi bile v nasprotju z voljo ljudstva, ipd.;
- *Washingtonsko srečanje* (junij 1942), udeležilo se ga je 26 držav;
- *Moskovsko srečanje* (oktober 1943) je opredeljevalo povojni sistem mednarodne varnosti in ustanovitev mednarodne organizacije, ki bo zasnovana na načelu suverene enakosti vseh miroljubnih držav;

---

⁵⁴ Politika Sovjetske zveze do malih narodov v Evropi, ki so bili okupirani s strani Nemčije, je bila prikazana v telegramu veleposlaniku Sovjetske zveze v Veliki Britaniji 3. julija 1941: zagovarjati oblikovanje neodvisne poljske države v mejah nacionalne Poljske, vključno z nekaterimi mesti in regijami, ki so bile vključene v Sovjetsko zvezo. Stvar režima je stvar Poljakov samih. Prav tako je potrebno zagovarjati ponovno vzpostavitev Češke in Jugoslavije. Režim v teh državah je notranjepolitična zadeva samih držav (Zbornik 1971, 198).

- *Teheranska konferenca* decembra 1943, kjer so se dogovorili o koordinaciji in akciji sil zaveznikov ter sprejeli odločitev o odprtju druge fronte;
- *Jaltska konferenca* (februar 1945), udeležile so se jo Sovjetska zveza, Velika Britanija ter ZDA, je razgrnila načrte zaveznikov po koncu vojne ter odločitev o vprašanju statusa povojne Nemčije. Zavezniki so se tudi dogovorili, da bodo za ohranitev miru in varnosti oblikovali Organizacijo združenih narodov. Prišlo je do dogovora o pogojih vstopa Sovjetske zveze v vojno proti Japonski.

Aprila 1945 je Sovjetska zveza sklenila sporazum s Poljsko in Jugoslavijo o prijateljstvu in medsebojni pomoči. Maja 1945 je Nemčija kapitulirala, 5. junija 1945 pa so Sovjetska zveza, ZDA in Velika Britanija podpisale deklaracijo o prevzemu oblasti v Nemčiji. 2. septembra 1945 je kapitulirala tudi Japonska. II. svetovna vojna je bila tako končana. Sovjetska zveza je imela pred vojno diplomatske odnose s 26 državami, po njej pa z 52. Postal je jasno, da se niti eno vprašanje v svetovni politiki ne more rešiti brez udeležbe Sovjetske zveze. Konec II. svetovne vojne je tako za Sovjetsko zvezo pomenil konec njene izolacije v mednarodni skupnosti, v kateri se je znašla zaradi Oktobrske revolucije ali kot navaja Benko (1997, 241): "V čas po II. svetovni vojni je Sovjetska zveza vstopila teritorialno razširjena, vojaško zmagovita in z znatnim političnim prestižem, ki si ga je v svetu ustvarila z uspešno obrambo".

5.2 Obdobje med leti 1946 in 1985

Z brezpogojno kapitulacijo nemških in kasneje japonskih oboroženih sil je bila končana II. svetovna vojna, ki je v zgodovini mednarodnih odnosov zapisana kot doslej najbolj uničevalna in, kar se tiče geografskih razsežnosti, kot najširši vojaški spopad z ogromnimi človeškimi in materialnimi izgubami. Zato je bilo upravičeno pričakovanje, da bodo tragične izkušnje II. svetovne vojne prispevale k ozaveščanju človeštva in ustvarile pogoje za takšen sistem mednarodnih odnosov, ki bo grajen na miru, varnosti, sodelovanju in napredku vseh subjektov. Ta pričakovanja niso bila uresničena, saj je razvoj mednarodnih odnosov do današnjih dni obremenjen z manifestnimi in latentnimi konflikti in konfliktnimi situacijami (Benko 1997, 220).

Skupaj z osvobajanjem Evrope izpod nemške okupacije je Sovjetska zveza v vzhodno in srednjo Evropo "izvažala" tudi socialistično revolucijo. V takšnih okoliščinah je med leti 1944 do 1948 prišlo do revolucij na Poljskem, Čehoslovaškem, v Jugoslaviji, Albaniji, Romuniji,

Madžarski ter Bolgariji, leta 1949 pa je bila ustanovljena Demokratična republika Nemčija. Sovjetska zveza je s temi državami podpisala sporazume o prijateljstvu, sodelovanju ter medsebojni pomoči, ki naj bi oblikovali močno in učinkovito zavezništvo, s ciljem zagotavljanja zaščite od "mahinacij imperializma", zagotavljanja varnosti na mejah ter spodbujanja socialističnih reform in izgradnje komunizma.

Odnosi s kapitalističnimi državami so bili ena izmed glavnih usmeritev sovjetske zunanje politike. Opredeljeni so bili z nasprotovanjem med socializmom in kapitalizmom, kar je tudi osnovno nasprotovanje moderne dobe. Po II. svetovni vojni je Zahod zaradi bojazni vpliva Sovjetske zveze korenito spremenil svojo zunanjo politiko. Začelo se je odstopanje od mednarodnega sodelovanja na osnovi enakosti in spoštovanja interesov Sovjetske zveze.

Struktura mednarodnih odnosov se je po II. svetovni vojni začela hitro spreminjati. Prišlo je do razkola v skupini vodilnih velesil, nezaupanja med Sovjetsko zvezo in ZDA ter njenimi zaveznicami zaradi uporabe atomske bombe, v jugovzhodni Aziji pa se je pokazala odločnost narodov, da niso pripravljeni ponovno sprejeti vzpostavljanja kolonialnih oblasti nekdanjih metropol, kar je bil uvod v širjenje antikolonialne borbe, ki je zajela velik del sveta in ki je spremenila njegovo geopolitično podobo (Simoniti 1989, 44).

Leta 1946 je zato prišlo do poslabšanja mednarodnih odnosov oziroma do vedno bolj zaostrenega konflikta med ZDA in Sovjetsko zvezo. Vojaško-politično nasprotovanje med obema državama ali med obema blokoma je bilo določeno s korenitimi razlikami v družbeno-političnih sistemih, sistemu vrednot in ideologij in z geopolitični interesi velesil za širitev svojega vpliva.

Na podlagi koncepta "monopola" ZDA nad jedrskim orožjem so voditelji prišli do zaključka, da lahko sedaj s položaja moči vsiljujejo svetu svojo voljo. Nekateri menijo, da je govor Churchilla v Fultonu marca 1946 pravzaprav začetek hladne vojne.

Zavedajoč se poslabšanja mednarodnih odnosov je Sovjetska zveza v letu 1946 predlagala OZN naslednje (Orlov 1998, 287): mirno sobivanje dveh različnih socialnih sistemov, sodelovanje med državami, okrepitev OZN na področju enakopravnosti vseh članov, umik oboroženih sil iz tretjih držav, odstranitev vojaških baz, zmanjšanje oborožitve ter prepoved

jedrskega orožja. Sovjetski predlogi so bili podlaga za resolucijo GS OZN decembra 1946 o načelih univerzalne ureditve in zmanjšanju oborožitve.

Zaradi nove usmeritve ameriške politike po Rooseveltovi smrti v letu 1945, ki je vse bolj nasprotovala ideji, da se vzpostavijo trajni zavezniški odnosi s Sovjetsko zvezo, saj je Truman smatral, da je osvobajanje sveta cilj Sovjetske zveze, tj. politika sile je edina stvar, ki jo Sovjeti razumejo (Simoniti 1989, 197), so ZDA leta 1947 objavile t.i. Trumanovo doktrino, s katero so si vzeli pravico vmešavati se v notranje zadeve tretjih držav. Služila je ciljem agresije in širitve⁵⁵. Doktrina je poudarjala potrebno preprečevanje sovjetskega vpliva in ideologije komunizma in je imela globoke dimenzije, saj je odpirala možnost za ameriško globalno intervencijo in s tem širjenje interesnih sfer v tistih oddaljenih področjih, ki teritorialno ali ideološko niso imela nobene zveze z ameriškimi državnimi interesi (Simoniti 1989, 200).

Stalin je kot odgovor na ameriške pritiske poskušal oblikovati vojaško protiutež ZDA in utrditi nadzor nad državami srednje in jugovzhodne Evrope. V odgovor na poskus ZDA, da bi s politiko gospodarskih sporazumov povezale zahodne okupacijske cone z zahodnoevropskimi državami - Marshallov načrt⁵⁶ - je Sovjetska zveza (in ostale vzhodnoevropske države) zavrnila sodelovanje v ameriškem programu pomoči in v nadaljevanju tudi v mednarodnih ekonomskih organizacijah. Kot odgovor na Marshallov načrt je Sovjetska zveza leta 1949 ustanovila Svet za vzajemno pomoč (SEV), ki je pomagal spreminjati srednjo in vzhodno Evropo v interesno sfero Sovjetske zveze.

Stalin je leta 1947, po vzoru delovanja Kominterne⁵⁷, ustanovil novo internacionalistično organizacijo Informacijski biro (Informbiro). Njegova naloga je bila vključiti delovanje

---

⁵⁵ Trumanova doktrina je doktrina, ki jo je ameriški predsednik Harry S. Truman razglasil kongresu 12. marca 1947 med grško državljansko vojno in s katero so ZDA začele podpirati protikomunistična gibanja po svetu. V prvih mesecih leta 1947 sta Grčija in Turčija prosili Trumana, naj jima denarno pomaga, da se bosta lahko uspešno uprli komunistični revoluciji. Truman jima je marca istega leta javno odobril denarno pomoč 400 milijonov dolarjev in obenem razglasil, da bodo tako pomoč dobile vse države, ki bodo čutile, da jih ogroža komunizem. S tem je bila prvič jasno izražena ameriška protikomunistična usmeritev (Ó Tuathail 1998, 58-61).

⁵⁶ Nejasni in nedorečeni finančni zneski v Marshallovem načrtu so bili v bistvu program za oblikovanje bloka držav, ki so imele obveznosti do ZDA, dodelitev ameriških kreditov za te evropske države pa je bilo nadomestilo za njihovo odrekanje gospodarski in politični neodvisnosti (Ó Tuathail 1998, 67).

⁵⁷ S Stalinom je Kominternna spremenila svoj prvotni značaj in postala pretežno zunanjepolitični instrument, s katerim je Sovjetska zveza uresničevala svoje interese. ZDA in Velika Britanija sta zahtevali, da Stalin Kominterno zaradi tega tudi razpusti, kar se je zgodilo leta 1943 (Simoniti 1989, 214-215).

komunističnih partij v enotni zunanjepolitični koncept Sovjetske zveze in predvsem v obrambo njenih strateških interesov (Simoniti 1989, 215).

Leta 1949 je bil ustanovljena vojaška politična zveza Nato⁵⁸. Enotni politični blok Zahoda je pomenil po eni strani ostro razmejitev po vojaški plati, na drugi pa instrument, s katerim naj se stopnjuje zaostrovanje in nadaljuje atmosfera hladne vojne. Nato je pravzaprav odgovor na strah pred eventualno sovjetsko agresijo ter izraz nestrinjanja z dejstvom in naravo sovjetskega hegemonizma v vzhodni Evropi (Simoniti 1989, 201-202).

Vsi ti dogodki so bili uvod v hladno vojno, kar je poslabšalo klimo v mednarodnih odnosih in ustvarilo grožnjo za vojaške-politične krize. V času korejske vojne (1950 - 1953) je prišlo tudi do neposrednega spopada interesov.

Trumanova doktrina, Marshallov načrt, Nato so bile politične strukture, ki so jih ZDA potrebovale za konfrontacijo s Sovjetsko zvezo in za utrditev svojega hegemonskega položaja do zahodne Evrope (Benko 1997, 227).

Krepitev miru in lajšanje mednarodne napetosti sta po Stalinovi smrti postali glavni vprašanji sovjetske zunanje politike. Hruščov (1894-1971) je podal celo število pobud za krepitev miru. Leta 1955, na srečanju voditeljev Sovjetske zveze, ZDA, Velike Britanije in Francije, je sovjetska delegacija predlagala osnutek sporazuma o kolektivni varnosti v Evropi, avgusta istega leta je Sovjetska zveza enostransko zmanjšala števila svojih oboroženih sil, maja 1956 pa je umaknila svoje vojaške baze iz Kitajske in Finske.

Ne glede na celo vrsto mirovnih pobud Hruščova pa je Sovjetska zveza leta 1955 ustanovila Varšavski pakt. Pakt je bil regionalni sporazum med Sovjetsko zvezo in njenimi sateliti. S paktom je Sovjetska zveza zgolj formalizirala dejansko stanje – svoj hegemonski položaj v odnosu na države v njeni interesni sferi (Simoniti 1989, 221).

---

⁵⁸ Medtem ko je Marshallov plan v letih 1945-1947 zagotovil sredstva za obnovo gospodarstev zahodnoevropskih držav, naj bi bila vloga Nata kot vojaško-politične zveze zagotavljati kolektivno obrambo pred sleherno obliko agresije in hkrati ustvariti varno okolje za razvoj demokracije in gospodarstva. Skratka, kot se je slikovito izrazil takratni ameriški predsednik Truman, Marshallov plan in Nato sta bili "dve polovici istega oreha" (<http://nato.gov.si/slo/slovenija-nato/javna-mnenja/uvodna-informacija/nastanek.html>, 25.2.2010).

Leta 1957 je Sovjetska zveza predlagala dogovor o prekinitvi jedrskih poskusov ter predlog o usklajenem zmanjšanju oboroženih sil vodilnih držav. Leta 1958 je Sovjetska zveza enostransko objavila moratorij na jedrske poskuse. V avgustu 1963 je bil med Sovjetsko zvezo, ZDA in Veliko Britanijo podpisan sporazum o prepovedi jedrskih poskusov v vesolju, ozračju in pod vodo. Ne glede na vse poskuse Sovjetske zveze o lajšanju mednarodnih napetosti pa so odnosi med Sovjetsko zvezo in ZDA ohranili medsebojno nezaupanje. Leta 1956 je Sovjetska zveza spremenila vojaško doktrino množične uporabe vojaških enot v doktrino raketno-jedrske konfrontacije. Na tem področju je Sovjetski zvezi uspelo doseči začasno prednost pred ZDA v 60-letih. Leta 1957 je Sovjetska zveza uspešno preizkusila medcelinske balistične rakete. Rezultat je bil, da se je ozemlje ZDA pokazalo kot mogoč cilj. Prišlo je do uvajanja raket v kopenske enote, zračne obrambe, letalske sile ter v oblikovanje jedrske podmorniške raketne flote.

Hruščov je na notranjepolitičnem področju pričel s procesom destalinizacije. Na 20. kongresu KP SZ februarja 1956 je razkril Stalinove zločine in obsodil njegov kult osebnosti. Proces destalinizacije pa je posledično zaostрил notranje politični položaj na Poljskem, še bolj kritično pa je bilo na Madžarskem. Destalinizacija se je sprevrgla v protisovjetske proteste, madžarska vlada je izstopila iz Varšavskega pakta, razglasila nevtralnost in politični pluralizem. Za zagotovitev prejšnjega stanja je Hruščov s tanki zadušil madžarsko vstajo.

Leta 1961 je Sovjetska zveza enostransko prekinila sporazum o neizvajanju jedrskih poskusov z ZDA in izvedla številne jedrske poskuse. S kubansko krizo oziroma raketno krizo v letu 1962 je bil svet na robu jedrske katastrofe. Zaradi sklepa vodstva Sovjetske zveze, da ščiti Kubo in v svoje dobro vojaško-strateško ravnovesje na otoku, so na otok razporedili jedrske rakete srednjega dosega. ZDA so objavile zračno in morsko blokado otoka in mobilizirale svoje čete. Podobne ukrepe je sprejela Sovjetska zveza. Hruščovu in Kennedyju je uspelo skleniti sporazum, po katerem je Sovjetska zveza iz Kube odstranila rakete srednjega dosega, ZDA je Kubi zagotovila varnost ter umaknila rakete iz vojaških baz v Turčiji. Po kubanski krizi je prišlo do delnega popuščanja v odnosih med Zahodom in Vzhodom.

Po zamenjavi Hruščova z Brežnjevom (1906-1982) leta 1964 je bila zunanja politika osredotočena na preseganje razkola v t.i. socialističnem taboru, radikalnemu popuščanju napetosti med Zahodom in Vzhodom ter k podpori t.i. naprednim režimom v tretjem svetu.

V začetku leta 1968 se je Sovjetska zveza znašla pred razkolom v socialističnem taboru. Na Čehoslovaškem je na oblast prišel reformator Dubček⁵⁹, ki je začel vpeljevati reforme na področju zagotavljanja človekovih pravic v smislu delne decentralizacije gospodarstva in demokratizacije. Med svoboščinami so bile med drugim omenjene tudi ukinitve omejitev tiska, govora in gibanja. Dubček je prav tako federaliziral državo na dve ločeni republiki; to je bila tudi edina sprememba, ki je preživela konec praške pomladi. Reforme so povzročile močno nasprotovanje v Sovjetski zvezi. Po neuspešnih pogajanjih so poslali na Češkoslovaško več tisoč čet in tankov Varšavskega pakta. Praška pomlad se je končala avgusta istega leta. Vendar pa je bilo to znamenje začetka sprememb v bližnji prihodnosti.

Radikalnemu popuščanju napetosti med Vzhodom in Zahodom je nedvomno pripomogla dosežena vojaška strateška enakost med Sovjetsko zvezo in ZDA. Skladno z rezultati pogajanj med obema stranema je bil dosežen sporazum o omejevanju strateškega orožja START 1 leta 1972 ter leta 1979 še sporazum START 2.

V začetku 70. let preteklega stoletja je vodstvo Nemčije s svojo politiko Ostpolitik začelo normalizacijo odnosov z Vzhodno Nemčijo. To je pripomoglo, da je Sovjetska zveza začela normalizirati odnose z Zahodom. Leta 1972 sta Nemčija in Sovjetska zveza podpisali sporazum o uporabi sile v meddržavnih odnosih, še pred tem pa je Nemčija priznala dokončnost mej s Poljsko na Odri in Nisi. Vse to je omogočilo sklic konference o varnosti in sodelovanju v Evropi (KVSE) in podpis helsinške sklepne listine leta 1975.

Invazija Sovjetske zveze na Afganistan leta 1979 pa je ponovno poslabšala odnose med Sovjetsko zvezo in ZDA. Invazijo na Afganistan lahko označimo tudi (ali predvsem) kot poskus spreminjanja mednarodnega statusa quo glede položaja socializma. Sovjetska zveza je s tem povzročila, da se je proti njej postavila velika večina držav, predvsem ZDA in Kitajska. Sovjetska zveza pa je hkrati povečevala svojo podporo levo usmerjenim režimom v tretjem svetu (Angola, Mozambik, Etiopija, Jemen, Kambodža, Vietnam, Kuba, Nikaragva).

Zahod je uporabil afganistanski faktor za široko anti-sovjetsko propagando. Skoraj vse zahodne države so objavile znanstveno tehnično blokado Sovjetski zvezi, leta 1980 so

---

⁵⁹ Dubček, in to je bila njegova kardinalna napaka, se je zaradi svoje globoke privrženosti leninizmu zanašal na to, da bo sovjetski politbiro podprl njegove reforme, t.i. reforme za socializem s človeškim obrazom (Service 2003, 386).

bojkotirale olimpijske igre v Moskvi, ZDA so leta 1979 in 1980 namestile vodikove bombe po Evropi.

Po smrti Brežnjeva leta 1982 je bil za novega voditelja imenovan Andropov (1914-1984), pod katerim so se odnosi med Zahodom in Vzhodom znašli na najnižji možni točki. Kot povračilni ukrep bojkota olimpijskih iger v Moskvi 1980 je Sovjetska zveza (in druge socialistične države) bojkotirala olimpijske igre v Los Angelesu leta 1984, istega leta pa je Sovjetska zveza namestila jedrske rakete srednjega dosega na Čehoslovaškem. Rezultat vsega tega je bil, da se je svet ponovno znašel na robu konfrontacije. Osnovni cilj sovjetske diplomacije pa je bil preprečiti namestitev ameriških raket srednjega dosega v Evropi in realizacija programa strateške obrambne iniciative.

Na gospodarskem področju je po Stalinovi smrti prišlo do zastoja in stagnacije. Hruščov, kot neizobražen pragmatik, je dajal veliko prednost kmetijstvu, npr. dosegel je povečanje subvencij kmetijskim pridelkom in pocenil osnovna živila. Vsa ostala industrija pa je začela stagnirati. Po prihodu Brežnjeva na oblast se je tedanje sovjetsko vodstvo sicer lotilo reform na gospodarskem področju, vendar so reforme obtičale na začetku, saj bi sicer lahko ogrožale absolutno oblast partije nad državnim in gospodarskim aparatom (Rupnik 1999, 164). Zaradi demografske stagnacije je bila objektivno omejena možnost nadaljnega ekstenzivnega razvoja. Posledice so bile zelo občutne na kmetijskem področju, tako da je Sovjetska zveza konec 80. let preteklega stoletja morala uvažati žito, predvsem iz Severne Amerike. Naslednik Brežnjeva Andropov je zaradi nepremišljenih potez v zunanji politiki, v njegovem obdobju so odnosi med Sovjetsko zvezo in Zahodom padli na najnižjo možno točko, močno prispeval k temu, da je Sovjetska zveza s takšno politiko padla v še hujša finančna bremena oboroževalne tekme, generali so izsiljevali vse večji delež proračuna, kar je povzročilo, da se je splošna gospodarsko-finančna kriza samo poglobljala.

Černenkova (1911-1985) izvolitev je bila za Zahod hudo razočaranje, saj je samo še podaljševala staro miselnost o ZDA kot imperiju zla in s tem zaostrovala krizo z Zahodom, zato je bil приход Gorbačova (1931) na oblast leta 1985 olajšanje tako na notranjepolitičnem kot tudi zunanjepolitičnem položaju Sovjetske zveze. Istočasno se je začel razpad Sovjetske zveze.

5.3 Perestrojka

Sovjetsko vodstvo je sredi 80-ih let preteklega stoletja prišlo do zaključka, da je potrebno zaustaviti petnajstletno stagnacijo s pospešenim socialnim in gospodarskim razvojem. To so utemeljevali s štirimi dejavniki: akutnimi nerešenimi socialnimi problemi (stanovanjski, zdravstveni, okoljevarstveni ter prehrabena problematika); nevarnost propada oziroma zloma vojaško-strateške paritete; nujnost obnovitve gospodarske neodvisnosti, predvsem glede strateških proizvodov, ter grožnja gospodarske krize. Nova smer notranje politike je bila tako prvič izražena na aprilskem zasedanju CK KP SZ leta 1985 in bila potrjena na 27. kongresu KP v sklopu dvanajste petletke (Ignatiev 2005, 1).

5.3.1 Novo politično razmišljanje

Aprila leta 1985 je Mihail Gorbačov predlagal nov koncept, "novo politično razmišljanje". Koncept je temeljil na novem razumevanju dvajsetega stoletja. Bistvo koncepta je bilo v tem, da vsa pretekla zgodovina človekovega razvoja predstavlja zgodovino razvoja posameznih regij, zgodovina 20. stoletja pa je globalna zgodovina.

Izhajajoč iz ideje "novega političnega razmišljanja" je Gorbačov prepričal državno vodstvo o nujnosti prilagoditi idejo marksizma-leninizma splošnim civilizacijskim vrednotam nad vsemi ostalimi - razrednimi, nacionalni, državnimi - ter o nujnosti enakopravnega sodelovanja med državami in narodi po vsem svetu.

Osnovna načela "novega političnega razmišljanja" so bila naslednja (Ignatiev 2005, 3):

- zavrnitev razdelitve sodobnega sveta na dva nasprotujoča družbeno-politična sistema (socialističnega in kapitalističnega), priznanje njegove enotnosti in soodvisnosti;
- univerzalna podlaga za reševanje mednarodnih vprašanj ne sme temeljiti na razmerju moči med dvema sistemoma, temveč na podlagi ravnotežja njihovih interesov ter
- zavrnitev načela proletarskega (socialističnega) internacionalizma in priznanje splošno priznanih civilizacijskih vrednot nad drugimi vrednotami, tj. razrednimi, nacionalnimi, državnimi.

Hkrati z uveljavljanjem novega koncepta pa so se pričela nesoglasja med privrženci sprememb. Prvi udarec je Gorbačovu zadal sekretar moskovskega mestnega odbora Jelcin

(1931-2007) septembra 1987, ko je kritiziral počasno prestrukturiranje ter opozarjal na ponovno uvajanje kulta osebnosti v stranko. Ne glede na Jelcinove netočnosti (zaradi svojega govora je bil odstavljen z mesta sekretarja moskovskega mestnega odbora) je bil njegov nastop pomemben s političnega vidika⁶⁰. Perestrojka je v obdobju med letoma 1987 in 1988 potekala pod sloganom "več demokracije", v kateri je bilo razredno razumevanje demokracije zamenjano z univerzalnim oziroma splošno civilizacijskim (liberalnim) razumevanjem. Junija 1988 je potekala zvezna konferenca partije, ki je predlagala novi volilni zakon, ki je bil sprejet decembra istega leta. Prvič v zgodovini sovjetske družbe so bile volitve pluralne, saj je bilo mogoče izbirati med več kandidati.

Zaostrovanje notranjepolitičnih razmer in demokratizacija sta povzročili, da je prišlo konec osemdesetih let do krize nacionalnih odnosov in s tem do začetka zaostrovanja notranjepolitičnih razmer v drugih republikah takratne Sovjetske zveze, npr. izbruh konflikta med Armenijo in Azerbajdžanom glede Gorskega Karabaha. Težnje po osamosvojitvi so se pojavile tudi v baltskih republikah. Po objavi tajnih protokolov, ki so bili sestavni del pakta Ribbentrop - Molotov, je večina prebivalcev baltskih republik smatrala Sovjetsko zvezo kot okupacijsko silo. Prav tako je objava tajnih protokolov povzročila nacionalistično gibanje v Moldaviji ter pospešila separatistična gibanja v Ukrajini, še posebno na njenem zahodu. Zaradi gospodarskih težav so se zahteve po neodvisnosti krepile po praktično vseh republikah. Pojavila so se razmišljanja, da center (Moskva) samo izkorišča republike in pobira njihova finančna sredstva, ki jih namenja za obrambo in podpiranje birokracije. Vsaka republika pa bi v primeru, da bi bila samostojna, živela bolje, če ne bi dajala v center svojih finančnih sredstev.

Kot odgovor na težnje po samostojnosti se je pojavil ruski nacionalizem in z njim ideja, da se je za izboljšanje življenja Rusov nujno potrebno otresti drugih republik. Prvi, ki je takšno misel oblikoval, je bil Aleksander I. Solženicin, ki je pozval Ruse, naj druge narode Sovjetske zveze prepustijo lastni usodi, ohrani pa naj se povezava z Ukrajino in Belorusijo - s slovanskima narodoma. To misel je kasneje uporabil tudi Jelcin - "imejte toliko suverenosti, kot je želite".

---

⁶⁰ Jelcin je s svojo kritiko Gorbačova povzročil, da se je kot eden izmed članov partijske nomenklature uprl vodji radikalnih sprememb in postal ljudski junak in borec proti birokraciji.

Po razglasitvi teženj za samostojnost (in to je imelo pomembno vlogo pri razpadu Sovjetske zveze) je bilo stališče ruskega vodstva in parlamenta, da Rusija lahko preživi brez drugih republik. Ko je Jelcin postal predsednik Vrhovnega sovjeta RSFSR, je proglasil suverenost Rusije in nadvlado ruskih zakonov nad zveznimi, kar je pomenilo, da zvezni organi praktično niso imeli več oblasti. Notranjepolitične razmere so se zaostrovale in avgustovski dogodki leta 1991, tj. obleganje Belega doma, so korenito spremenili razmerje sil v državi. Jelcin je postal ljudski heroj, ki je preprečil državni udar, Gorbačov pa je izgubil praktično vso oblast in vpliv in odstopil s položaja generalnega sekretarja KP SZ. Gorbačov je sicer poskušal z novimi pogajanja med republikami, vendar je večina republik zavrnila podpis nove pogodbe. V Ukrajini je potekal referendum, na katerem se je večina prebivalstva opredelila za samostojnost.

Zadnji udarec, ki ga je doživela Sovjetska zveza, je bil decembra 1991, ko so voditelji Rusije, Ukrajine in Belorusije podpisali sporazum o prenehanju veljave sporazuma o Sovjetski zvezi iz leta 1922 in razpustili ZSSR. Namesto tega so podpisali sporazum o oblikovanju Skupnosti neodvisnih držav⁶¹. Razpustitev Sovjetske zveze je avtomatično pomenila razpustitev vseh organov bivše države. Decembra 1991 je odstopil tudi predsednik Gorbačov. Razpad Sovjetske zveze in svetovnega sistema socializma je povzročil, da so ZDA postale edina velesila na svetu.

5.3.2 Konec hladne vojne in razpad bipolarnega sistema

Padec berlinskega zidu leta 1989 ne simbolizira samo razpada bipolarnega sistema, temveč tudi simbolizira prehod na drugačno raven mednarodnih odnosov. V letih perestrojke je zunanjepolitična usmeritev Sovjetske zveze doživela resne spremembe. Vzrok za to je bil v občutnem znižanju tempa gospodarske rasti in stagnacija gospodarstva v prvi polovici 80. let preteklega stoletja. Sovjetska zveza ni bila več sposobna sodelovati z ZDA v oboroževalni tekmi.

Glede zunanje politike je doba perestrojke razdeljena na dve obdobji: med letoma 1985 in 1988 ter med letoma 1989 in 1991. Značilnost prvega je zблиževanje in demonstracija

---

⁶¹ Skupnost neodvisnih držav naj bi imela enoten gospodarski prostor ter enotne strateške vojaške enote. 21. decembra istega leta so se SND pridružile še naslednje bivše republike Sovjetske zveze: Armenija, Azerbajdžan, Gruzija, Kazahstan, Kirgizija, Tadžikistan, Moldavija, Turkmenistan ter Uzbekistan (Service 2003, 506).

maksimalne odkritosti med Zahodom in Sovjetsko zvezo, vzpostavitev sodelovanja in sklepanje sporazumov, ki prispevajo k zmanjšanju mednarodne napetosti. Drugo obdobje je sovpadalo z razpadom socialističnega sistema ter razpadom Varšavskega pakta.

Sovjetsko vodstvo se je pri zunanji politiki v glavnem posluževalo vrhunskih srečanj. Velika pozornost je bila namenjena srečanjem med Gorbačovom in predsednikom ZDA Ronaldom Reaganom (Ženeva, november 1985; Reykjavik, oktober 1986; Washington, december 1986; Moskva, julij 1988) in z Georgom Bushem starejšim (Malta, december 1989). Rezultat teh srečanj je bil dogovor o odstranitvi sovjetskih in ameriških raket srednjega in majhnega dosega iz Evrope ter vzpostavitev sistema medsebojne kontrole. Sovjetska zveza je tako odstranila 1752 raket, ZDA pa 869. Rakete kratkega dosega je Sovjetska zveza odstranila tudi iz Sibirije in Daljnega Vzhoda. Vodstvo Sovjetske zveze je tudi enostransko objavilo moratorij za preizkušanje jedrskega orožja.

Zaradi poslabšanega gospodarskega položaja v državi je sovjetsko vodstvo menilo, da bo zmanjšanje taktičnega orožja in s tem izdatkov za oboroževanje prispevalo k rešitvi finančnih problemov. Iz tega razloga ni od ZDA zahtevalo garancij in enakih ukrepov. S tem pa je tudi izgubljalo svoj vpliv v mednarodni skupnosti. Prav tako je zmanjšalo število oboroženih sil za pol milijona pripadnikov. Vse to je pomenilo, da je za 14.2 % zmanjšalo svoje izdatke za oborožene sile. Ob tem je sovjetsko vodstvo pričelo tudi program konverzije oziroma spremembe namembnosti uporabe vojaške proizvodnje v civilne namene.

Pomembno vlogo pri zmanjšanju napetosti in koncu hladne vojne so igrala prizadevanja za rešitev regionalnih konfliktov, predvsem vojne v Afganistanu. Leta 1987 je na pogovorih med Gorbačovom in Reaganom prišlo do dogovora o prekinitvi ameriške pomoči mudžahedinom in umiku sovjetskih enot iz Afganistana. Tako je zadnja sovjetska enota zapustila Afganistan 15. februarja 1989, decembra istega leta pa je drugi kongres narodnih deputatov ZSSR obsodil afganistansko vojno in priznal, da je bilo sodelovanje sovjetskih vojaških enot v tej vojni groba politična napaka.

Sovjetska zveza je prav tako prekinila pomoč vietnamskim vojaškim enotam v Kambodži, zmanjšala število vojaških enot na kitajski meji in umaknila svoje enote iz Mongolije. To je imelo za posledico izboljšanje odnosov s Kitajsko, ki so se še izboljšali po obisku Gorbačova v Pekingu poleti 1989.

V drugi polovici leta 1980 je Sovjetska zveza prenehala podpirati revolucionarne sile v Mozambiku, Etiopiji, Angoli in Nikaragvi ter zmanjšala pomoč državam "tretjega sveta". Zaradi tega so se te države začele usmerjati na pomoč iz Zahoda, kar je imelo za posledico spremenjeno ravnovesje sil v mednarodni skupnosti v korist ZDA.

Pomembne spremembe so se zgodile tudi v odnosih med Sovjetsko zvezo in drugimi socialističnimi državami. Gorbačov se ni želel vmešavati v zadeve zaveznic Varšavskega pakta oziroma se je temu vmešavanju odrekel. V letih 1988 in 1989 se je tako začel umik sovjetskih vojaških enot iz teh držav. Vodstva teh držav so tako ostala brez podpore in se niso mogla upreti rastočemu nezadovoljstvu prebivalstva. Leta 1989 so v Vzhodni Nemčiji, Bolgariji, Romuniji in na Čehoslovaškem potekala množična zborovanja pod vodstvom opozicije za ponovno vzpostavitev demokratičnih svoboščin. Režimi na Poljskem, Madžarskem, v Jugoslaviji in v Albaniji so se zrušili. V skoraj vseh državah je na oblast prišla opozicija. Začel se je prehod na tržno gospodarstvo in privatizacijo podjetij, kar je povzročilo, da so se v večini teh držav poslabšale gospodarske razmere.

Sovjetsko vodstvo je v teh žametnih revolucijah vodilo politiko "neintervencije", kar je pripeljalo k strateškem neravnotežju v Evropi in k okrepitvi Nato. Odrekanje socialističnemu modelu razvoja v teh državah je pomenilo tudi razpad SEV in Varšavskega pakta in Sovjetska zveza je izgubila svoje tradicionalne strateške partnerje. Njen vpliv v Evropi in v svetu se je zmanjšal ter izginila je bipolarna ureditev sveta. Spremenil se je tudi politični zemljevid. Jugoslavija je razpadla na nove neodvisne države. Leta 1990 je prišlo do združitve Nemčij, kar je okrepilo Nato.

Ob razpadu SEV je Sovjetska zveza izgubila svoje tradicionalne socialistične partnerje. Delež zunanjetrgovinske menjave Sovjetske zveze z državami SEV je znašal polovico menjave, ki pa je z razpadom SEV padel na 16%. To je dodatno povzročilo poslabšanje razmer v gospodarstvu. S poglobljanjem krize je bil Gorbačov prisiljen zaprositi za finančno pomoč na Zahodu. Prišlo je do okrepljenega sodelovanja Sovjetsko zvezo z Evropsko gospodarsko skupnostjo in Sovjetska zveza je bila sprejeta v Mednarodni denarni sklad.

6 ZUNANJA POLITIKA RUSKE FEDERACIJE

6.1 Notranjepolitično dogajanje v Ruski federaciji

Za osvetlitev sprememb ruske zunanje politike je potrebno ponazoriti proces zorenja nove ruske zunanje politike, ki je odraz dogajanja na notranjepolitičnem področju v Ruski federaciji od obdobja predsednika Jelcina do Medvedeva, sedanjega ruskega predsednika.

V Rusiji so na začetku leta 1992 začeli z vrsto gospodarskih reform, vključno s sprostitvijo cen za večino blaga, kar je povzročilo dramatičen upad domačega povpraševanja. Poostrene gospodarske razmere so prisilile takratno oblast, da je aprila 1993 razpisala vseruski referendum o zaupanju v predsednika Jelcina in njegove gospodarske reforme.

Rezultat referendumu je potrdil pravilno usmerjenost gospodarskih reform, kar je dalo Jelcinu zeleno luč za spreminjanje ustave, ki je bila sprejeta julija 1993. Septembra istega leta je Jelcin razpustil vse zakonodajne organe, ki so ostali še iz časov nekdanje države, kar je povzročilo brezizhodnost položaja med zakonodajno in izvršno oblastjo oziroma ustavno krizo. Takratni podpredsednik države Aleksander V. Rutskoj je v ruskem parlamentu 22. septembra leta 1993 prisegel kot novi predsednik države in se ob tem skliceval na ustavo RSFSR, češ da predsednik RSFSR nima pristojnosti spreminjati nacionalne in državne ureditve, ki ovirajo delovanje vseh izvoljenih organov državne oblasti. V primeru, da predsednik uporabi take pristojnosti, mu njegova pooblastila takoj prenehajo. Rusija se je tako znašla pred eno najhujših notranjepolitičnih kriz po razpadu Sovjetske zveze, saj so sprva mirne demonstracije prerasle v oborožen konflikt. Ta se je končal 4. oktobra, ko so vojaške sile, zveste Jelcinu, zavzele zgradbo Belega doma (kjer je bil takrat sedež ruske dume) in aretirale Ruckoja in nekatere člane parlamenta. Na referendumu, 12. decembra 1993, je bila potrjena nova ustava, kar je bila velika politična zmaga Jelcina.

Ne glede na relativno umiritev notranjepolitičnih razmer pa je na jugu države prišlo do poglobitve separatističnih teženj ruske republike Čečenije (Ičkerije), ki je razglasila neodvisnost leta 1994. Decembra istega leta se je začela dolgotrajna in krvava državljanska

vojna, ki je bila prekinjena v času predsedniških volitev v letu 1996, na katerih je ponovno zmagal Jelcin predvsem zaradi strahu pred ponovnim komunističnim preporodom. Prva čečenska vojna je bila končana maja 1997, ko sta obe strani podpisali mirovni sporazum, po katerem bi Čečenija v naslednjih petih letih lahko izvedla referendum o samostojnosti.

Marca 1997 se je Jelcin po bolezni po osmih mesecih odsotnosti ponovno vrnil v politiko. Prva njegova poteza je bila rekonstrukcija vlade, kjer je vrsto ministrov (predvsem tiste z gospodarskega področja) nadomestil z mlajšimi, t.i. mladimi reformatorji. Njihov načrt je bil prenova celotnega (zastarelega in neučinkovitega) gospodarstva, prenova davčnega sistema, ponovna vzpostavitev kontrole nad voditelji regij ter omejitev moči naravnih monopolov (plinski, naftni, železniški ter električni monopoli). Vsi ti načrti pa so se izjalovili predvsem zaradi nasprotovanja direktorjev naravnih monopolov. Marca 1998 je Jelcin odstavil vlado Viktorja S. Černomirdina in za novega predsednika vlade postavil takratnega ministra za energetiko in goriva Sergeja Kirijenka. Porazno uveljavljanje gospodarskih reform, veriženje s krediti bank ter korupcija sta 28. avgusta tega leta pripeljala sprva do zloma ruskega finančnega trga, kasneje pa do celotnega zloma ruskega gospodarstva in posledično do globoke notranjepolitične krize. Posledice ruske krize je bilo moč čutiti po celotnem svetu.

Po številnih menjavah predsednikov vlad je bolan in nepredvidljivi Jelcin avgusta 1999 imenoval Vladimirja Putina za novega predsednika ruske vlade. Odločitev o imenovanju bivšega vodje ruske tajne službe na tak položaj je na področje notranje politike prinesla stabilnost in disciplino. Putin se je v začetku svojega mandata zapletel v drugo čečensko vojno, ki traja do dandanašnjih dni. Konec leta 1999 je Jelcin nepričakovano odstopil in za svojega začasnega naslednika imenoval prav Putina, ki je kasneje zmagal na predsedniških volitvah in je bil predsednik Ruske federacije do marca 2008, ko ga je zamenjal Dimitrij Medvedev.

Putinov prihod na oblast je pomenil konec dolgega nestabilnega obdobja v Ruski federaciji. Putin, izrazit pragmatik, je vpeljal v notranjo politiko in sčasoma tudi v zunanjo politiko novo smer - pragmatizem. Njegovo imenovanje je sovpadalo z začetkom izboljševanja gospodarskih razmer v Ruski federaciji in v svetu ter z začetkom rasti svetovnih cen

energentov (zemeljskega plina in surove nafte). Poleg tega pa je v rusko družbo ponovno vpeljal že skoraj pozabljeni mit o Rusiji kot svetovni sili⁶².

6.1.1 Zunanja politika Ruske federacije po razpadu Sovjetske zveze

Po razpadu Sovjetske zveze je bila novonastala država priznana s strani vseh držav in mednarodnih organizacij, kjer je bila članica bivša Sovjetske zveze. Po beloveškem sporazumu je bila Ruska federacija edina naslednica nekdanje Sovjetske zveze, kar je pomenilo, da je prevzela vse premoženje in obveznosti nekdanje države.

V začetku leta 1992 je takratni zunanji minister Andrej Kozirjev napovedal, da se bo zunanja politika razlikovala od tiste, ki jo je opredelil Gorbačov. Podlaga za novo zunanjo politiko je tako postala zaščita nacionalnih interesov in ne t.i. mednarodni razredni interesi, ki so bili (teoretična) podlaga sovjetske zunanje politike. Dve leti (1992-1993) je bila zunanja politika le deloma spravljiva glede reševanja mednarodnih problemov z zahodno politiko. Poglavitni vzrok za takšna stališča so bili notranjepolitični problemi.

Pomanjkanje jasnosti in vizije v zunanji politiki se je odražalo tudi v nasprotujočih se stališčih o položaju Rusije v svetu - ali mora biti Rusija usmerjena na Zahod ali Vzhod in ali Zahod predstavlja nevarnost za nacionalno varnost Rusije ipd. Leta 1993 je bil sprejet novi koncept zunanje politike, ki je temeljil na zagotavljanju nacionalne varnosti s pomočjo diplomacije, zaščiti suverenosti in enotnosti države s posebnim poudarkom na stabilnosti državnih mej, mobilizaciji mednarodne pomoči za vzpostavitev tržnega gospodarstva, zagotavljanju ugodnih zunanjih pogojev za notranje demokratične reforme, pospeševanju oblikovanja Skupnosti neodvisnih držav (SND) ter zagotavljanju aktivne vloge Rusije kot velesile. Z drugimi besedami je to pomenilo, da je takratna zunanja politika dajala večji pomen zaščiti ruskih vitalnih interesov in je bila manj prozahodno usmerjena. Koncept je tudi pozival h krepitvi enotnega vojaško-strateškega prostora v SND in zaščiti ruskih interesov v tem prostoru. To je pomenilo, da bi bila vojaška prisotnost tretjih držav v tem prostoru lahko razumljena kot vojaška nevarnost članicam SND. Poseben pomen odnosov s SND se je še bolj okrepil po

---

⁶² Vloga Ruske pravoslavne cerkve je prikazana v poglavju 6.5. Primerjava ruskih zunanjih politik.

decembrskih parlamentarnih volitvah (1993), kjer so nacionalisti (Žirinovski) dobili večjo zastopanost v parlamentu.

Že februarja 1994 je predsednik Jelcin v parlamentu spravljivo nastopil glede zunanje politike, ki je bila usmerjena na Zahod. Izrazil je podporo programu Nata Partnerstvo za mir, nasprotoval širjenju Nata na vzhodnoevropske države ter se zavzel za odstranitev ovir za trgovino z Zahodom. Dve leti pozneje je takratna vlada sprejela osnutek novega koncepta nacionalne varnosti, ki je vključeval postopno strateško in vojaško izenačenost z ZDA in je s tem podprla zmanjševanje zalog jedrske oborožitve. Glede zunanje politike pa je prihajalo do določenih težav predvsem pri njenem opredeljevanju in njeni izvedbi.

Zaradi finančnega zloma ruskega gospodarstva v letu 1998 se na področju zunanje politike ni dogajalo nič novega. Šele imenovanje Vladimirja Putina za ruskega predsednika je prineslo spremembo tudi v zunanji politiki.

Junija 2000 je bil sprejet novi koncept ruske zunanje politike, ki jo opredeljuje kot večvektorsko, uravnoteženo, neodvisno in oblikovano na podlagi nacionalnih interesov. Takratni zunanji minister Igor Ivanov (2001, 12-25) jo je označil kot odprto in uravnoteženo, predvidljivo ter usmerjeno v iskanje ravnotežja interesov, saj prevladuje unilateralna struktura sveta, v kateri imajo ZDA prevladujočo vlogo na gospodarskem in vojaškem področju, zato si bo Rusija prizadevala za večpolarni sistem mednarodnih odnosov.

6.2 Sodobna ruska zunanja politika

Sistem mednarodnih odnosov je opredeljen kot celokupnost povezav in sodelovanja med narodi, državami in skupino držav. V zadnjih desetletjih so se v sistemu mednarodnih odnosov zgodile korenite spremembe. Te spremembe so povezane z razpadom socialistične skupnosti in njenega glavnega akterja – Sovjetske zveze (Gadžijev 1997, 56).

V zgodovini je bil propad enega sistema mednarodnih odnosov povzročen bodisi z velikimi oziroma obsežnimi vojnami ali revolucijami. Posebnost sodobnega obdobja je v tem, da se je

sprememba mednarodnih odnosov oziroma mednarodnega političnega reda, ki je nastal po letu 1945, zgodila v pogojih relativnega miru, ne glede na številne regionalne konflikte in hladno vojno, ki so povzročale stalno napetost med dvema blokoma. V obdobju med 1945 in 1989 je tako obstajal poseben sistem mednarodnih odnosov z naslednjimi značilnostmi: bipolarna struktura, normativni red svetovne politike, ustanovitev OZN in drugih mednarodnih organizacij in ustanov ter poglobljanje ekonomske neenakosti v svetu. V tem kontekstu je Sovjetski zvezi pripadala ena izmed vodilnih vlog.

V pogojih prehoda na nov sistem mednarodnih odnosov je Rusija, kot naslednica Sovjetske zveze, šla skozi globoke spremembe. Ruska država se je soočila z resnimi geopolitičnimi premiki oziroma spremembami, časovno dezorientacijo glede opredelitve glavnega nasprotnika na mednarodnem prizorišču, prerazporeditvijo sil, koalicij in povezav, zamenjavo številnih prejšnjih ideoloških stereotipov, zamenjavo političnih režimov, pojavom novih držav ipd. Vsi ti procesi so močno oslabili mednarodni položaj Ruske federacije. Ruska federacija je zato morala na novo opredeliti svoje mesto v svetovni politiki, postaviti tiste prioritete svoje zunanje politike, ki opredeljujejo njeno vlogo in vpliv v mednarodni skupnosti.

Menim, da sta razvoj mednarodnih odnosov v začetku 21. stoletja in krepitev moči Ruske federacije zahtevala, da je Rusija morala ponovno ovrednotiti splošno stanje mednarodnih odnosov. Predvsem je morala presoditi oziroma določiti prednostne naloge svoje zunanje politike ob upoštevanju vedno večje vloge države v mednarodnih zadevah, večje odgovornosti za globalni razvoj, sodelovanja pri izvajanju in razvoju mednarodnega reda ter presoditi o negativnih trendih (pozitivni trend je krepitev njenega položaja v svetu) v zvezi z njeno zunanjo politiko na določenih področjih.

Po mnenju Dolgova⁶³ se je Ruska zunanja politika tako morala osredotočiti na zasledovanje in doseganje naslednjih ciljev:

- zagotavljanje nacionalne varnosti, npr. ohranitev in okrepitev suverenosti in ozemeljske celovitosti;
- opredelitev svojega položaja v mednarodni skupnosti, ki je pogojeval razvoj njenih

---

⁶³ Dolgov, Vjačeslav. 2009. Intervju z avtorjem. Moskva, 3-5. september 2009.

političnih, gospodarskih, intelektualnih in duhovnih zmožnosti;

- oblikovanje ugodnih zunanjih pogojev za njeno modernizacijo, npr. preoblikovanje gospodarstva, doseganje primernega življenjskega standarda prebivalstva, konsolidacija družbe, krepitev vladavine zakona in demokratičnih institucij;
- vpliv na svetovne procese pri zagotavljanju oblikovanja pravičnega in demokratičnega svetovnega reda, npr. vloga OZN kot ključne organizacije pri urejanju mednarodnih odnosov;
- spodbujanje dobrih odnosov s sosednjimi državami, npr. pomoč pri odpravljanju napetosti in konfliktov v regijah, ki mejijo na Rusko federacijo ter drugod po svetu;
- iskanje kompromisnih rešitev (v skladu z njenimi nacionalnimi interesi) z ostalimi državami in mednarodnimi organizacijami;
- zagotavljanje varstva pravic in interesov ruskih državljanov v tujini;
- promocija njene objektivne podobe kot demokratične države, ki je privržena k tržnemu gospodarstvu in je socialno usmerjena ter
- širjenje ruske kulture in razvoj medkulturnega dialoga.

6.2.1 Možne usmeritve

Dolgov (2009) meni, da ima Ruska federacija v sedanjem času tri osnovne možnosti, ki jih lahko zasleduje pri svoji zunanjepolitični dejavnosti.

- *Prva možnost* zunanjepolitične strategije oziroma smeri je povezana s poizkusi ohranitve statusa velike države in nadaljevanje pretekle ekspanzijske politike, ki je usmerjena na širitev cone političnega vpliva in kontrole nad drugimi državami. Ne glede na neprimernost takšne alternative lahko zaključimo, da v državi ni dovolj virov za njeno izpolnitev. Predvsem je takšna politika mogoča na osnovi groženj, uporabe vojaškega, predvsem jedrskega potenciala, izpolnitve določenih ambicij dela političnega vodstva, tudi nepreseženih, npr. protizahodnih, šovinističnih (Sirota 2001, 163).
- *Druga možnost* je izbira statusa regionalne države. Po eni strani njen vpliv lahko temelji na dejavnih pritiska na sosednje države in ponavljajočo logiko "naddržave" v regiji. Po drugi strani pa politični vpliv države temelji na enakopravnih in vzajemno koristnih odnosih s sosednjimi državami in odrekanju vojaškim groženjam in na

nevmešavanju v svetovne regionalne konflikte in krize.

- *Tretja možnost* predvideva, da Ruska federacija sprejme pragmatično strategijo zunanjepolitične smeri, ki temelji na enaki oddaljenosti od takšnih ali drugačnih blokov in na pragmatičnemu zблиževanju ali oddaljevanju od konkretnih koalicij in držav. Tako se splošni državni interesi oblikujejo na neideološki osnovi in niso odvisni od dejanskih trenutnih razmer. Pri takšnem pristopu lahko država lažje rešuje gospodarske in druge notranjepolitične probleme.

V realnem političnem življenju države se prepletajo elementi iz vseh treh strategij in vsaka izmed njih predvideva rešitev nalog, ki so povezane z oblikovanjem temeljnih odnosov z (vsaj) tremi skupinami zunanjepolitičnih partnerjev: svojimi zavezniki, Zahodom in državami tretjega sveta (Kitajska).

6.2.2 Ruski pogled na sodobni svet in mednarodne odnose

Sodobni svet preživlja dramatične spremembe v mednarodnih odnosih, ki močno vplivajo na interese Ruske federacije in na njene državljane. Nova, prenovljena in močnejša Rusija v novi ureditvi mednarodnih odnosov nedvomno ponovno pridobiva vlogo, ki jo je imela v zgodovini. Zaradi postopoma izginjajočih razlik med notranjimi in zunanjimi sredstvi, ki zagotavljajo nacionalne interese in varnost, je zunanja politika v tem pogledu postala ena izmed glavnih instrumentov za stalni nacionalni razvoj ter za zagotavljanje konkurenčnosti v svetu globalizacije.

Dolgov (2009) meni, da so dejavniki kot nova dimenzija mednarodnih odnosov, konec ideološke konfrontacije in hladne vojne, uveljavitev reform tako na političnem kot tudi na gospodarskem področju, zmanjšanje na minimum grožnje globalnega jedrskega spopada, vrnitev Rusije kot ene izmed pomembnih dejavnikov v mednarodnih odnosih hkrati z njeno povečano močjo, so pomembno razširili možnosti sodelovanja na svetovni sceni in izboljšali mednarodno sodelovanje. Ob ohranitvi pomena vojaške sile v odnosih med državami imajo vse večjo vlogo gospodarski, politični, znanstveno-tehnični, ekološki in informacijski dejavniki. Ostali pomembni dejavniki vpliva Ruske federacije na mednarodne odnose so

lahko še intelektualne, informacijske in komunikacijske možnosti, izobrazbena raven prebivalstva, stopnja prepletanja znanstvenega in proizvodnega področja, koncentracija finančnega kapitala in razpršenost gospodarskih povezav. Ob tem ne gre pozabiti, da gospodarska soodvisnost držav postaja eden izmed ključnih dejavnikov mednarodne stabilnosti. Novi izzivi in grožnje, npr. mednarodni terorizem, regionalni konflikti, demografske spremembe, so globalni problemi, ki zahtevajo ustrezen odziv celotne mednarodne skupnosti. Prav tako ima ekološki dejavnik vse pomembnejšo vlogo.

Rusija meni, da se povečuje težnja k oblikovanju enopolarne strukture sveta z gospodarsko in vojaško prevlado ZDA. Enostranska dejanja zato vodijo k destabilizaciji mednarodnih razmer, povzročanju napetosti, nacionalni in verski nestrpnosti in k ogrožanju varnosti drugih držav. Uporaba vojaške sile izven statuta OZN ne more premostiti globokih družbenih, gospodarskih, etničnih in drugih razlik ter ob tem spodbija načela mednarodnega prava in povzroča širitev konfliktov, tudi okoli Ruske federacije.

Po ruskem mnenju, zaradi različnih interesov v mednarodni skupnosti, le oblikovanje večpolarnega sistema mednarodnih odnosov odraža realno stanje sodobnega sveta. Ob tem poudarjajo, da je v mednarodni skupnosti vedno bolj potrebno razvijati skupno vizijo prihodnosti, kar je mogoče doseči le z odkritimi in vsebinskimi razpravami o globalnih problemih, s katerimi se sooča človeštvo. Za rusko stran postaja verski dejavnik vedno bolj pomemben pri oblikovanju mednarodnih odnosov, saj (nekaterih) težav ni moč rešiti brez skupnega imenovalca, ki obstaja v velikih svetovnih religijah.

Svetovni red 21. stoletja mora biti po ruskem mnenju oblikovan na podlagi mehanizmov skupnega reševanja ključnih problemov, na podlagi mednarodnega prava in široke demokratizacije mednarodnih odnosov. Interesi Ruske federacije so povezani tudi z drugimi težnjami, med katerimi so:

- *globalizacija svetovnega gospodarstva*, ki skupaj s socialno-ekonomskimi procesi, širitvami človeških stikov poraja nove nevarnosti, posebno za gospodarsko šibke države, povečuje nevarnosti globokih finančnih in gospodarskih kriz. Tako narašča tudi nevarnost odvisnosti ekonomskega sistema in informacijskega prostora Ruske

federacije od zunanjih vplivov;

- *povečevanje vloge mednarodnih institutov in mehanizmov v svetovnem gospodarstvu in politiki*, npr. G8, IMF. V interesu Ruske federacije je polno sodelovanje in enakopravna udeležba v pripravi osnovnih temeljev delovanja svetovnega finančno-gospodarskega sistema v sodobnih pogojih;
- *razvoj regionalne in subregionalne integracije v Evropi, azijsko-tihooceanski regiji, Afriki in Latinski Ameriki*. Integracijske skupnosti dobivajo vse večji pomen v svetovnem gospodarstvu, postajajo pomemben dejavnik regionalne in subregionalne varnosti in mirovništva;
- *vojaško-politično tekmovanje regionalnih držav, porast separatizma, etničnega in verskega ekstremizma*. Integracijski procesi v evro-atlantskem prostoru so poskusi zmanjšati vlogo suverene države kot osnovnega elementa mednarodnih odnosov. Grožnja mednarodnemu miru in varnosti predstavljajo nerešeni ali potencialni regionalni in lokalni vojaški konflikti. Pomemben vpliv na globalno in regionalno stabilnost ima porast mednarodnega terorizma, organizirani kriminal ter tudi nelegalna trgovina s prepovedanimi drogami in orožjem.

Po mnenju Dolgova (2009) si bo zato Ruska federacija prizadevala za odprto, predvidljivo in pragmatično zunanjo politiko, skladno s svojimi nacionalnimi interesi. Mednarodno sodelovanje bo razvijala na podlagi enakosti, medsebojnega spoštovanja interesov ter vzajemne koristi. Značilnost ruske zunanje politike je zato uravnotežen in večvektorski značaj, ki je posledica njenega geopolitičnega položaja. V primeru, da partnerji ne bodo pripravljeni sodelovati pri reševanju mednarodnih problemov, bo Ruska federacija zavarovala svoje nacionalne interese enostransko, vendar vedno na podlagi mednarodnega prava. Ruska federacija ob tem ne bo dopustila, da bi sodelovala v dragih konfrontacijah, vključujoč ponovno oboroževalno tekmo, saj bi bilo to uničujoče za njeno gospodarstvo in notranji razvoj.

6.3 Geopolitični položaj Ruske federacije

Vlogo in mesto Ruske federacije v sodobnem svetu se v mnogočem opredeljuje z njenim

geopolitičnim položajem, tj. razmestitvijo, močjo in soodvisnostjo sil v svetovnem sistemu držav. Eden izmed pomembnih dejavnikov geopolitičnega položaja je sposobnost kontrolirati ključna prostranstva in geografske točke.

Dolgov (2009) meni, da je ena izmed prioritet na področju ruske zunanje politike oblikovanje njene državnosti in zaščita ozemeljske celovitosti. Za Rusko federacijo je pomembno, da zaključi proces oblikovanja sodobne države v sedanjih mejah. Pri tem Ruska federacija aktivno podpira krepitev državnosti Ukrajine, Kazahstana in Belorusije ter njihovih gospodarstev, saj so te države najpomembnejše s gledišča ruskih geopolitičnih interesov.

Za Rusko federacijo je prav tako pomembno vprašanje, ali bo nadzorovala transport surove nafte in zemeljskega plina iz nahajališč na obrežju Kaspijskega morja. Področja ob Kaspijskem morju, Črnem morju in Baltiku so za Rusijo geopolitično zelo pomembna, saj je ena izmed zakonitosti geopolitičnih procesov v tem, da če eden izmed geopolitičnih subjektov izgubi kontrolo nad prostorom, kontrolo tega prostora prevzame drug geopolitični subjekt. Ob slabitvi Ruske federacije kot geopolitičnega subjekta, je bil v srednji Aziji, Povolžju in severnem Kavkazu pomemben turški oziroma islamski dejavnik, ki je aktivno nadomeščal Rusko federacijo na teh področjih.

Za ruski geopolitični položaj so pomembne tudi spremembe v evropskem prostoru, ki so tesno povezane s širitvijo Nata na Vzhod. Geopolitično to označuje prodiranje Zahoda na področje, ki je vedno bilo "nezahodno". Obstaja razmišljanje, da se z omenjeno širitvijo oblikuje svojevrstni "sanitarni kordon" držav Nata, ki je odrezal Rusko federacijo od področja Baltika in Črnega morja in s tem nadzira vse ruske transportne poti na Zahod. Ruska federacija bo zato v teh razmerah uspela uresničiti svoje strateške interese na Vzhodu in Zahodu samo, če se bo opirala na svoj gospodarski potencial, ne pa na "geopolitični imperativ" oziroma na pretekle carske ambicije.

Ruski položaj na Vzhodu, je po mnenju Dolgova (2009) prav tako ogrožen, saj je mesto Rusije kot "naddržave" prevzela Kitajska. Tudi v tihoceanski regiji, ki je najbolj perspektivna regija tega stoletja, bo geopolitični položaj Ruske federacije opredeljen

predvsem z gospodarsko politiko.

Rusija je bila v vsej svoji zgodovini pomemben geopolitični subjekt. Naloga, pred katero se je znašla, je, da ne sme dopustiti zmanjšanja svojega geopolitičnega položaja v mednarodni skupnosti ter da se ne izogiba udeležbe pri reševanju problemov, ki se nanašajo tudi na njene strateške interese.

6.4 Koncept ruske zunanje politike

Mednarodne razmere v 21. stoletju so narekovale ponovno analizo ruske zunanje politike, njene prednostne naloge in presek možnosti virov podpore za zunanjo politiko. Takšne potrebe so narekovale oblikovanje novega koncepta ruske zunanje politike. Po izvolitvi Vladimirja Putina za predsednika države je bil v začetku leta 2000 sprejet novi koncept ruske zunanje politike. Po izvolitvi Medvedeva za ruskega predsednika v letu 2008 je bil obstoječi koncept ruske zunanje politike le deloma spremenjen oziroma nadgrajen⁶⁴.

Koncept zunanje politike nima normativno-pravnega značaja, njegov cilj ni postavljanje posebnih zahtev ali pravil pri ravnanju države na področju zunanje politike, temveč razglašča cilje, vsebine in pristope. Koncept je nekakšno sporočilo Ruske federacije drugim članicam mednarodne skupnosti glede njene dejavnosti na svetovnem prizorišču, da je zanesljiv partnerj v mednarodnih odnosih.

Pravna podlaga tega koncepta je v ruski ustavi in drugih pravnih aktih ter v splošno priznanih načelih in normah mednarodnega prava. Največja pozornost je posvečena zaščiti posameznika, družbe in države. V ta namen Ruska federacija izvaja zunanjo politiko, ki je neodvisna od tujih politik, je konstruktivna in temelji na skladnosti, predvidljivosti in obojestranskem pragmatizmu. Politika je maksimalno transparentna in vključuje interese drugih držav pri oblikovanju skupnih odločitev.

Ne glede na socialno-ekonomske težave, s katerimi je soočena Ruska federacija, je njena

---

⁶⁴ Celotni Koncept ruske zunanje politike je dostopen na <http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272befa34209743256c630042d1aa/d48737161a0bc944c32574870048d8f7?OpenDocument>, 10.2.2010.

zunanja politika usmerjena h konstruktivnemu sodelovanju v interesih reševanja kriz na regionalni in svetovni ravni. Prednostne naloge ruske zunanje politike so: oblikovanje novega svetovnega reda, krepitev mednarodne varnosti, razvoj mednarodnih gospodarskih odnosov, spoštovanje človekovih pravic in svoboščin ter zagotavljanje informacijske podpore za izvajanje dejavnosti zunanje politike.

Koncept poudarja pozitivne napredke v mednarodnih odnosih in poglobitev mednarodnega sodelovanja na gospodarskem področju v procesu globalizacije, kar zagotavlja, da medsebojna odvisnost držav spodbuja stabilen in protikrizni svetovni sistem. Po drugi strani pa opozarja na težnje v mednarodnih odnosih, ki vodijo k destabilizaciji razmer, napetosti in ponovni oboroževalni tekmi ter uporabi sile, ki je v nasprotju z obstoječimi mednarodnimi pravnimi mehanizmi. To vključuje zanikanje statuta OZN ter vlogo Varnostnega sveta OZN, medtem ko se krepi vojaško-politična tekmovalnost regionalnih sil, separatizem, etnično-nacionalni in verski ekstremizem, širjenje orožja za množično uničevanje, nerešeni ali potencialni regionalni in lokalni oboroženi konflikti, porast mednarodnega terorizma, organiziranega kriminala ter nezakonita trgovina s prepovedanimi drogami in orožjem.

Glavna prizadevanja Ruske federacije zadevajo njeno nacionalno varnost, vzdrževanje in krepitev njene suverenosti in ozemeljske celovitosti ob krepitvi njenega položaja v mednarodnih odnosih. V zvezi s tem je njena zunanja politika vezana na njeno obrambno politiko.

Ruska federacija se zavzema za zmanjševanje oborožitve in uporabo sile v mednarodnih odnosih, s hkratno krepitvijo strateške in regionalne stabilnosti. Za doseganje teh ciljev si bo Ruska federacija prizadevala za sporazume na področju omejevanja in zmanjševanja oborožitve, za nadaljnje zmanjševanje jedrskega potenciala, za sodelovanje z drugimi državami pri preprečevanju širjenja jedrskega orožja in drugega orožja za množično uničevanje, za krepitev pravnih temeljev mednarodnega miru in varnosti ter za ustvarjanje in posodabljanje hitrega proti-kriznega odzivanja v okviru OZN. Ena najpomembnejših nalog njene zunanje politike je boj proti terorizmu, nezakonitemu prometu s prepovedanimi drogami in organiziranemu kriminalu.

Tak koncept naj bi prinesel nove oblike sodelovanja v mednarodnih odnosih za izgradnjo sistema partnerstva in krepitev zavezniških odnosov pri zagotavljanju mednarodnega miru in varnosti.

Glede odnosov z Zahodom je novi koncept šibkejši glede vojaško-političnega področja. Še naprej poudarja strateško partnerstvom z ZDA, vendar je v novem konceptu zelo jasno nakazan razvoj odnosov z Nato glede nevarnosti enostranskih ukrepov na področja boja proti postavitvi protiraketne obrambe, ki vodi v destabilizacijo mednarodnih razmer.

Ruska federacija v novem konceptu še bolj poudarja pomen sodelovanja s svojimi sosednjimi državami (državami, ki so nastale na ozemlju bivše Sovjetske zveze) ter sodelovanje v azijsko-tihomorski regiji. Še posebej je poudarjeno sodelovanje s Kitajsko in Indijo, tudi v kontekstu skupine najhitreje gospodarsko razvijajočih se držav BRIK (Brazilija, Ruska federacija, Indija in Kitajska), ter zamisel o vzpostavitvi enotnega varnostnega evro-atlantskega področja od Vladivostoka do Vancouvra.

Prav tako je v novem konceptu pomembno mesto dobilo varstvo okolja, kjer se bo Ruska federacija zavzemala za širitev mednarodnega sodelovanja na tem področju in pri preprečevanju podnebnih sprememb. Med prednostnimi nalogami na tem področju je ohranjanje zdravega naravnega okolja in zagotavljanje trajnostnega razvoja.

6.5 Primerjava ruskih zunanjih politik

Na podlagi ugotovitev in zgodovinskega prikaza razvoja ruske države menim, da lahko ruske zunanje politike v obdobju od nastanka Sovjetske zveze leta 1917 do današnjih dni razdelimo na šest obdobj:

1. *Obdobje od 1917 do 1939* – zunanjo politiko takratne Sovjetske zveze je v veliki meri zaznamovala oktobrska revolucija in s tem sprememba političnega sistema, konec I. svetovne vojne, državljanska vojna ter (ponovno) umeščanje nove Rusije v sistem

mednarodnih odnosov.

Sosledje dogodkov (revolucija, konec I. svetovne vojne ter državljanska vojna) je povzročilo, da je bila Sovjetska zveza praktično osamljena v sistemu mednarodnih odnosov. Predvsem sprememba političnega sistema je povzročila, da so takratne kapitalistične države le težka diplomatsko priznavale novo državo. Razlog je bil v tem, da Sovjetska zveza sprva ni želela priznati zunanjih dolgov nekdanje carske Rusije ter v določeni meri tudi zamera takratnih zaveznikov, ker se je Rusija umaknila iz zaključnih bojev I. svetovne vojne.

Kot je bilo že omenjeno, se je nova sovjetska oblast odločila, da bo spremenila tip diplomacije: od tajnega dogovarjanja (kot je bilo v času carske Rusije) v javno diplomacijo, saj je nova oblast menila, da nimajo ničesar skrivati pred prebivalstvom. Vendar so se kmalu vrnili na stari, tajni, tip diplomacije. Predvsem se je to pokazalo pri sklepanju mirovnega sporazuma s takratno Nemčijo. Rakovski, takratni sovjetski zunanji minister, je menil, da je prav sklepanje sporazuma z Nemčijo prva manifestacija zunanje politike nove države⁶⁵.

Sovjetski zvezi so bila po relativno uspešni ureditvi vprašanja o zunanjih dolgovih na široko odprta vrata v mednarodno skupnost. Leta 1933 so navezali diplomatske odnose z ZDA in leto kasneje je postala članica Društva narodov. Mednarodna osamitev Sovjetske zveze je bila tako končana.

Tajno (diplomatsko) dogovarjanje pa je imelo v njeni zunanji politiki vse večji pomen. Posebno izrazito se je to pokazalo glede tajnega protokola med takratnima zunanjima ministroma Sovjetske zveze in Nemčije, Molotovom in Ribbentropom, s katerim sta si državi razdelili interesna področja na vzhodu Evrope.

---

⁶⁵ Nova vlada je bila popolnoma prepričana, da bo militantna Nemčija največji sovražnik sovjetskega režima. Sovjetska vlada se je sprva poizkušala dogovoriti z zaveznicami glede sklenitve miru z Nemčijo, vendar so bile proti, saj so menile, da je potrebno Nemčijo kaznovati. Zaradi tega je bil sovjetski režim prisiljen skleniti separatni mir tako, da ne bi bilo nikakršnih dvomov med ruskim prebivalstvom, da sklenjeni sporazum ni bil demokratičen, temveč začasen (<http://www.marxists.org/archive/rakovsky/1926/07/forpolicy.htm>, 5.3.2010).

Sovjetska zveza je v času do II. svetovne vojne pospešeno prodirala proti Aziji, kjer se je zapletala v številne regionalne konflikte s Kitajsko in Japonsko.

Med pomembnejšimi pobudami Sovjetske zveze je bil njen predlog poleti 1933 o definiciji agresije. Oblikovan je bil v posebni konvenciji, ki so jo potem podpisale še nekatere države. S takšnim repertoarjem pobud se je tako v okviru Društva narodov kot zunaj njega Sovjetska zveza lotevala dejavnosti, ki so imele namen zaustaviti agresivnost nacistične Nemčije, fašistične Italije in militaristične Japonske⁶⁶.

Ideološki faktor (izvoz revolucije) je v takratni sovjetski politiki sprva igral obrobno vlogo, vendar je bil s prihajajočo II. svetovno vojno vedno bolj prisoten in je postal pomemben v naslednjih obdobjih. Ideološki faktor, tj. socialistično revolucijo, lahko označimo kot prikrivanje oziroma skrivanje dejanskih ozemeljskih interesov Sovjetske zveze.

Sovjetska zunanja politika se je v tem obdobju popolnoma odrekla verskemu dejavniku, ki je bil v obdobju carske Rusije izrednega pomena pri umeščanju ruske države v takratne mednarodne odnose. Še več, zaradi ateistične usmeritve oktobrske revolucije je bila Ruska pravoslavna cerkev preganjana in izločena iz sooblikovanja kakršnekoli politike.

2. *Obdobje od 1940 do 1953* – zunanjo politiko Sovjetske zveze je v tem obdobju zaznamovala II. svetovna vojna ter začetek hladne vojne. II. svetovna vojna ter z njo povezane konference zaveznikov, npr. Washingtonska, Moskovska, Teheranska, Jaltska, so postavile temelj nove delitve sveta za obdobje naslednjih desetletij. Sovjetska zveza je izšla, četudi gospodarsko uničena, kot velika zmagovalka s

---

⁶⁶ Konvencijo so podpisale Sovjetska zveza, Afganistan, Estonija, Latvija, Perzija, Poljska, Romunija in Turčija. Kasneje so se ji pridružile še nekatere druge države. Kot agresija so bila določena sledeča dejanja, ki jih prva podvzema kaka država: napoved vojne drugi državi; okupacija teritorija druge države z oboroženimi silami bodisi z vojno napovedjo bodisi brez nje; napad kopenskih, zračnih ali pomorskih sil na teritorij, plovila ali letala druge države bodisi z vojno napovedjo bodisi brez nje; pomorsko blokado obale ali pristanišč druge države ter podporo oboroženim tolpom, ki so bile ustanovljene na teritoriju kake države z namenom invazije teritorija druge države, ali pa zavračanje zahteve države, ki je bila predmet invazije, da bi na svojem teritoriju ukrenila vse, kar bi bilo potrebno, da bi bandam odrekla pomoč ali zaščito (Benko 1997, 182).

precejšnjim političnim prestižem ter ozemeljsko razširjena⁶⁷. Kmalu po uspešnem zaključku II. svetovne vojne pa je prišlo do razkola med zavezniki, predvsem zaradi delitve Nemčije, kar je z drugimi dogodki vodilo k zaostrovanju odnosov med Zahodom in Vzhodom.

Prišlo je do satelizacije tistih držav, ki jih je sovjetska Rdeča armada osvobodila, čeprav je Stalin zaveznikom zatrjeval, da Sovjetska zveza želi imeti v vzhodnoevropskih državah prijatelje in ne zaveznike. Sovjetska zveza v teh državah ni omejevala svoje navzočnosti le v vojaškem smislu, temveč je tudi izvajala politični nadzor in vsiljevala svoj model družbenega razvoja, ne da bi upoštevala zgodovinski razvoj in posebnosti.

Če je Sovjetska zveza v obdobju do II. svetovne vojne v svoji zunanji politiki le malo uporabljala ideološki dejavnik, pa je v tem obdobju prišlo do vse večje uporabe tega dejavnika, ki je vrh dosegel v naslednjem obdobju. Poleg tega je pri zasledovanju svojih zunanjepolitičnih ciljev vse bolj izkoriščala kapital moči, ki si ga je nabrala ob koncu II. svetovne vojne.

Zanimivo je, da je v zunanji politiki prišlo tudi do vključitve verskega dejavnika, sprva sicer samo glede notranjepolitičnih potreb oziroma za potrebe obrambe domovine. Stalin je namreč leta 1943 v enem svojih govorov pozval Rusko pravoslavno cerkev, da pomaga pri obrambi domovine. Omenjeni govor je pričel ne s standardno frazo »tovariši in tovarišice«, temveč z "bratje in sestre". Kot prvo vključitev verskega dejavnika v sovjetsko zunanjo politiko lahko štejemo Stalinovo razmišljanje o Tretjem Rimu, ki pa, kot je bilo že omenjeno, se ni uresničil.

3. *Obdobje od 1954 do 1985* – to obdobje lahko označimo kot obdobje največje konfrontacije med obema velesilama – Sovjetsko zvezo in ZDA. Vpliv ideološkega dejavnika v sovjetski zunanji politiki je v tem obdobju dosegel svoj vrh. Sovjetska

---

⁶⁷ Na severnih mejah je pridobila ozemlja na račun Finske, na področju Baltika je vključila vse tri baltske države ter območje Kaliningrada, na zahodu Belorusijo ter Ukrajino, na jugu pa Besarabijo. Na vzhodu pa je pridobila dele Sahalina.

zunanja politika je za zaščito svojih interesov s pridom uporabljala svoj jedrski potencial.

Ne glede na Stalinovo smrt so se odnosi med velesilama stalno zaostrovali. Najnižjo točko so dosegli v času kubanske krize, ko je bil svet na robu jedrskega spopada. Rusko gospodarstvo je bilo praktično podrejeno vojaški industriji in s tem oboroževalni tekmi. Rusko zunanjo politiko lahko v tem obdobju, predvsem v času Hruščova, označimo kot voluntaristično. Ne glede na to pa je bil v njegovem obdobju podpisan prvi sporazum o nadzoru nad jedrskim oboroževanjem.

V zadnjem delu tega obdobja, ko je Sovjetsko zvezo vodil Brežnjev, je bila sovjetska zunanja politika osredotočena na preseganje razkola v socialističnem bloku, na normalizacijo odnosov med Vzhodom in Zahodom ter na podporo režimom v tretjih državah, kar se je predvsem pokazalo ob vdoru sovjetske vojske v Afganistan.

Verski dejavnik je bil, v nasprotju s prejšnjim obdobjem, ponovno popolnoma izključen tako na notranjepolitičnem kot tudi na zunanjepolitičnem področju.

4. *Obdobje od 1986 do 1990* – to obdobje lahko označimo kot obdobje dramatičnih sprememb v mednarodnih odnosih, saj je razpad Sovjetske zveze povzročil razpad bipolarnega sistema mednarodnih odnosov. Notranjepolitične težave, predvsem gospodarske, so povzročile, da Sovjetska zveza enostavno ni bila več sposobna sodelovati v oboroževalni tekmi. Poleg gospodarskih težav so pomembno na razpad vplivale tudi želje oziroma zahteve po neodvisnosti v tedanjih sovjetskih republikah, predvsem v Ukrajini in baltskih republikah.

V mednarodnih odnosih je prišlo do popuščanja napetosti še pred dokončnim razpadom Sovjetske zveze. Sovjetska zunanja politika je bila v tem obdobju usmerjena predvsem v izboljšanje odnosov s svojo nekdanjo ideološko sovražnico - ZDA.

Zaradi razpada Sovjetske zveze je posledično iz zunanje politike izginil ideološki

dejavnik, ki je pred tem v veliki meri opredeljeval sovjetsko zunanjo politiko. S tem pa se je tudi zamajala ideja o veliki ruski državi, katere posledice so še danes vidne.

Verski dejavnik je bil v času začetka perestrojke še odrinjen na stranski tir, vendar je Gorbačov (kot pred njim Stalin, ko je zaprosil Rusko pravoslavno cerkev za pomoč v domovinski vojni), ko je videl, da se reforme prepočasi uveljavljajo, zaprosil za pomoč Rusko pravoslavno cerkev. Tako se je verski dejavnik, po skoraj petdesetih letih, ponovno vrnil v politiko, sprva le na notranjepolitičnem področju.

5. *Obdobje od 1991 do 1999* - rusko zunanjo politiko, po razpadu Sovjetske zveze, lahko označimo kot popustljivo do ZDA in glavnih evropskih držav, tako zaradi političnih kot tudi gospodarskih težav. Politično zaradi tega, ker je takratni ruski zunanji minister Kozirjev pripadal "atlantski šoli", ki je imela Zahod za naravnega zaveznika, gospodarsko pa zaradi tega, ker je bila Rusija v tem obdobju zelo odvisna od Zahoda zaradi njenega prehoda na tržno gospodarstvo in zaradi oživljanja njenega gospodarstva. Rezultat ruske zunanje politike je bil umikanje od njenih tradicionalnih strateških interesov predvsem na celotnem azijskem področju, kar je povzročilo, da so ZDA prevzele njeno vlogo v tej regiji. Evgenij Primakov, ki je leta 1996 nasledil Kozirjeva, je poudarjal, da Rusija nima stalnih prijateljev, temveč stalne interese. To je postalo vodilo za rusko vodstvo, vodilo pri izvajanju zunanje politike in je dokončno pomenilo odhod ideološkega dejavnika iz njene zunanje politike ter prihod pragmatizma. Zunanja politika je do Zahoda postala manj "romantična" in bolj samozavestna oziroma nepopustljiva, Rusija se je zaradi zagotovitve ravnotežja z Zahodom začela približevati Kitajski in Indiji. S tem se je obnovila ideja o Rusiji kot veliki sili, ki je potrebna za ravnovesje v mednarodnih odnosih.
6. *Obdobje od 2000 naprej* - z izvolitvijo Putina za ruskega predsednika se je v ruski zunanji politiki v popolnosti uveljavilo načelo pragmatizma in ponovno uveljavljanje multipolarnosti v mednarodnih odnosih. Ruska zunanja politika je postala samozavestna. Opogumljena s skokovitim napredkom domačega gospodarstva, vse večjo proizvodnjo surove nafte in zemeljskega plina ter konsolidacijo v družbi, je

ponovno začela uveljavljati svoje strateške nacionalne interese v regijah.

Sodobna ruska zunanja politika je kompleksna, vse večji pomen daje t.i. vzhodni komponenti in celotna strategija je uravnotežena. Pragmatično išče nove partnerje, ureja odnose s starimi partnerji ter nagraduje svoje prijatelje. Uspešno se je osvobodila od defetizma in samopodcenjevanja.

S Putinom (Medvedev bolj ali manj nadaljuje njegovo smer v zunanji politiki) se je v rusko zunanjo politiko vključil tudi verski dejavnik. Ruska pravoslavna cerkev je, prvič v zadnjem obdobju, postala zvesta državi. V zameno pa pričakuje, da bo ruska oblast upoštevala njeno celotno doktrino konzervativnega domoljubja in pomoč pri spodbujanju njenih posebnih interesov, predvsem glede odnosov z Vatikanom, njenega premoženja ter misijonarski dejavnosti Rimsko katoliške cerkve na ruskem ozemlju ter pri povezovanju Ruske pravoslavne cerkve in Ruske pravoslavne cerkve v tujini.

Geopolitika oziroma geopolitična usmeritev je bila v teh obdobjih ruske države bolj ali manj nespremenjena, saj ruska država v precejšnji meri zasleduje geopolitične cilje oziroma strateški položaj srednjeveške ruske države. Slednja je imela dvoje strateških interesov: prvi je bil zagotoviti varne meje na zahodu (priključitev baltskega ozemlja in utrditev meje čim dlje v notranjost Evrope), drugi pa je bil povezan z zavarovanjem južno-vzhodne meje. Brez utrditev mej na teh dveh področjih, ruska država ne bi zdržala pritiska z ene ali druge smeri.

Menim, da Ruska federacija v današnjem času ni dosegla svojih ciljev. Ravno nasprotno, z izgubo Ukrajine in Moldavije se namreč omogoča vdor z Zahoda, na baltskem prostoru so se ponovno pojavile neodvisne države, Sibirija je zaradi klimatskih in geografskih pogojev varnostno vprašljiva, Ruska federacija je izgubila centralno Azijo in ne more aktivno nadzorovati tamkajšnja dogajanja, kar lahko ogroža njeno varnost, prav tako pa ne more popolnoma nadzorovati Kavkaza.

Ob tem je zanimivo Friedmanovo razmišljanje (2008, 5), da se Ruska federacija dandanes sooča s pomembnim geopolitičnim problemom, in sicer, da je geopolitično nestabilna. Pomembnejši od problema evropskega ozemlja je morda problem ruskega dostopa do

svetovnih morij in z njim povezan globalni trgovski sistem. Ruska država je zaradi tega gospodarsko šibka zaradi svoje velikosti in pomanjkanja ustreznega transporta preko ozemlja.

Friedman nadalje meni (2008: 5), da mora ruska država prevladati v Evroazijskem osrčju (*heartland*). "Ko prevladuje, želi več in več kot želi, bolj se mora soočati s svojo gospodarsko šibkostjo in družbeno nestabilnostjo, ki ne more podpirati njenih ambicij. Zato se mora ruska država skrčiti. Ta krog nima nič skupnega z rusko ideologijo ali značajem. Vse je povezano z geografijo, ki ustvarja ideologijo in značaj. Rusija je Rusija in mora se soočati s stalnim bojem oziroma napetostjo".

7 ODNOSI RUSKE FEDERACIJE Z MEDNARODNO SKUPNOSTJO

Na vprašanje: "Kam gre in kaj je Rusija ?" so mogoči številni odgovori. Prvi zunanji minister postkomunistične Rusije, Andrej Kozirjev, je poskušal določiti, kako naj se Rusija obnaša na mednarodnem prizorišču: "Zavrnilo smo mesijanstvo, začeli smo s pragmatizmom in hitro smo razumeli, da geopolitika... nadomešča ideologijo." (Rossiskaja gazeta 12.1. 1992). Kot posledica razpada Sovjetske zveze so se pojavile tri splošne in delno prekrivajoče se geopolitične možnosti, ki pa so tako ali drugače povezane z zaskrbljenostjo Rusije glede njenih odnosov z ZDA. Omenjene tri možnosti pa so še dandanes pomembne pri opredeljevanju Rusije v mednarodnih odnosih (Dolgov, 2009).

- Prioriteta je "zrelo strateško partnerstvo" z ZDA oziroma z drugimi besedami globalni kondominij;
- poudarek na "bližnji soseščini" kot objekt posebnega interesa Ruske federacije in model gospodarske integracije, kjer ima Ruska federacija prevladujočo vlogo. Ta bi pomagal pri uravnoteženosti njenih odnosov z ZDA in Evropo ter
- oblikovanje evrazijske koalicije s ciljem zmanjševanja prevlade ZDA v Evraziji.

V prvih letih po razpadu Sovjetske zveze niso obstajali objektivni niti subjektivni predpogoji za učinkovito globalno partnerstvo. Politična elita si je želela enakovrednega partnerstva z ZDA, relativno svobodo delovanja znotraj regije, ki je nastala na ozemlju bivše Sovjetske zveze in v centralni Evropi, ki jo lahko z geopolitičnim pogledom označim kot "nikogaršnja zemlja". Vendar pa so bili njihov pristop k sovjetski zgodovini, pomanjkanje realnega pogleda na dogajanja v mednarodnih odnosih, gospodarska kriza in pomanjkanje široke podpore v družbi tisti dejavniki, da niso mogli ustvariti stabilne in resnično demokratične Rusije, ki bi bila podlaga za obstoj enakopravnega partnerstva. Rusija je morala iti skozi proces političnih reform in še bolj dolgotrajen proces družbeno-gospodarskega preoblikovanja, da se je odmaknila od carskega razmišljanja. Ob tem je morala upoštevati nove geopolitične razmere ne samo v srednji Evropi, temveč predvsem na območju bivše Sovjetske zveze. Zaradi takih okoliščin ni presenetljivo, da je "bližnja soseščina"⁶⁸ postala ključni element ruske zunanje politike in s tem tudi geopolitičnega umeščanja. V "bližnji soseščini", ob upoštevanju centralnih mehanizmov Skupnosti neodvisnih držav, so se združili nekateri elementi odvisnosti od objektivnega ekonomskega determinizma z dovolj močno

---

⁶⁸ Bližnja soseščina je termin, ki ga uporablja ruska zunanja politika za države, ki so nastale na ozemlju nekdanje Sovjetske zveze, razen baltskih držav.

subjektivno imperialno odločnostjo. Vendar ne eno ne drugo ne dajeta filozofskega in tudi ne političnega odgovora na vprašanje, kaj je Rusija, kakšno je njeno poslanstvo in kakšne so njene omejitve. To je nekakšen vakuum, ki ga skuša zapolniti oziroma nadomestiti vse bolj popularna in privlačna evrazijska doktrina s poudarkom na "bližnji soseščini". Izhodišče te usmeritve, ki je povezana s kulturo in celo z mistiko, je predpostavka, da v geopolitičnih in kulturnih odnosih Rusija ni povsem evropska in ne povsem azijska država in zato predstavlja evrazijsko državo, ki je lastna samo njej. To je zapuščina prav posebne kontrole Rusije nad ogromnim ozemljem med srednjo Evropo in Tihim oceanom, zapuščina imperija, ki ga je Moskva oblikovala v štirih stoletjih svoje širitve na Vzhod. Pri tej širitvi je Rusija asimilirala številne neruske in neevropske narode ter pri tem pridobila posebno politično in kulturno individualnost.

V nadaljevanju tega poglavja bom skušal prikazati odnos Rusije do nekaterih njenih najpomembnejših partnerjev v mednarodnih odnosih – do Skupnosti neodvisnih držav, Evropske unije, Nata, ZDA ter Kitajske. Prav ti odnosi z omenjenimi mednarodnimi subjekti najbolj shematsko prikazujejo njeno umeščanje v mednarodnih odnosih.

7.1 Odnosi Ruske federacije s Skupnostjo neodvisnih držav

Odnosi med Rusijo in Skupnostjo neodvisnih držav (v nadaljevanju SND) so glavna prednostna naloga ruske zunanje politike, saj želi imeti Rusija vodilno vlogo v regiji. Ruski interesi so na tem področju osredotočeni na področje varnosti in gospodarskega sodelovanja in na nekatere druge izzive, npr. na nezakonito priseljevanje in organizirani kriminal. Rusija je zainteresirana za varnost svojih zunanjih mej, zato je zanjo pomembno, da so na njenih mejah prijateljske, uspešne, demokratične in stabilne države.

Rusija se ob tem zaveda, da je predpogoj za uspešnem razvoj SND razvoj gospodarskega in trgovinskega sodelovanja, katerega končni cilj je oblikovanje gospodarskega sistema, ki bi zagotavljal učinkovit razvoj vsake članice SND.

Prav tako ima zagotavljanje regionalne varnosti in stabilnosti poseben pomen v odnosih med Rusijo in SND. Osrednjo vlogo pri tem ima Organizacija za kolektivno varnost, njene naloge so utrjevanje vojaško-političnega zavezništva, mirovne zmogljivosti organizacije, izboljšanje vojaško-tehničnega sodelovanja med državami članicami za boljše usklajevanje njihovih

ukrepov na mednarodnem prizorišču ter krepitev in razvoj odnosov z drugimi regionalnimi organizacijami podobnega tipa, npr. z Natom.

Po razpadu Sovjetske zveze se je Rusija znašla v popolnoma neznanih razmerah. Bivše republike Sovjetske zveze so postale neodvisne države, vendar jih je Rusija, kakor v času Sovjetske zveze, obravnavala kot postsovjetski prostor, kot enotno celoto, kjer se povezave spet lahko vzpostavijo preko novega centra upravljanja. Pri tem pa ni upoštevala realnih razmer: prejšnjega centra upravljanja, ki je kontroliral zvezne republike, ni bilo več. Nekdanji enotni prostor je razpadel na subregijo, kjer so se oblikovali novi centri moči. V Rusiji je tako nastal občutek izgube in poraza. Razmere so prisilile Rusijo, da je "zbrala" SND pod svojim okriljem in oblikovala "posebne odnose" z njenimi članicami.

Po razpadu Sovjetske zveze se je na njenem nekdanjem ozemlju oblikovalo 15 novih neodvisnih držav. Prva težava, s katero so se soočile novonastale države, je bila objektivna potreba po iskanju "mednarodne strukturne identitete". Bivše republike Sovjetske zveze so se znašle pred izbiro, ali začeti z oblikovanjem nove mednarodno-politične regije ali pa se vključiti v že obstoječe. Novonastale države so se vključile v proces zavzemanja za svoje ozemeljske in politične interese, kar je pripeljalo do oboroženih spopadov, nekateri še do dandanes niso končani.

Sporazumska osnova skupnosti je njen statut, ki je bil sprejet v začetku leta 1993, sporazum o ustanovitvi SND iz leta 1991, ki so ga podpisale Rusija, Belorusija ter Ukrajina, ter protokol k temu sporazumu, ki so ga kasneje podpisale še Armenija, Azerbajdžan, Kazahstan, Kirgizija, Moldavija, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan. Decembra 1993 se je članicam pridružila še Gruzija, ki pa je po oboroženem spopadu z Rusko federacijo leta 2008 iz SND izstopila⁶⁹. Sporazum je tudi okvir za oblikovanje sistema integracijskega sodelovanja med nekdanjimi sovjetskimi republikami, ki je pozneje postal pogodba o ustanovitvi SND. S to pogodbo, podpisano septembra 1993, naj bi se ustvarili pogoji za stabilen razvoj nacionalnih gospodarstev, oblikovanje skupnega gospodarskega prostora na podlagi tržnih odnosov, oblikovanje enakih možnosti za podjetja članic, izvajanje skupnih gospodarskih projektov, sodelovanje pri reševanju okoljskih projektov ter pri odpravi naravnih nesreč in katastrof.

---

⁶⁹ Vse tri baltske države (Estonija, Latvija in Litva) so v procesu obnavljanja svoje državnosti (dejansko pa ponovno pridobivanje mednarodnopravne subjektivitete) poudarjale v državniških dokumentih svojo pro-zahodno usmeritev, zato so ponudbo Rusije, ki je oblikovala SND in povabila vanjo vse bivše republike Sovjetske zveze, zavrnile.

Najpomembnejša naloga SND je oblikovanje celovitega in uravnoveženega gospodarskega in socialnega razvoja držav v skupnem gospodarskem prostoru, pa tudi meddržavno sodelovanje ter popolna integracija.

V statutu SND⁷⁰ so določeni pogoji za članstvo, oblikovani so cilji in principi kolektivne varnosti in vojaško-političnega sodelovanja, načini reševanja konfliktov in sporov, sodelovanje na gospodarskem, socialnem in pravnem področju, medparlamentarne povezave na podlagi suverene enakost vseh članic. Prav tako je poudarjeno, da so posamezne članice samostojni in enakopravni subjekti mednarodnega prava. Država, ki sprejme načela in obveznosti statuta, lahko postane članica s soglasjem vseh ostalih članic. Članice gradijo odnose na podlagi načel suverenosti, neodvisnosti, nedotakljivosti državnih meja, ozemeljske celovitosti in neuporabe grožnje ali uporabe sile ter nevmešavanja v notranje zadeve drugih članic, prevlade mednarodnega prava v medsebojnih odnosih ter z upoštevanjem interesov drugih članic. Za potrebe delovanja skupnosti so bili oblikovani številni organi, npr. svet voditeljev držav, svet predsednikov vlad, ministrov za zunanje zadeve, ministrov za obrambo ipd.. Področje skupnega sodelovanja vključuje zagotavljanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, koordinacijo zunanje in obrambne politike, varovanje zunanjih meja, sodelovanje pri oblikovanju skupnega gospodarskega prostora, razvoj prometa in komunikacij, zaščite zdravja in okolja, vprašanja socialne in migracijske politike ter boj proti organiziranemu kriminalu.

Ruska federacija, kot največja država v skupnosti, ima vodilno vlogo pri razvoju gospodarskega sodelovanja. Gospodarske povezave so se razvile zelo neenakomerno, npr. Rusija je predvsem razvijala gospodarske odnose z Belorusijo in Ukrajino. Leta 1995 je Rusija s Kazahstanom in Belorusijo podpisala sporazum o trojni carinski uniji, kateri sta se kasneje pridružila še Kirgizija in Tadžikistan, kar se lahko razume kot izvajanje poslovne strategije Rusije do ostalih držav. Oktobra 2000 pa so Rusija, Belorusija, Kazahstan, Kirgizija in Tadžikistan ustanovile mednarodno organizacijo Evrazijska gospodarsko skupnost (EurAsEC), ki predstavlja novo smer medregionalnega sodelovanja. Ustanovljena je bila z namenom učinkovitega oblikovanja carinske zveze in skupnega gospodarskega prostora. Menim, da je nova struktura, z razliko od SND, potencialno močnejša in tudi bolj

---

⁷⁰ Celotni statut Skupnosti neodvisnih držav je dostopen na www.mid.ru/ns-rsng.nsf/272ebf04804511a5c32576a0043ce07/f246002329c6a507c325767b004a39a2?OpenDocument, 2.2.2010.

uravnotežena glede odločanja. Nova organizacija tudi ustreza kriterijem in postulatoma integracije⁷¹. V novi organizaciji ima posamezna članica število glasov v sorazmerju s finančnim deležem, ki ga prispeva v proračun - Rusija ima 40, Belorusija in Kazahstan vsaka po 20, Kirgizija in Tadžikistan pa vsaka po 10 glasov⁷².

Posebej je potrebno omeniti vlogo Rusije pri reševanju konfliktov na območju SND. Mnogi menijo, da je Rusija tu dejavna le zaradi zaščite svojih nacionalnih interesov. Rusija je tako sodelovala v mirovnih operacijah v Pridnjestrovju (1992), Južni Osetiji (1992) ter v Tadžikistanu in Abhaziji (1994). Mirovne sile so sicer zaustavile širjenje konfliktov, vendar niso odpravile napetosti. Rusiji mirovne operacije na nek način pomagajo ohranjati zunanje meje SND in s tem držati konflikte stran od svojih mej.

Razmere so se v minulih dvajsetih letih, odkar je bil podpisan sporazum, v regiji drastično spremenile: tržna ekonomija je postala temelj gospodarstva in dosežen je bil napredek pri oblikovanju tržnih gospodarstev v teh državah. Vendar je po drugi strani proces integracije slaboten, saj je navkljub številnim sprejetim sklepom prišlo do uveljavitve le nekaterih. Ob tem so se postavljala vprašanja o ekonomski učinkovitosti sodelovanja med članicami. Te so podedovale začetni pravni okvir sodelovanja bivše Sovjetske zveze, novi voditelji pa novega zakonodajnega procesa niso izkoristili, temveč so poskušali utrditi razlike v gospodarskih politikah, ki pa niso prispevale k intenziviranju medsebojnega gospodarskega sodelovanja. Tržni prehod se je odvijal po različnih stopnjah, kar je pripomoglo k poglobitvi razlik. Poleg tega so se pojavila še štiri regionalna združenja, ki so dodatno prispevala k neenakosti in sicer: združevanje Belorusije in Rusije, Evrazijska gospodarska skupnost (Belorusija, Rusija, Kazahstan, Kirgizija, Tadžikistan), Srednjeazijska gospodarska skupnost (Kazahstan, Kirgizija, Uzbekistan, Tadžikistan) ter GUUAM (Gruzija, Ukrajina, Uzbekistan, Azerbajdžan in Moldavija).

Razvoj integracije onemogočajo oziroma upočasnjujejo nekateri objektivni dejavniki: ovire pri vstopu na trg, npr. registracija podjetij in podeljevanje licenc; davčni sistem, npr. zaradi neučinkovitosti davčnega sistema se pojavlja siva ekonomija in številne davčne utaje; neučinkovit carinski sistem; pravni sistem, npr. zakonodaja s področja gospodarstva še vedno

---

⁷¹ Deutsch opredeljuje integracijo kot skupne odnose med subjekti, ki so soodvisni in skupaj proizvajajo sistemski produkt, za katerega bi bili posamično prikrajšani. (Deutsch 1978, 198).

⁷² Vir: http://revolution.allbest.ru/political/00009433_0.html, 4.

ni v skladu z načeli odprtega tržnega gospodarstva; slabo izvajanje zakonov; slaba kakovost finančnega sektorja in finančnih storitev je tesno povezana s šibkostjo pravnega sistema, kar povzroča neučinkovito varstvo lastninskih pravic; deformirana in monopolna infrastruktura, kar povečuje stroške v panogah, ki so močno odvisne od železniškega ali cestnega prometa.

Lahko sklepam, da je slaba učinkovitost SND v veliki meri odvisna od slabosti institucionalnega in pravnega okvira sodelovanja. Sprejeti dokumenti imajo deklaratorni značaj in niso obvezni ter se ne izvajajo. Prav tako organi ne bdijo nad izvajanjem. Resne razlike med članicami nastajajo tudi zaradi vprašanja državne suverenosti, saj se zaradi bojazni o njeni omejitvi težko oblikujejo nadnacionalni organi SND in prenos dela pravic. Kljub temu, da SND ne izpolnjuje pričakovanj svojih ustanoviteljev kot prostovoljna struktura povezovanja, pa še nadalje ostaja v zavesti kot posebnost v postsovjetskem prostoru, ki združuje države s podobnimi socialno-ekonomskimi in političnimi značilnostmi.

V takih pogojih se pred SND postavlja problem iskanja njenega mesta v mednarodnih odnosih. SND je pred razpotjem med dvema alternativnima smerema: ali rešiti to nalogo praktično in naenkrat, kar bi za nekatere države SND pomenilo absorpcijo v enega izmed nastajajočih svetovnih polov oziroma interesnih sfer vodilnih svetovnih držav, ali pa pospešiti vzpostavitev lastne integracijske skupnosti, ki lahko ima samostojno vlogo v mednarodni skupnosti. Trenutno najbolj perspektivno sodelovanje poteka na področju kolektivne varnosti, saj ozemeljska celovitost in notranja stabilnost skrbita voditelje teh držav nič manj kot gospodarska blaginja.

Na osnovnih področjih sodelovanja – političnem in gospodarskem - SND ni izpolnila pričakovanj glede integracijskega procesa, kar je vplivalo tudi na področje dvostranskega sodelovanja med državami, saj na njih vpliva neuspešno oblikovanje enotnega gospodarskega prostora, vplivajo neenake možnosti za delovanje gospodarskih subjektov ter omejen pretok kapitala in ljudi. V prvih letih po razpadu Sovjetske zveze je bil hitro odpravljen enotni sovjetski gospodarski prostor, bivše republike so si razdelile nekdanje sovjetsko premoženje (bivše republike so zadržale tisto premoženje, ki je bilo na njihovem ozemlju) in določile carinske meje. Nacionalni interesi so pogosto izkazali nasprotujoče si rezultate. Namesto skupnega trga so se pojavile številne ovire. Vse te težave izhajajo iz razrušenih gospodarskih povezav, slabih in neučinkovitih reform, recesije in valutne nestanovitnosti. Menim, da SND kot integracijski proces, v takšni obliki in s takšnim pojmovanjem, ne more uspešno delovati.

6.2 Odnosi Ruske federacije z Evropsko unijo

V Sovjetski zvezi so imeli dolgo časa negativen odnos do evropske integracije, saj so jo smatrali kot del vojaške-politične borbe med Zahodom in Vzhodom. Diplomatski odnosi med Sovjetsko zvezo in EU so bili vzpostavljeni šele leta 1988, kar je omogočilo, da sta Sovjetska zveza in EU leta 1989 podpisali sporazum o trgovinskem, komercialnem in gospodarskem sodelovanju, ki je omogočil odstranitev količinske omejitve uvoza proizvodov iz Sovjetske zveze v EU. Konec decembra 1989 je EU priznala novonastalo Rusko federacijo in druge države, ki so nastale po razpadu Sovjetske zveze. V maju 1992 je bilo v Moskvi prvo srečanje na visokem nivoju, katerega rezultat je bil dogovor o pripravi novega sporazuma med EU in Rusko federacijo, ki bi moral nadomestiti stari sporazum in poglobiti odnose. Odnosi med EU in Rusko federacijo imajo relativno skromno zgodovino, mogoče je celo reči, da se je zgodovina šele začela. Tako Ruska federacija kot EU sta zainteresirani za strateško partnerstvo.

Ne glede, da sta bili bivša Sovjetska zveza in EU sosedji, pa ni bilo z nobene strani do konca osemdesetih let preteklega stoletja predlogov o sodelovanju. Razloge je mogoče iskati v tem, da sta v tem času imeli EU in Sovjetska zveza popolnoma drugačne grajena gospodarstva, različna politična sistema ter različne poglede na oblikovanje državne skupnosti. Sovjetska zveza je v sedemdesetih letih preteklega stoletja poglobljala sodelovanje s socialističnimi državami vzhodne Evrope v okviru Sveta za medsebojno sodelovanje, EU pa je nasprotovala priznanju SEV kot trgovinskega partnerja. Z začetkom perestrojke v takratni Sovjetski zvezi pa se je spremenil tudi odnos same Sovjetske zveze do EU in obratno, saj sta SEV in EU leta 1988 podpisali skupno deklaracijo, ki je pomenila priznanje SEV in s tem normalizacijo odnosov.

Še v času oblikovanja evropske ideje, tj. še mnogo pred ustanovitvijo EU, so bili mnogi njeni privrženci proti udeležbi Rusije v evropski integraciji. Ena izmed idej, zakaj je potrebno oblikovati zvezo evropskih držav, je bila prav borba proti imperialnim idejam takratne carske Rusije. Tako je Stefano Jasini ob koncu 19. stoletja dejal, da je "nujno potrebno oblikovati pol federativno organiziranih držav, ki bi se bile sposobne upreti dvema izjemnima gigantoma, Rusiji in ZDA, saj vsaka od njiju obvladuje več kot sto milijonov prebivalcev. Rusija zaradi svoje ogromne geografske, gospodarske in vojaške moči predstavlja nevarnost, saj je sposobna "pogoltniti" majhne zahodnoevropske države" (Trenina 2000, 2).

Po razpadu Sovjetske zveze so številne zahodnoevropske države in mednarodne organizacije podale razne pobude za razvoj odnosov z Rusko federacijo, sprva predvsem v obliki humanitarne in tehnične pomoči. Kot rezultat teh pobud je bila na zasedanju Evropskega sveta v Rimu leta 1990 sprejeta odločitev o finančni podpori EU gospodarskim reformam v Ruski federaciji in v ostalih državah, ki so nastale na ozemlju nekdanje Sovjetske zveze. Za realizacijo tega cilja je bil oblikovan program TACIS, predvsem kot pomoč za prehod iz planskega v tržno gospodarstvo.

Po dolgotrajnih pogajanjih je bil med Rusko federacijo in EU leta 1994 podpisan sporazum o partnerstvu in sodelovanju, ki je temelj sedanjih odnosov med njima. Sporazum je v Ruski federaciji stopil v veljavo šele leta 1997. Leta 1999 je bila na vrhu EU potrjena skupna strategija EU do Ruske federacije, katere strateški cilj je, da Ruska federacija postane stabilna, odkrita in pluralistična demokracija, ki temelji na načelih pravne države in na tržnem gospodarstvu.

Po več kot desetih letih veljavnega sporazuma med Rusko federacijo in EU je prišlo do pogajanj o novem, bolj poglobljenem sporazumu, saj sta v tem obdobju Ruska federacija in EU doživeli korenite spremembe. Prvi argument za novi sporazum izhaja iz same analize delujočega sporazuma. Namreč, sporazum ustreza začetnemu obdobju odnosov med Rusko federacijo in EU, ko se je vzpostavljalo partnerstvo in sodelovanje. To obdobje je končano, saj sporazum ne omogoča širitve sodelovanja v strateško partnerstvo. Zato novo obdobje v odnosih med Rusko federacijo in EU potrebuje novo pravno podlago. Drugi argument za novi sporazum pa je, da bi dal politično vzpodbudo za sodelovanje med Rusko federacijo in EU. Ne glede na to, da je v zadnjem obdobju prišlo do praktičnega sodelovanja, pa je vseeno prihajalo do različnih pogledov do nekaterih problemov in celo do medsebojnih obtoževanj, tako do obtožb glede trgovinskega protekcionizma, različni so tudi pristopi do reševanja konfliktov na področju nekdanje Sovjetske zveze (Moldavija, Gruzija, Čečenija).

Ob tem se za sklenitev novega sporazuma pojavljajo nekatere prepreke na obeh straneh (Borko 2004, 1-2).

- Nerešena je dilema izbire strateškega partnerja na ruski strani. Kot smo videli, ima ruska zunanja politika dve prioriteti, in sicer strateško partnerstvo z EU na eni strani in povrnitev vpliva na področju nekdanje Sovjetske zveze na drugi strani. Želja po povrnitvi

vpliva se zlasti demonstrira preko ustanovitve gospodarskih in političnih blokov oziroma zvez. Pristopa naj bi se med seboj izključevala, oziroma politiki iskanja strateškega partnerstva sta nezdružljivi.

- Drugi problem je pomanjkanje jasnosti glede prihodnjih ruskih dobičkov in izgub v primeru oblikovanja skupnega evropskega gospodarskega prostora (Common European Economic Space - CEES). Oblikovanje CEES bi dejansko pomenilo vključitev Ruske federacije v evropski gospodarski prostor in ni dvoma o tem, da bi EU spremenila svoje standarde zaradi Ruske federacije. Do sedaj še niso bile narejene tehtne analize o tem, kaj bi ta vstop pomenil za rusko gospodarstvo. Poleg tega pa bi Ruska federacija potrebovala vsaj petnajst let za pripravo za članstvo v CEES, ob predpostavki, da se reforme izvajajo dosledno in da gospodarska rast ostaja stabilna in visoka.
- Tretji problem je širitev vpliva EU na evropske in kavkaške članice SND, CEES pa je v veliki meri odvisen od tega, ali bosta Ruska federacija in EU našli skupen jezik glede teh držav v novem gospodarskem prostoru.

Po drugi strani pa so prisotni nekateri argumenti, ki so v prid novemu sporazumu: naraščajoča gospodarska soodvisnost med Rusko federacijo in EU, saj Rusija nima alternativnega gospodarskega partnerja, ki bi lahko nadomestil EU, EU pa nima alternativnega partnerja glede energentov iz Ruske federacije⁷³; v skupnem interesu je socialna in politična stabilnost, saj obstaja potreba po tesnem sodelovanju pri preprečevanju etničnih konfliktov, verske nestrpnosti ter kriminala; zagotavljanju varnosti v Evropi in v regijah bivše Sovjetske zveze; obe strani delita podobna stališča glede pomembnih vprašanj v sodobnih mednarodnih odnosih.

Vpliv teh dejavnikov bo še naprej naraščal. Niti Ruska federacija niti EU pravzaprav nimata druge alternative kot strateško partnerstvo, vendar pa to ne pomeni, da ni mogoče imeti drugih strateških partnerjev. Posebnost mednarodnih razmer po razpadu bipolarnega sistema je, da vsak velik in neodvisen igralec v mednarodni areni ima ali pa želi imeti številne strateške partnerje. Rusija in EU imata take partnerje. Menim, da obe strani lahko pokažeta zdaj svojo

---

⁷³ Odnose med Rusko federacijo in EU je mogoče opredeliti tudi v okviru energetske soodvisnosti. Evropske države se bojijo odvisnosti od enega vira, ruska stran pa noče staviti samo na en trg. EU dobiva iz Ruske federacije četrtno vseh energentov, Ruska federacija pa izvažata v EU več kot polovico surove nafte in četrtno zemeljskega plina.

politično voljo s podpisom novega sporazuma o strateškem partnerstvu, kar bi bila učinkovita demonstracija njune volje.

Takšno strateško partnerstvo bi v geopolitičnem smislu Ruski federaciji zagotovilo občutek večje varnosti zahodnih mej (tradicionalno za rusko državo nevarnost prihaja z Zahoda). Tako bi lahko več energij namenila uresničevanju svojih geopolitičnih ambicij v centralni Aziji.

Nič manj ni pomembno sodelovanje med Rusko federacijo in EU na področju oblikovanja evropskega sistema varnosti. Skladno s sprejetimi dokumenti je partnerstvo na tem področju sodelovanja usmerjeno na zagotavljanje evropske varnosti, na praktično sodelovanje z Rusko federacijo na področju varnosti, reševanje kriz in različne vidike omejevanja in zmanjševanja oborožitve ter na vojaško-tehnično sodelovanje.

Novembra 2009 je predsednik Medvedev v razpravo evropskim voditeljem predlagal novo pogodbe o evropski varnosti⁷⁴. Ruska federacija je v zadnjem času izražala nezadovoljstvo s potekom razprave v okviru krfskega procesa (OVSE) in je novi predlog predstavila kljub temu, da so ji zahodne države dale vedeti, da je želeni cilj nadgradnja in polno upoštevanje sedanjih mehanizmov, in ne vzpostavljanje novega, "super partes" mehanizma. Besedilo predloga pogodbe vsebuje relevantna načela mednarodnih odnosov, pri čemer se pojavlja problem njihove selektivne uporabe oziroma njihovega razumevanja s strani Ruske federacije. S pogodbo bi npr. (ne)posredno posegli v 5. člen Severnoatlantske pogodbe in tudi definirali delitev dela med mednarodnimi organizacijami. Ruska federacija, vedoč za notranje razlike med zahodnimi državami, skuša s predlogom podkrepiti lastno tezo, da je konstruktivna, da pa je Zahod tisti, ki noče dialoga, obenem pa opravičuje svoje ekspanzionistično razumevanje EU in širitve Nata, tudi zaradi notranjepolitičnih razlogov.

Na politični ravni ruski voditelji poudarjajo, da je Ruska federacija sestavni del evropske civilizacije in popolnoma deli temeljne vrednote, načela in principe. Ruski predsednik Medvedev je ob svojem prvem obisku Nemčije junija 2008 glede odnosa Ruske federacije z zahodnimi državami, predvsem evropskimi, predstavil (relativno star) koncept evro-atlantskega varnostnega prostora od Vladivostoka do Vancouvra. Gre za to, da se Ruska federacija vrača iz izolacije in samoizolacije v globalno politiko, želi vzpostavitev resničnega

---

⁷⁴ Celotno besedilo predloga Pogodbe o evropski varnosti je dostopno preko <http://www.mid.ru/ns-dvbr.nsf/dveurope/968BFE5F5D506083C325767E003CEEAE>, 20.1. 2010.

enakopravnega sodelovanja med Rusijo, EU in Severno Ameriko kot tremi vejami evropske civilizacije. Ob tem pa se ne sme pozabiti, da si želi Ruska federacija sodelovati z vodilnimi evropskimi državami z namenom slabitve vloge ZDA na evropskem kontinentu in njenih možnosti vmešavanja v notranjepolitične zadeve Ruske federacije in SND.

6.3 Odnosi Ruske federacije z Natom

Zvezo Nato je leta 1949 ustanovilo 12 držav in je bila zasnovana za zagotavljanje skupne zaščite pred morebitno vojaško grožnjo Sovjetske zveze. Leta 1953 sta se Natu pridružili še Grčija in Turčija, leta 1955 pa še takratna ZRN. V takšnem formatu je bil Nato do leta 1972, ko se je pridružila še Španija. Politika ZDA in praktično vsako delovanje Nata sta se v sovjetski dobi v sovjetski literaturi smatrala kot sovražna in agresivna. Leta 1954 je Sovjetska zveza poizkušala zmanjšati napetosti z Zahodom in je predlagala, da bi vstopila v Nato. Prošnja je bila zavrnjena z argumentom, da bi imela Sovjetska zveza z vstopom v Nato pravico veta na vse odločitve, predvsem na 5. člen washingtonske pogodbe.

Od poznih osemdesetih let preteklega stoletja do razpada Sovjetske zveze so se odnosi z Natom gibali od provokativnega tona do ideje o enakem in vzajemno koristnem sodelovanju. Ključni elementi pri vzpostavljanju vojaškega sistema varnosti Sovjetske zveze so bili prenehanje jedrskih poizkusov, preprečevanje oboroževalne tekme v vesolju, uničevanje kemičnega in drugega orožja za množično uničevanje. To je imelo za posledico zniževanje vojaškega proračuna.

Po letu 1991, ko je Rusija postala samostojna, je bila tudi naslednica vseh sporazumov glede nadzora nad orožjem. Leta 1992 je bila Rusija sprejeta v Severnoatlantski svet za sodelovanje (NACC) in se pridružila Partnerstvu za mir (PzM). To je pripomoglo k hitro razvijajočem se političnem dialogu med obema stranema. Poudarek obeh strani je bil na reševanju vprašanj, ki so bila povezana z lokalnimi oziroma regionalnimi konflikti, na zniževanju zalog strateške jedrske oborožitve in na preprečevanju širjenja jedrskega orožja. Leta 1997 je bil med Rusko federacijo in Natom podpisan sporazum o sodelovanju in varnosti, ki je imel cilj, da se nekako omilijo posledice širitve Nata na Vzhod. Dogodki v bivši Jugoslaviji pomladi in poleti 1999 pa so povzročili, da je prišlo do prekinitve odnosov med obema stranema. Prav ta dogajanja so bila nekakšen trenutek resnice za medsebojne odnose. Po teh dogodkih se je ruska

diplomacija znašla v položaju, ko se ni znala upreti novi (agresivni) strategiji Nata, ki je temeljila na tem, da lahko sama reši probleme na kakršen koli način, vključno z uporabo sile.

Leta 1999 je Nato objavil novi strateški koncept zavezništva, ki je pomenil nadaljnjo ohladitev odnosov. Objavljeni novi koncept se lahko označi tudi kot neuspeh ruske diplomacije. Skoraj leto so bili nato odnosi med Natom in Rusko federacijo zamrznjeni. To je povzročilo veliko škodo tako na eni kot tudi na drugi strani. Še več in bolj pomembno, povzročena je bila škoda evropskemu sistemu sodelovanja. Negotove razmere so vsiljevale vulgarni nihilizem, saj se je porajal vtis, da Ruska federacija nekako potrjuje dolgo obdobje "razveze" in da lahko deluje brez partnerstva z Natom.

Z letom 2000 je prišlo do pragmatičnega obravnavanja zapletenih in hladnih odnosov med Rusko federacijo in Natom. Obe strani sta prišli do spoznanja, da je potrebno zaradi novih groženj v mednarodnih odnosih pričeti z izboljšavo le-teh. Tako je bila leta 2002 podpisana deklaracija⁷⁵, ki je v marsičem podlaga za dandanašnje odnose med Rusko federacijo in Natom. Vsebina deklaracije opredeljuje krepitev sodelovanja na področju skupnega interesa in borbe proti skupnim varnostnim grožnjam. Temelj za deklaracijo je v mednarodnem pravu, predvsem v ustanovni listini OZN, določilih in načelih Helsinške sklepne listine ter listine OVSE za evropsko varnost. Skladno s to deklaracijo je bil ustanovljen svet Nato - Rusija (NRC), ki je nadomestil stalni skupni svet Nata in Rusije. Svet deluje po načelu soglasja in na podlagi stalnega političnega dialoga o varnostnih vprašanjih, opredelitvi morebitnih nastajajočih konfliktov v zgodnji fazi ter določitvi optimalnih skupnih ukrepov in pristopov.

Ustanovitev sveta pomeni dvig partnerskih odnosov na višjo raven in je tudi odraz nove kvalitete v odnosih med Rusko federacijo in ZDA, še posebej v luči sodobnih varnostnih izzivov. Ključna naloga sveta pa je, da se spremeni v učinkovito delujoč instrument nove arhitekturne varnosti in stabilnosti v Evropi (Dolgov, 2009). Nato glede odnosov z Rusko federacijo meni, da njuno medsebojno sodelovanje ni stvar izbire, temveč nujnost, in ob tem izpostavlja tri konkretna področja sodelovanja, ki naj bi pripomogla k izboljšanju in okrepitvi medsebojnih odnosov: pregled možnosti, kako okrepiti praktično sodelovanje na vseh področjih, na katerih se strinjata, da se soočata z enakimi tveganji in grožnjami varnosti; Svet NRC mora biti kot forum odprt za resen dialog o vseh stvareh, ki se tičejo miru in varnosti v

---

⁷⁵ Celotno besedilo deklaracije je dostopno prek http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19572.htm, 11.11.2009.

Evropi, ter priprava skupnega pregleda novih varnostnih groženj in izzivov 21. stoletja. Tak pristop do teh predlogov pa seveda zahteva tako realizem kot precej politične volje na obeh straneh.

Kissinger (2001, 2) meni, da je izziv, kako oblikovati mehanizem, ki bi bil sposoben obravnavati nove realnosti, ne da bi se Evropa počutila, da se sooča z rusko-ameriškim kondominijem. Poskus tega je umestitev Rusije v shemo Nato z novim svetom, ki naj bi obravnaval posebej opredeljena področja politike. Kissinger nadalje meni, da rešitev za tesnejše sodelovanje med Rusijo in Natom ne more biti v tem, da bi Rusija postala članica Nata, saj je Nato še vedno predvsem vojaška zveza, katere del nalog je zaščita Evrope pred rusko invazijo. Te grožnje pa ob koncu hladne vojne ni bilo več.

Ne glede na novo poglavje odnosov med Rusko federacijo in Natom, pa se dejansko obstoječe razlike med njima ne smejo samodejno prenesti na ruske odnose z zahodnimi sosedi, kar bi neizogibno povzročilo nevarnost ruske izolacije v Evropi. Poudariti je potrebno, da morajo medsebojni odnosi temeljiti na načelu dobrih sosedskih odnosov. S tem mislim, da nobena stran ne bi bila pripravljena ali sposobna uresničiti svojih interesov na način, ki bi škodil drugemu partnerju. To sicer je več kot mirni soobstoj, čeprav še ni strateško partnerstvo. Menim, da je prav na taki osnovi mogoče podpirati ne samo splošni politični dialog, temveč tudi pragmatično sodelovanje na področjih skupnega interesa z Natom.

Problem ni toliko zagotavljanje sodelovanja med Rusko federacijo in Zahodom, temveč dejstvo, da mora ta interakcija temeljiti na načelih enakopravnega partnerstva. Rusija bolj kot kdajkoli prej potrebuje močnega partnerja v Evropi. To ji daje po eni strani možnost zagotoviti zunanjo podporo za notranji razvoj države, po drugi strani pa v določeni meri kompenzirati oslABLJENO MOČ v evropski politiki.

Zaradi spremenjenih varnostnih okoliščin v mednarodnih odnosih je Ruska federacija naredila korak naprej na področju varnosti. Ruska stran poudarja, da je Ruska federacija prijateljska evropska država in da sta stabilnost in mir v svetu zanjo bistvenega pomena. Poudarjajo, da je ob koncu hladne vojne svet postal bolj kompleksen, vprašanje varnosti pa je dobilo nove dimenzije. Ruska stran meni, da je preusmeritev Nata od nasprotovanja med dvema blokoma na boj proti mednarodnemu terorizmu objektivno okrepila temelje za razvoj sodelovanja. Glede odločitve v Pragi o širitvi Nata pa je za rusko stran pomembno zagotavljanje vojaške

varnosti Rusije, pri čemer gre med drugim zlasti za ureditev problema pridružitve k adaptiranemu Sporazumu o konvencionalnih oboroženih silah v Evropi (CFE). Sicer ruska stran meni, da je bila širitev Nata napaka. Še dandanes težko razumejo, da države v današnjem času, ko ni več konfrontacije hladne vojne, potrebujejo zagotovila o kolektivni obrambi.

Za sedanjo rusko politiko so značilni trije pristopi do Nata (Dolgov, 2009): sovjetski pristop, po katerem Nato še vedno velja za grožnjo; pristop Nato skeptikov, ki menijo, da je Nato nevaren in nepomemben za Rusijo, kar potrjuje neenotnost do iraškega vprašanja, ter pristop Nato realistov, ki menijo, da gre za moderno organizacijo, ki se bo ukvarjala z novimi grožnjami sodobnega sveta.

Pomembno vprašanje, ki opredeljuje odnose med Rusko federacijo in Natom, je vprašanje Afganistana. Afganistanski sindrom je v ruski javnosti, kljub časovni oddaljenosti, še vedno izjemno prisoten in zelo dolgo je veljalo, da ruski vojaki na podlagi te negativne izkušnje ne bodo sodelovali v nobeni intervenciji zunaj lastnega ozemlja. Šele oboroženi spopad v Gruziji leta 2008 je prekinil s to paradigmo, kar je povzročilo tudi spremembo v ruski vojaški doktrini. Kljub temu pa prav na podlagi še vedno zelo žive afganistanske izkušnje in realnih razmer v ruski vojski ni pričakovati večjega vojaškega angažiranja Rusije v tujini. Kljub temu, da se v Ruski federaciji zavedajo, da intervencija sil Nato v Afganistanu pomeni tudi za njih in njihovo soseščino pozitivno dejstvo, ki odvrča vpliv militantnega islamizma, pa ruska politika prav zaradi preteklih izkušenj ne bo vstopala v širše angažiranje v Afganistanu, razen s posredno pomočjo zavezništvu z omogočanjem transporta, z izobraževanjem afganistanskih sil za boj proti nedovoljeni trgovini z narkotiki itd. Prav tako ni pričakovati vpletanja ruskih vojakov v ta spopad, tudi zaradi negativnega dejstva, ki bi ga to lahko imelo na islamsko skupnost v Ruski federaciji. Islamski ekstremizem je tisto področje, kjer imata strani trenutno največji realni skupen interes.

6.4 Odnosi Ruske federacije z ZDA

Ne glede na zgodovinska obdobja in ne glede na stanje odnosov so imeli odnosi med Rusijo in ZDA vedno visoko prioriteto v ruski zunanji politiki. Predvsem v zadnjih 60. letih pa so imeli ti odnosi velik pomen za mednarodno stabilnost. Odnosi med obema državama so se začeli leta 1776, ko so ZDA razglasile neodvisnost. Stiki med državama so se pojavili že pred

tem, ko sta se Peter I. in William Penn srečala leta 1698 v Londonu, leta 1763 pa se je bostonska trgovska ladja zasidrala v tedanjem Kronštadu. V času ameriške državljanske vojne je bila Rusija ena izmed redkih evropskih držav, ki so podpirale ZDA v njenem boju za neodvisnost. Konec 19. stoletja je Rusija prodala ZDA polotok Aljaska.

Rusija in ZDA nista imeli medsebojnih konfliktov, ki bi ju obremenjevali, nasprotno, zdelo bi se, da sta si naklonjeni. Tako je npr. Aleksander I. predlagal, da bi se ZDA povabilo v Sveto alianso. Do drugačnega razpoloženja do ZDA pa je prišlo z rusko revolucijo. Če so Američani dopuščali možnost, da bi v Rusiji modificirali socialni ustroj, tega niso bili pripravljeni storiti v primeru nacionalizacije trgovine, industrije in zemlje (Benko 1997, 179-80).

Slabi odnosi po I. svetovni vojni med Sovjetsko zvezo in ZDA so bili odraz vzajemnega nezaupanja. Sovjetsko sumničenje izvira iz ameriške sovražne reakcije na boljševidnično revolucijo. Ob koncu I. svetovne vojne je takratni ameriški predsednik Woodrow Wilson poslal kot del zavezniških vojaških enot več tisoč ameriških vojakov kot pomoč Beli gardi v državljanski vojni. Po neuspeli avanturi ZDA dolgo niso hotele priznati Sovjetske zveze. Poleg tega pa se je v ZDA krepil marksistični radikalizem, ki je vrh dosegel med letoma 1919 in 1920, ko so ameriške oblasti aretirale okoli tri tisoč pripadnikov ameriške Komunistične stranke in jih deportirale. Leta 1933 pa so ZDA le priznale takratno Sovjetsko zvezo.

Odnosi z ZDA so bili osrednja skrb sovjetske in ruske zunanje politike po II. svetovni vojni. ZDA so izšle iz II. svetovne vojne kot porok evropske varnosti proti napadom z Vzhoda in kot vrhovna vojaška moč v Natu, Sovjetska zveza pa kot moralna zmagovalka. Ključni dejavnik sovjetsko-ameriških odnosov je nedvomno medsebojna jedrska grožnja, ki se je pojavila leta 1950, ko je tudi Sovjetska zveza razvila in preizkusila jedrsko orožje in s tem tudi oblikovala svojo jedrsko strategijo. Tako sta jedrska grožnja in z njo povezana možnost "obojestransko zagotovljenega uničenja" ustvarili hladno ozračje za ostali svet. Izboljšanje odnosov med državama je pomenil podpis sporazuma o protibalističnih raketah. Omenjeni sporazum je sicer odločilno pripomogel k popuščanju napetosti med obema državama od leta 1970 do sovjetske invazije v Afganistanu decembra 1979.

Zgodnja osemdeseta leta preteklega stoletja so bila tako v znamenju napetih odnosov med obema državama zaradi sovjetske invazije v Afganistanu, trgovinskega in kulturnega embarga ZDA ter bojkota olimpijskih iger v Moskvi in Los Angelesu. V Evropi sta velesili javno

poudarjali grožnje glede uvajanja novih tipov strateške oborožitve, hkrati pa sta si izmenjali stališča glede nadaljnjih pogajanj. Več dogodkov v letu 1983 - sovjetska sestrelitev južnokorejskega civilnega letala, invazija ZDA na Grenado ter odhod sovjetske delegacije s pogajanj o nadzoru orožja - je ohranjevalo napetost v medsebojnih odnosih. S prihodom Gorbačova na oblast pa je napetost med državama popustila. Predsednika Gorbačov in Reagan sta v drugi polovici osemdesetih let začela serijo medsebojnih srečanj, ki so pripomogla, da sta državi leta 1987 sklenili sporazum o omejevanju jedrskega orožja srednjega dosega. Prišlo je do otoplitve sodelovanja tudi na drugih področjih, npr. ameriški novinarji so lahko spoznavali vsakdanje življenje v Sovjetski zvezi.

V tem obdobju je Rusija podpirala ZDA pri številnih mednarodnih vprašanjih, npr. v VS OZN, kjer Rusija podpre sankcije proti Iraku, poziv Severni Koreji glede spoštovanja ukrepov Mednarodne agencije za jedrsko energijo itd.

Rusija, kot naslednica Sovjetske zveze, je prevzela tudi vse obveznosti iz sporazuma o omejevanju strateške oborožitve (START), državi pa sta leta 1993 podpisali še sporazum START 2, ki ga je ruski parlament, zaradi notranjepolitičnih razlogov, ratificiral šele po takratnih predsedniških volitvah. Državi sta po dolgotrajni pogajanjih o nadaljevanju omejevanja strateške oborožitve (START 3) podpisali nov sporazum aprila 2010.

V letu 1993 je ruska zunanja politika postala bolj kritična do nekaterih ukrepov ZDA v mednarodnih odnosih. Do takšnega ravnanja je prišlo zaradi bolj trdih in odločnejših stališč Rusije do nekaterih mednarodnih vprašanj, npr. do vključevanja baltskih in srednjeevropskih držav v Nato. Odnosi so se deloma poslabšali tudi zaradi ruskih vojaških premikov v Gruziji, vztrajanja Rusije o prodaji jedrskih reaktorjev Iranu, zaradi dvoma, ali bo Rusija spoštovala sporazum o konvencionalnih oboroženih silah v Evropi, in zaradi številnih vohunskih afer med državama.

Imenovanje Primakova za ruskega ministra za zunanje zadeve je prineslo tudi spremembo odnosov med Rusijo in ZDA. Ruska zunanja politika se je namreč iz prozahodne spremenila v kritično do Zahoda, predvsem do ZDA. Primakov je poudarjal, da je Rusija bila in ostaja velesila, navkljub trenutnim gospodarskim in političnim problemom, ter da njena zunanja politika temelji na realnosti in zaščititi nacionalnih interesov, zagovarjal je primarnost Rusije na področju varnosti in političnega sodelovanja na območju nekdanje Sovjetske zveze.

Rusija je vse bolj nasprotovala ZDA pri reševanju nekaterih mednarodnih problemov. V času napada na Irak konec leta 1991 je predsednik Jelcin govoril o "brutalnem kršenju Ustanovne listine OZN". Izredno ostro se je Rusija odzvala tudi na bombardiranje Jugoslavije leta 1999, glede neodvisnosti Kosova ter glede širitve Nata na Vzhod.

Ob prihodu Putina za novega ruskega predsednika so bili odnosi med državama na najnižji možni točki. Ne glede na to, da je Rusija izvajala politiko, ki je bila v neposrednem nasprotju s politiko ZDA, pa je osrednji del dvostranskih odnosov (bilateralno sodelovanje) med državama ostajal stabilen.

Ob tem naj opozorim, da je odgovore za večino odprtih vprašanj v rusko-ameriških odnosih v sedanjem času potrebno iskati v političnem in varnostnem razvoju v zadnjem desetletju ter da je Zahod imel v zadnjem desetletju koristi od geopolitične šibke Ruske federacije. Z vidika Ruske federacije je Zahod posegal v njeno sfero v smislu uresničevanja politike, ki dejansko omejuje ruski vpliv.

V začetku svojega mandata je Putin jasno postavil tezo, da bo s pomočjo notranjepolitične stabilnosti in razvoja gospodarstva Ruski federaciji vrnil njen nekdanji položaj pomembne regionalne sile in mednarodnega akterja.

Na področju zunanje politike je zato Putin nadaljeval z iskanjem zaveznikov, ki so delili mnenje Ruske federacije glede preprečevanja prevlade ZDA v mednarodnih odnosih, saj naj bi to predstavljalo grožnjo mednarodni varnosti. Tako je večina nerešenih vprašanj, ki so vplivala na medsebojne odnose sredi devetdesetih, tudi naprej vplivala na medsebojne odnose. Z drugimi besedami, do terorističnega napada v ZDA (11. september 2001) je bilo le malo upanja, da bodo nesoglasja izginila.

Takoj po terorističnih napadih na New York in Washington je predsednik Putin ponudil rusko podporo ZDA v boju proti terorizmu. Odnose med državama v tem obdobju lahko označim kot prijateljske. Razlike pri reševanju mednarodnih vprašanj, ki so se pojavile v devetdesetih letih, sicer še vedno obstajajo, vendar jih je zasenčilo dobro sodelovanje na področju boja proti terorizmu, saj Ruska federacija podpira intervencijo proti Al-Kaidi v

Afganistanu, za ta namen je bil omogočen dostop do letalskih baz v srednji Aziji. Vendar je ameriška intervencija v Iraku ponovno skalila odnose med državama.

Zaradi skokovitega povečanja povpraševanja po energentih na svetovnem trgu je prišlo do oživljanja ruskega gospodarstva. To pa je nedvomno prispevalo k temu, da je Ruska federacija v zunanji politiki postala bolj samozavestna in aktivna. Putin je v dveh svojih predsedniških mandatih postavil politične in gospodarske temelje za močno centralizirano državo, ki je eden izmed pogojev, da se je Ruska federacija začela pojavljati kot eden glavnih akterjev v mednarodnih političnih in varnostnih zadevah. Prvič je bilo to izraženo v letni poslanici leta 2005 v ruskem parlamentu⁷⁶, ko je Putin dejal, da je bil razpad Sovjetske zveze največja geopolitična katastrofa 20. stoletja, drugič pa leta 2007 na Münchenski varnostni konferenci, kjer je ostro kritiziral praktično vse vidike ameriške zunanje politike⁷⁷.

Ruska federacija je do izvolitve Dimitrija Medvedeva maja 2008 ponovno vzpostavila prevladujoč odnos v večini nekdanjega sovjetskega prostora, ali kot je dejal Medvedev v enem izmed svojih intervjujev po ruskem posredovanju v Gruziji avgusta 2008, ima Ruska federacija v nekdanjem sovjetskem prostoru privilegirane interese. Eden izmed temeljev nove vloge je v ruskem monopolu pri pridobivanju in distribuciji zemeljskega plina in surove nafte v večjem delu Evrazije in s tem v neposrednem vplivu na gospodarstva sosednjih držav. Lahko rečem, da so plinske vojne med Rusko federacijo in Ukrajino med leti 2005 in 2009 posledica ruske zunanje politike.

Poleg teh vprašanj so seveda še druga, ki močno obremenjujejo odnose med državama. Številna so odprta ozemeljska vprašanja, npr. nepriznanje Kosova kot samostojne države s strani Ruske federacije ter neodvisnost Južne Osetije in Abhazije. V obeh primerih imata državi diametralno nasprotno stališče. Prav tako razumevanje med državama omejujejo odnosi med Rusko federacijo in Gruzijo ter Ukrajino.

Eno izmed odprtih vprašanj je tudi, koliko časa bo trajala borba proti terorizmu ter vprašanje Čečenije. ZDA so začele vojno proti terorizmu brez posebnih posvetovanj z drugimi

---

⁷⁶ Besedilo poslanice predsednika Putina je dostopno preko http://tours.kremlin.ru/appears/2005/04/25/1223_type63372type63374type82634_87049.shtml, 20. 12. 2009.

⁷⁶ Celotno besedilo govora predsednika Putina je dostopno prek http://www.securityconference.de/archive/konferenzen/rede.php?menu_2007=&menu_konferenzen=&sprache=en&id=179&, 10. 10. 2009.

državami, predvsem z Rusko federacijo, kar je prispevalo k trenju med obema državama. ZDA po drugi strani kritizirajo Rusko federacijo zaradi njenih vse tesnejših vezi s Kubo in Venezuelo, nadaljevanje patroljiranja pomorskih in zračnih ruskih sil na morjih okoli Severnega pola, ki ga je ruska stran obnovila po petnajstih letih, ter postavitev ruske zastave na dnu Arktičnega morja. Vsa ta dejanja Ruske federacije imajo dva namena: prvič, da se Rusija ponovno pokaže kot pomemben igralec v mednarodnih odnosih, ter drugič, da obnovi odnose z državami, ki nasprotujejo politiki ZDA. Menim, da se bodo odnosi med državama, ne glede na številna nasprotovanja v zadnjem obdobju, v prihodnosti izboljšali. Izvolitev predsednika Obame zbuja upanje na izboljšanje odnosov, tudi zaradi tega, ker med državama obstaja veliko področij prekrivanja interesov - mednarodni terorizem, nadzor nad orožjem za množično uničevanje ter gospodarska kriza.

6.5 Odnosi Ruske federacije s Kitajsko

Odnosi med Rusko federacijo in Kitajsko imajo več kot štiristoletno zgodovino. Za začetek novejših zgodovinskih odnosov med obema državama lahko opredelim leto 1921, ko je takratna pekinška vlada v zahodni Kitajski stopila na stran zaveznikov v ruski državljanski vojni. Po končanju ruske državljanske vojne je Sovjetska zveza aktivno začela podpirati Koumintang in leta 1923 sta državi sklenili vojaški sporazum. Vendar je v letu 1926 Čankajšek odpustil vse sovjetske vojaške svetovalce, kmalu zatem se je na Kitajskem začela državljanska vojna, ki je trajala vse do leta 1950, ko sta državi postali tesni zaveznici. Sovjetska zveza je izdatno pomagala Kitajski pri njeni industrializaciji in modernizaciji. Vendar kitajska stran ni bila zadovoljna s podporo, ki jo je dobivala.

V 60. letih preteklega stoletja so latentni konflikti med državama izbruhnili v obmejnih področjih. Čeprav sta obe strani v konfliktu z enako ali podobno zajedljivostjo napadali imperializem, posebljen v ZDA, je bilo videti, da sta druga drugi večji in nevarnejši sovražnik, toliko bolj, ker so ZDA geografsko daleč od obeh (Benko 1997, 337). KP Kitajske je opredeljevala Sovjetsko zvezo kot večjo nevarnost kot vodeče kapitalistične države, zato je tudi začela tesno navezovati stike z ZDA, npr. ping-pong diplomacija in obisk Nixona na Kitajskem leta 1972.

Podpis sporazuma o delni prepovedi jedrskih poskusov, ki so ga leta 1953 podpisale Sovjetska zveza, ZDA, Velika Britanija in Francija, pa je pripeljal do dokončnega razkola

med Sovjetsko zvezo in Kitajsko. S pojavom in razmahom kulturne revolucije je konflikt med državama prešel v akutno fazo, Kitajska je tudi obsodila sovjetsko intervencijo na Čehoslovaškem. Državi sta se razhajali tudi v ideološkem smislu. Kitajska je obtoževala Sovjetsko zvezo "revizionizma" in celo, da je Sovjetska zveza "running dog" imperializma (Menon 2009, 5). S koncem kulturne revolucije je prišlo do postopne normalizacije med državama, vendar le do leta 1979 zaradi izbruha vojne med Kitajsko in Vietnamom, ki je bil zaveznik Sovjetske zveze.

Šele umik iz Afganistana je prispeval k normalizaciji odnosov s Kitajsko, saj je Kitajska zahtevala prekinitev sovjetskega vmešavanja v to državo, zmanjšanje vojaških sil na mejah s Kitajsko in prekinitev podpore Vietnamu, ki je vojaško zasedel Kambodžo.

Na prelomu osemdesetih in devetdesetih letih preteklega stoletja je v odnosih med Sovjetsko zvezo in Kitajsko prišlo do radikalnega premika: od polemike do konstruktivnega dialoga in pogajanj. Prelomnica v odnosih je bil obisk Gorbačova leta 1989 na Kitajskem, ki je pomenil dokončno normalizacijo odnosov. Ob obisku je bil podpisan dokument, s katerim sta državi potrdili, da ne nameravata obnoviti strateškega partnerstva iz sredine preteklega stoletja in ne bosta dopustili, da bi prihajalo do nasprotovanj, ki so bila značilna za šestdeseta in sedemdeseta leta preteklega stoletja.

Decembra 1996 je pričel delovati mehanizem rednih srečanj predsednikov vlad obeh držav. Vse to je doprineslo k nenehnemu izboljševanju medsebojnih odnosov. Državi imata dandanes sovpadajoče interese o nekaterih ključnih vprašanjih v mednarodni skupnosti, npr. o povečanju verodostojnosti OZN, odločujoči vlogi mednarodnega prava v mednarodnih odnosih, podpori strateški stabilnosti, vzpostavitvi pravičnega in poštenega svetovnega gospodarskega reda. Prav tako imata enotna stališča glede vprašanj, kot so: borba proti verskemu ekstremizmu, nacionalnemu separatizmu in mednarodnemu terorizmu ter identično stališče glede celovitosti svojih ozemelj. Kitajska tako popolnoma podpira delovanje Ruske federacije v Čečeniji, Ruska federacija pa Kitajsko glede Tibeta in Xinjianga. Glede vprašanja Tajvana Ruska federacija meni, da je vlada Kitajske edina zakonita vlada Kitajske in Tajvana.

Dobri odnosi med državama so bili strateškega pomena in omogočili, da sta Ruska federacija in Kitajska leta 2001 podpisali nov sporazum o prijateljstvu in sodelovanju. Sporazum določa,

da so prijateljski odnosi med državama nova vrsta meddržavnih odnosov, ki temeljijo ne na oblikovanju zveze, ne na konfrontaciji in niso usmerjeni proti tretjim državam⁷⁸.

Sedanji in prihodnji odnosi med Rusko federacijo in Kitajsko so opredeljeni z naslednjimi dejavniki (Dolgov, 2009):

- Rusko iskanje novih zaveznic, ki bi pomagale izničiti prevlado ZDA v sodobnem svetu ali pa vsaj oslabiti pritisk ZDA na Rusko federacijo. Kitajska, ki je močna v vojaškem in političnem smislu, je zato za Rusko federacijo pomemben dejavnik. Prav tako pa takšni odnosi, kot so dandanes med Rusko federacijo in Kitajsko, pripomorejo tudi k izboljšanju njenih odnosov v mednarodni skupnosti. Na političnem področju je to najbolj vidno v okviru Šanghajske organizacije za sodelovanje. Ob tem pa je potrebno poudariti, da so bili odnosi med Sovjetsko zvezo in Kitajsko v 50. in 60. letih preteklega stoletja asimetrični, kjer je Kitajska imela vlogo "mlajšega brata". Sedaj pa je tendenca takšna, da ima v medsebojnih odnosih Kitajska vse večjo vlogo.

- Že sama ustanovitev Šanghajske organizacije za sodelovanje leta 2001 je dejansko dala pravico Kitajski za gospodarsko in sčasoma tudi politično širitev svojega vpliva v srednjo Azijo, kjer je imela Sovjetska zveza prevlado skoraj osemdeset let. Zunanja oblika pojavljanja kitajske širitve v srednji Aziji so številni (velikopotezni) gospodarski projekti, npr. plinovod iz Turkmenistana na Kitajsko (preko ozemlja Uzbekistana in Kazahstana), ki je bil zaključen leta 2009. Pri ohranitvi sedanje dinamike razvoja Kitajske in Ruske federacije in njunih aktivnosti v srednji Aziji se lahko predvideva postopni večja vloga Kitajske v regiji. Ruska federacija, ki se zaveda izgubljanja svojega gospodarskega vpliva v tej regiji, je pričela povečevati svojo vlogo v okviru Dogovora o kolektivni varnosti, skupnih sil operativnega reagiranja in krepite svoje vojaške prisotnosti v srednji Aziji preko svojih vojaških baz. Konflikt ruskih in kitajskih interesov v srednji Aziji lahko sčasoma postane eden izmed pomembnih dejavnikov ohladitve odnosov med državama.

- Posebnost zunanjih ekonomskih odnosov med Rusko federacijo in Kitajsko je v tem, da ima trgovinska struktura izrazito asimetrični značaj. Če Kitajska izvažata v Rusko federacijo v veliki večini izdelke široke potrošnje z nizko dodano vrednostjo, Ruska federacija izvažata

---

⁷⁸ Dolgov (2009) meni, da je novi sporazum svojevrsten skupni odgovor Ruske federacije in Kitajske zoper politiko ZDA o predlaganem razvoju varnostnega obrambnega sistema. Prav tako meni, da so rusko-kitajski odnosi postali prednostna zunanjepolitična naloga Ruske federacije, predvsem zaradi načrtov širitve Nata.

predvsem izdelke vojaške industrije⁷⁹. Ne glede na aktivno vlogo Kitajske, ki želi imeti dostop k surovinam po vsem svetu in s tem tudi v srednji Aziji, Ruska federacija predstavlja za Kitajsko resen interes. Predvsem je to mogoče opaziti pri razvoju transportnega sistema komunikacij iz Kitajske na ruski Daljni vzhod in Sibirijo. Nova mreža komunikacij bo Kitajski omogočila še bolj aktivno uporabo naravnih bogastev teh regij in bo tudi prispevala k asimilaciji maloštevilnega ruskega prebivalstva na Daljnem vzhodu, ki je geografsko oddaljen od osnovnih gospodarskih in kulturnih ruskih središč.

- Poleg vključevanja v svojo gospodarsko in kulturno sredino prebivalstva vzhodnih regij prihaja postopoma tudi do kolonizacije teh regij. Zaradi mešanih zakonov prihaja namreč do asimilacije ruskih prebivalcev v kitajsko okolje. Ob tem je mogoče govoriti, da bo v primeru, če se bo obdržala sedanja dinamika, Ruska federacija še nadalje izgubljala kontrolo nad Daljnim vzhodom, kar lahko sčasoma privede do dejanske kitajske kontrole nad njim. V Ruski federaciji praktično ni scenarija, ki bi se zoperstavil takšni asimilaciji, predvsem zaradi geografske oddaljenosti, visokih demografskih razlik med Daljnim vzhodom in obmejnimi kitajskimi regijami, gospodarskega stanja Ruske federacije in njene odvisnosti od kitajskega gospodarstva ter zaradi slabitve vojaške prisotnosti Ruske federacije v regiji. Rusko-kitajske odnose je mogoče okarakterizirati kot asimetrične z rastjo dominacije Kitajske v njih.

Ne glede na nevarnosti v odnosih med Rusko federacijo in Kitajsko pa z vidika razmer v azijsko-pacifiški regiji njuni strateški odnosi opravljajo dve funkciji: zmanjšujejo nevarnosti poslabšanja odnosov z drugimi državami v tej regiji ter opozarjajo tretje države, da z aktivno politiko proti Ruski federaciji posegajo na kitajske nacionalne interese. Prav tako bi strateško sodelovanje lahko ugodno vplivalo na rešitev oziroma preprečevanju konfliktov v regiji, saj se le-ta možnost povečuje predvsem na etnični in verski osnovi.

Menim, da bo v 21. stoletju azijska regija morda ena izmed glavnih političnih in gospodarskih središč sveta. Pomembno vlogo bosta imeli Ruska federacija in Kitajska. Od razvoja tega partnerskega odnosa in kako bodo na to partnerstvo reagirale druge vodilne države, predvsem ZDA in Japonska, bo v mnogočem odvisna bodoča konfiguracija odnosov v mednarodni skupnosti.

---

⁷⁹ Velik interes kažeta strani predvsem pri izgradnji plinovodov in naftovodov. Poleg tega pa so za obe strani perspektivne investicije predvsem na področju visokih tehnologij, nahajališč zemeljskega plina in nafte, lesno-predelovalne industrije ter telekomunikacij (Rogačev 2002, 41).

8 SKLEP

V magistrskem delu sem predstavil zgodovino razvoja ruske zunanje politike, njeno geopolitično umeščanje ter najpomembnejše dejavnike, ki so vplivali na njeno oblikovanje v sodobnem sistemu mednarodnih odnosov. Lahko sklenem, da je bil razvoj ruske države izredno kompleksen in prepleten z mnogimi dejavniki. Na rusko razmišljanje o zunanji politiki in geopolitiki je skozi stoletja nedvomno vplivala njena ogromna ozemeljska velikost, naravne danosti, vpliv različnih kultur in veroizpovedi. Ruski prostor so skozi zgodovino vedno pretresale burne spremembe. Predvsem v zadnjem stoletju se je ruska država znašla v središču najhujših vojaških spopadov, revolucij, demografskih in okoljskih katastrof, hkrati pa je bila soočena z ideološkim totalitarizmom. Zaradi vsega tega se je večkrat znašla ali pa je morda še vedno pred vprašanjem preživetja v statusu globalne sile oziroma dejavnika.

Konec osemdesetih let preteklega stoletja je prinesel dramatične spremembe v mednarodni skupnosti, saj je prišlo do kolapsa, tako s političnega, gospodarskega in ideološkega vidika, drugega svetovnega vojaškega in političnega centra moči - Sovjetske zveze.

Prvo hipotezo, ki sem si jo zastavil pri magistrski nalogi, da zaradi spremenjenih varnostnih in političnih okoliščin v mednarodni skupnost v začetku devetdesetih letih preteklega stoletja in zaradi notranjepolitičnih in gospodarskih sprememb uporablja Ruska federacija v novejšem geopolitičnem oblikovanju svoje zunanje politike pragmatizem, lahko v celoti potrdim.

Sovjetska zveza, ki je doživela kolaps, pač ni zdržala gospodarskega tekmovanja z drugim polom moči - z ZDA. Vojaško oborožitvena tekma je od začetka obdobja hladne vojne povzročila, da je Sovjetska zveza vlagala zelo veliko naporov (tako tehničnih, intelektualnih in človeških) v doseganje (vojaškega) ravnovesja moči. Sistem socialističnega gospodarstva - obdobje kratkoročnih, srednjeročnih in dolgoročnih planov - v svoji zgodovini ni obrodil sadov. Sovjetska industrija ni temeljila na spodbujanju konkurence in s tem na zmanjševanju stroškov proizvodnje, temveč na kvantiteti in na doseganju planov za vsako ceno, kot so se jih zamislili v Kremlju. Predvsem v zadnjih petnajstih letih obstoja Sovjetske zveze so bila njena vodstva enostavno prestara, da bi lahko učinkovito in uspešno usmerjala delovanje države v prihodnost. Zastarela miselnost sovjetskih voditeljev tudi ni prenesla pritiska tehnične in informacijske revolucije, kar je povzročilo, da je v kritično dobo prišla ideologija marksizma in komunizma kot glavno gonilo delovanje sovjetske države. Razpad ideje, kombiniran z nezavidljivim stanjem v sovjetskem gospodarstvu (skupaj z bolj ali manj podobnim stanjem v

gospodarstvih najtesnejših sovjetskih zaveznic), je pomenil spremembo političnih okoliščin v mednarodni skupnosti, ta pa je povzročila spremembe varnostnih okoliščin v mednarodni skupnosti. Podpisi sporazumov o omejevanju jedrske oborožitve so ob tem pomenili, da ni več vzroka za brezsmiselno oboroževalno tekmo med obema poloma moči.

Sovjetska zveza, osiromašena zaradi razpada komunistične ideologije, oropana zaradi oboroževalne tekme, se je znašla v brezizhodnem položaju. Razpadanje komunistične ideologije je povzročilo začetek sprejemanja drugih, predvsem zahodnih, vrednot tudi pri sovjetskih zaveznicah. Spremembe komunističnih režimov so samo še pripomogle k hitrejšemu kolapsu sovjetske države. Razpad Sovjetske zveze in z njim povezan razpad koncepta sovjetske zunanje politike je prinesel številne neznanke v obdobje rojevanje nove države.

Nova država je želela zaščititi svoje vitalne in geopolitične interese v svoji "bližnji" soseščini, tj. v novonastalih državah na ozemljih nekdanjih republik Sovjetske zveze, s številnimi integracijskimi sporazumi, ki pa so, kot smo videli, precej neuspešni. Ruska zunanja politika se je v novi državi znašla v nekakšnem razcepu, kaj narediti. Ideologije, na katere se je opirala, ni bilo več, spremenjeni so bili ekonomski odnosi (niso več temeljili na dirigiranju iz centra). Edino, kar ji je praktično ostalo, je bil pragmatizem - to je iskanje partnerjev tako na političnem kot tudi na gospodarskem področju in tudi seveda na drugih področjih z upoštevanjem vzajemnih koristi. Če teh koristi ni, ni pomembne oziroma trdne povezave. Menim, da je bila izbira pragmatizma ustrezna. Pragmatizem se jasno vidi iz prikazanih odnosov med sedanjo rusko državo in nekaterimi najpomembnejšimi akterji v mednarodnih odnosih.

Mogoče bi na tem mestu izpostavil poseben odnos med rusko državo in ZDA. Ta odnos je imel skozi celotno zgodovino pomembno in posebno mesto v ruski zunanji politiki, saj je ruska država na ZDA gledala kot na državo tekmovalko. Lahko celo rečem, da je ruska država v veliki meri oblikovala svoje odnose z drugimi akterji mednarodne skupnosti ravno na nasprotnih izhodiščih, kot so jih oblikovale ZDA. Med njima je bila vedno prisotna tekmovalnost za določen prostor oziroma vpliv. Z drugimi besedami, ruska država je iskala in išče zaveznice na tak način, da nasprotuje ZDA, takšno je npr. zavezništvo med Rusijo in Kitajsko. Resda je v zadnjem obdobju prišlo do izboljšanja medsebojnih odnosov, kot je npr. podpis sporazuma o zmanjšanju jedrske oborožitve (SALT 3) leta 2010 ali pa sodelovanje pri nekaterih akcijah, ki so pomembne za ohranjanje mednarodnega miru (borba proti

mednarodnem terorizmu). ZDA bodo za Rusijo vedno sovražnica, vendar sedanje obdobje, z razliko od obdobja hladne vojne, lahko označim kot obdobje hladnega miru.

Drugo hipotezo, da je Ruska pravoslavna cerkev imela v celotni zgodovini nastajanja ruske države pomemben vpliv pri oblikovanju ruskih političnih ciljev, prav tako lahko potrdim. Ruska pravoslavna cerkev je, ne glede na zgodovinska obdobja, preko katerih je šla ruska država, bolj ali manj prisotna pri oblikovanju oziroma umeščanju ruske države v mednarodne odnose. Že sam nastanek ruske države, Kijevske Rus, je bil tesno povezan z religijo. Mogoče je reči, da vpliv Ruske pravoslavne cerkve v sodobnem obdobju morda ni najpomembnejši dejavnik pri oblikovanju ruske zunanje politike, je pa vsekakor eden izmed pomembnejših. Vendar pa je razvoj ruske države, predvsem v njenem srednjeveškem obdobju, izredno tesno povezan s cilji Ruske pravoslavne cerkve, mogoče je celo enačiti širjenje ruskega ozemlja in vpliva s širjenjem pravoslavne veroizpovedi.

Prav vprašanje odnosov z Zahodom je postalo za rusko državo pomembno po osvoboditvi izpod nomadskih imperijev, ob vzpostavitvi varnih meja na vzhodu in jugu in izoblikovanju zavestne težnje, da bi se otresli (zahodne) geopolitične osamitve. Sicer neuspešni poskusi, da bi Rusija pod vladavino Ivana Groznega našla pot na Zahod in poljsko-litovska intervencija, ki je sledila kmalu za tem, so podaljšali čas oddaljevanja od Zahoda in v zavesti prebivalstva utrdili nekakšen dvojen odnos do "bližnjega" Zahoda ter omogočili nadaljnje širjenje ruske države na vzhod. Ločevanje med katolicizmom in njegovo prozahodno usmerjenostjo ter nacionalno naravnanim pravoslavjem je ponujalo dovolj trdno podlago ne le za duhovno, temveč tudi za politično razločevanje. Razmišljanje o posebni vlogi ruske države v primerjavi z Zahodom je najprej nastalo v okviru religiozne formule, kjer je bila tako ali drugače navzoča tudi država kot jamstvo za versko enotnost. Skupaj z rastjo in krepitvijo države, povezane s pravoslavjem, se je pojavila tudi ideja o Moskvi kot tretjem Rimu, ki je vsebovala hkrati formulo prevzemanja prejšnjih tvorb zahoda in bizantinskega juga, nasprotovala pa je tudi novim državam.

Koliko so koncepti ruske geopolitike vplivale na razvoj geopolitike nasploh je težko reči. Skozi proučevanje literature, ki sem jo uporabil za magistrsko nalogo, praktično nisem zasledil akademskega proučevanja ruske geopolitične misli s strani zahodnih avtorjev geopolitike. Menim, da se je vsaj v zgodnjem obdobju koncepti ruske politike razvijali ločeno od razvoja drugih (zahodnih) geopolitičnih konceptov. To seveda ne pomeni, da teoretiki, tako z ene strani ali druge, niso vedeli drug za drugega. Po razpadu Sovjetske zveze je prišlo

do ponovnega zagona pri proučevanju geopolitike. Predvsem v zadnjem obdobju je prišlo do vpliva zahodne geopolitične misli na oblikovanje ruskih geopolitičnih konceptov. Tukaj mislim predvsem na oblikovanje Duginova koncepta "Novega Evroazianstva", ki je kombiniral klasično zahodno geopolitično misel (Mackinderjeva teorija Osrčja) z idejami pripadnikov emigrantskega Evroazijanstva.

V analizi je ugotovljeno, da se je Ruska pravoslavna cerkev izredno zanimala za balkanski prostor, da osvobajanje tamkajšnjih narodov izpod turške oblasti namreč ni potekalo brez vpliva Ruske pravoslavne cerkve, za katero pa je stala ruska država. Na rusko državo in na oblikovanje njenih geopolitičnih ciljev, vseeno v katerem obdobju, so vedno močno vplivale tudi druge veroizpovedi, nekatere bolj, nekatere manj, vendar pa ne v takem smislu kot Ruska pravoslavna cerkev. Prav zaradi drugih veroizpovedi, predvsem islama, je ruska država oblikovala svoje točno določene geopolitične cilje in s tem svojo zunanjo politiko. Če je hotela obraniti svoje ozemlje in vpliv nad določenim ozemljem, se je ruska država morala poslužiti pomoči Ruske pravoslavne cerkve in obratno. Skozi celotno rusko zgodovino se pojavlja borba za vpliv ali prevlado med eno ali drugo veroizpovedjo v prostoru. Mogoče je v manjši meri ta borba vidna oziroma izrazita med Rusko pravoslavno cerkvijo in Rimokatoliško cerkvijo, saj sta si, če lahko tako rečem, veroizpovedi bolj sorodni, kot pa sta si sorodna islam in pravoslavna veroizpoved.

Sicer so teoretična razhajanja še vedno kamen spotike za normalizacijo odnosov med Rimokatoliško cerkvijo in Rusko pravoslavno cerkvijo, saj v zadnjih štiristo letih, ne glede na nekatere poskuse tudi v zadnjem času, še ni bilo srečanja med rimokatoliškim papežem in poglavarjem Ruske pravoslavne cerkve. Zaradi stanja sedanjih odnosov med Rusijo in Kitajsko pa se lahko predvideva zaostritev odnosov med pravoslavno veroizpovedjo in budizmom, ki se nezadržno širi v notranjost ruske države, kar bo posledično pripeljalo do zaostritve odnosov med Rusko federacijo in Kitajsko.

Ne glede na to, da je vera v Ruski federaciji ločena od države, pa je mogoče opaziti njuno tesno prepletanje. Eden izmed kazalcev tega tesnega prepletanja na področju zunanje politike je, da rusko zunanje ministrstvo pristaja, da Ruska pravoslavna cerkev uporablja diplomatsko mrežo Ruske federacije. Menim, da Ruska pravoslavna cerkev pomaga Ruski federaciji utrjevati njen položaj "mehke sile" v mednarodnih odnosih, npr. na parlamentarnih volitvah v Moldaviji leta 2009, je takratni predsednik Voronin v predvolilni kampaniji nastopal z ruskim

patriarhom, bila pa je bolj zadržana do ruske vojaške intervencije v Gruziji, saj gre za "pravoslavne brate".

Skozi analizo pa je bilo mogoče opaziti še nekaj. Vedno, ko je bila ruska država v novejši zgodovini v krizi, so takratni voditelji zaprosili za pomoč Rusko pravoslavno cerkev. Prvič se je to zgodilo leta 1943, ko je Stalin zaprosil Rusko pravoslavno cerkev za pomoč pri domovinski vojni, drugič je bilo to v času perestrojke v drugi polovici osemdesetih let preteklega stoletja, ko je Gorbačov prav tako zaprosil Rusko pravoslavno cerkev za pomoč, da bi z njihovim vplivom uspešno izvajal reforme, tretjič pa se je to zgodilo leta 2006, ko je Ruska federacija iskala konsolidacijo v družbi. Ruska pravoslavna cerkev je bila vedno tista, ki je gojila "idejo" o ruski državi, saj je skozi stoletja povezovala ruski narod. Nemogoče je zanikati, da vera nima nobene vloge pri odločanju na področju zunanjih zadev, prav tako pa je to težko tudi z gotovostjo trditi. Če samo pogledamo ikonografijo, ki je uporabljena npr. pri ustoličevanju predsednikov, lahko to v precejšnji meri potrdimo.

Prav to sklepno razmišljanje lahko predstavlja uvod v nadaljnjo raziskovanje in analizo vpliva vere in Ruske pravoslavne cerkve. Zaradi omejitve analize sem v magistrskem delu določena vprašanja izpustil in jih predstavil v omejenem obsegu. Naj bo moje razmišljanje nov izziv za tiste, ki jih zunanja politika Ruske federacije in vpliv Ruske pravoslavne cerkve navdihuje.

9 LITERATURA

Afanasiev, Yevgeniy in Kirill Barsky. 2003. Any Frost is All Nothing to Plum-Tree Blossom: Russia-China. *International Affairs* 49 (7): 17-28.

Agnew, John. 1996. *Political Geography: A Reader*. London: Arnold Group.

Atanta. Dostopno prek: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Atanta> (14. februar 2010).

Balažic, Milan. 2001. Velika Slovenija: klasični in novi geopolitični koncepti. *Teorija in praksa* 38 (2). Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip20012Balazic.PDF> (21. oktober 2010).

Baluyevsky, Yury. 2002. Russian-American Relations: the New Model. *International Affairs* 48 (8): 48-58.

Baylis, John in Steve Smith. 2005. *The Globalization of World Politics*. New York: Oxford University Press Inc.

Benko, Vladimir. 1997a. *Zgodovina mednarodnih odnosov*, Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2000b. *Sociologija mednarodnih odnosov*, Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ber, Karl. 1848. *O vlijanii prirodi na socialnie otnošenija otdelnih narodov i istoriju čelovečestva*. Sankt Petersburg.

Borko, Yuri. 2004. *Russia in Global Affairs: Rethinking Russia-EU relations*. Dosegljivo prek: <http://eng.globalaffairs.ru/numbers/8/591.html> (18. marec 2010).

Bowring, Bill. 2009. *Moscow: Third Rome, Model Communist City, Eurasian Antagonist - and Power as No-Power?* Dostopno preko: http://www.londonmet.ac.uk/library/e64076_3.pdf (21. december 2009).

Brill Olcott, Martha. 2004. *The Energy Dimension in Russian Strategy: Vladimir Putin and The Geopolitics of Oil*. Houston: The James Baker III Institute for Public Policy.

Bučar, Bojko, Zlatko Šabič, Milan Brglez in Monika Kalin-Golob. 2000. *Navodila za pisanje seminarske naloge in diplomatska dela*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Brzezinski, Zbigniew. 2000. *The geostrategic Triad: Living With China, Europe, and Russia*, Washington D.C.: Center for Strategic and International Studies.

Burbank, Jane, Mark von Hagen in Anatolyi Remnev. 2007. *Russian Empire: Space, People, Power, 1700-1930*. Bloomington: Indiana University Press.

Caracciolo, Lucio. 2004. *The importance Of Being Russia*. Dostopno prek: http://www.hertland.it/geopolitics_russian_empire_putin.html (10. februar 2009).

Chizov, Vladimir. 2003. On The Way To Rome: Russia and European Union After the Summit in St.Petersburg. *International Affairs* 49 (7): 45-57.

Cigankov, P. A.. 2002. *Teorija meždunarodnih otnošenij*, Moskva: Gardariki.

Čizevski, Aleksander. 1924. *Fizičeskie faktori istoričeskogo procesa*. Dostopno prek: <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/49653> (10. februar 2009)

Declaration by Heads of State and Government of NATO Member States and the Russian Federation. Dostopno prek: www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19572.htm (11. november 2009).

Deutch, Karl W.. 1978. *The Analysis of International Relations*. Prentice-Hall.

Dik, Nikolaj. 1976. *Lomonosovskij period v razvitii russoj geografii*. Moskva: Misl.

Dodds, Klaus in David Atkinson. 2003. *Geopolitical traditions: a century of geopolitical thought*. London: Routledge.

Dolgov, Vjačeslav. 2009. Intervju z avtorjem. Moskva, 3-5. september 2009.

Donskij, Dimitrij. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Dmitry_Donskoy (23. februar 2010).

Dugin, Aleksander. 1999. *Osnovy geopolitiki: Geopoliticheskoe budushchee Rossi*. Moskva: YuNITI

Expansion of the Russian Empire. Dostopno prek : www.ihst.ru/personal/imerz/bound/plate8.jpg (10. januar 2010).

Fedotov, Vladimir. 2003. *How We Were Going to Normalization With China*. *International Affairs* (8): 100-113.

Figes, Orlando. 2007a. *The Whisperers*, London: Penguin Books.

--- 2008b. *Natašin ples*, Ljubljana: Modrijan.

Freeze, Gregory I.. 2002. *Russia : a history*. New York : Oxford University Press.

Friedman, George. 2008. *The Geopolitics of Russia: Permanent Struggle*. Dostopno prek: http://www.stratfor.com/memberships/125333/analysis/20081014_geopolitics_russia_permanent_struggle (10. februar 2009).

Gadžijev, Kamaludin. 1997. *Geopolitika*. Moskva: Meždunarodnie otnošenja.

Geopolitika. Dostopno prek: <http://orgas.narod.ru/manuals/geopol/3.html> (17. februar 2009).

Glagoljev, Vladimir. 2009. Intervju z avtorjem. Moskva, 3-5. september 2009.

Gomart, Thomas. 2008. *EU-Russia Relations: Toward a way Out of Depression*. Washington: CSIS.

Gray S. Colin. 1988. *The Geopolitics of Super Power*. Lexington: University Press of Kentucky.

Grizold, Anton in Bogomil Ferfila. 2000. *Varnostne politike velesil*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Gumilov, Lev. 1990a. *Etnogenez i biosfera Zemlji*. Moskva: Progres.

--- 1991b. *Gumanitarnie i estestvenno-naučnie aspekti istoričeskoj geografii - Noosfera i hudožestvennoe tvorčestvo*. Moskva.

--- 1993c. *Drevnajaja Rus i Velikaja step*. Moskva: Misl.

Heffernan, Michael. 1998. *The Meaning of Europe: Geography and Geopolitics*. London: Arnold group.

Ignatiev, Aleksander. 2005. *Vnešnjaja politika Rossii v godi perestrojki 1985-91*. Dostopno prek: <http://revolution.allbest.ru/history/d00038165.html> (20. februar 2010).

Inozemtsev, Vladimir. 2003. Russian-American Relations. *International Affairs* 49 (9-10): 147-156.

Ionov, Nikolaj. 1995. *Rossiskaja civilizacija - IX - načalo XX veka*. Moskva: Prosvešenie.

Isaev, Boris Akimovič. 2006. **Geopolitika**. Sankt-Peterburg: Piter. Dostopno prek: <http://yank.lib.ru/books/politoligiya/isaev-geopolitika-a.htm>.

Isaev, Vladimir. 2008. *Teorija politiki: učebnoe posobie*. Sant Petersburg: Inter.

Ivanov, Igor Sergejevič. 2001a. *Novaja rosijskaja diplomatija: Desjat let vnešnej politiki strani*, Moskva: Olima-Press.

--- 2003b. New Foreign Policy Year For World And Russia. *International Affairs* 49 (9-10): 10-17.

Jazbec, Milan. 2002a. *Diplomacija in varnost*, Ljubljana: Vitrum.

--- 2005b. *Padec zidu in sprememba družbene paradigme*, Ljubljana: Ifimes

Johnson, Paul. 1992. *Modern Times: A history of the World from 1920s to the 1990s*, London: George Weidenfeld & Nicolson Limited.

Jones, Ellen. 1995. *Russia in Transition: In Search of A National Identity*. Washington: National Defense University.

Kanet, Roger E.. 2009. *From Cooperation to Confrontation: Russia and the United States since 9/11*. Illinois: University of Illinois at Urbana-Champaign.

- Kapila, Subhash. 2006. *Russia's Foreign Policy in a Resurgent Mode: An Analysis*. Dostopno prek: <http://www.southasiaanalysis.org/%5Cpapers17%5Cpaper1682.html> (5. marec 2010).
- Karamazin, Nikolaj. 1993. *Istorija Gosudarstva Rossijskogo I-XII*. Moskva: Zolotaja alleja.
- Kazancev, Ju.I.. 2002. *Meždunarodnie Otnošenija i vnešnjaja politika Rossii (XX. vek)*, Novosibirsk: Feniks.
- Kennedy, Paul M.. 1989. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. London : Fontana Press, 1989
- Kiselev, Viktor in Ljubov Šišelina. 1995. *Rossia i centralnaja Evropa v novih geopolitičeskih realnostjah*, Moskva: Rosijskaja Akademija nauk.
- Kissinger, Henry. 1994a. *Diplomacy*, New York: Simon&Schuster
- 2001b. Russia: A Partner, But Not in NATO. *The Washington Post*, 7. december. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A5967-2001Dec6?> (9.december 2009).
- Kolossov, V.A. 2000. *Geopolitičeskoe položenie Rossii: predstavlenija i realnost*, Moskva: Art-Kurer
- Kolossov, Vladimir in Rostislav Turovsky. 2001. Russian Geopolitics at the Fin-de-siecle, London: *Geopolitics*: 6 (1), 141-163.
- Kortunov, Sergei. 2003. National Identity of Russia: Foreign Policy Dimension. *International Affairs* 49 (6): 38-52.
- Kozirjev, Andrei. 1992. Vnešnjaja politika. *Rossiskaja gazeta* (12. januar).
- Lavrov, Sergey. 2007. *Containing Russia: Back to the Future?*. Dostopno prek: www.mid.ru/brp_4.nsf/0/8F8005F0C5CA3710C325731D0022E227 (5. marec 2010).
- Lamanski, Vladimir. 1892. *Tri mira Azijsko-Evropskega materika*. Sankt Peterburg.
- Lo, Bobo. 2003. *Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*. London: The Royal Institute of International Affairs.
- Luard, Evan, Iztok Simoniti in Anton Grizold. 2001. *Človek, država in vojna*, Ljubljana Fakulteta za družbene vede.
- Makarij, Moskovski metropolit. 1886. *Istorija Russkoj Cerkvi*. Sankt Petersburg.
- Mandelson, Peter. 2007. The EU and Russia: our join political challenge. Dosegljivo prek: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/april/tradoc_134524.pdf (18. marec 2010).
- Margelov, Mikail. 2003. Russian-Chinese Relations. *International Affairs* 49 (9-10): 28-47.

Mäkinen, Sirke. 2008. *Russian Geopolitical Visions and Argumentation: Parties of Power, Democratic and Communist Opposition on Chechnia and NATO, 1994-2003*: doktorska disertacija, Tampere, University of Tampere.

Mečnikov, Lev.I.. 1994. *Civilizacija i velikije istoričeskije reki*. Moskva: Pangea.

Memorandum Tanaka. Dostopno prek: <http://www.probertencyclopaedia.com/cgi-bin/res.pl?keyword=Tanaka+Memorandum&offset=0> (15. oktober 2010).

Menon, Rajan. 2009. *The China-Russia Relationship: What It Involes, Where It Is Headed, and How It Matters for the United States*. New York: The Century Foundation.

Meshkov, Alexei. 2002. Actual Aspects of Russian Foreign Policy. *International Affairs* 48 (4):55-61.

Ministrstvo za zunanje zadeve RF. 2006a. *Speech by Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation Sergey Lavrov at the Tenth World Russian People's Council, Moscow, April 4, 2006*. Dostopno prek: www.mid.ru/brp4.nsf/0/A1564A2013BCDD54C3257146003F4D0B (18. oktober 2009).

--- 2008b. The Foreign Concept of The Russian Federation. Dostopno prek: www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272befa34209743256c630042d1aa/d48737161a0bc944c32574870048d8f7?OpenDocument (10. februar 2010).

--- 2009c. *Rossijsko-amerikanske otnošenia*. Dostopno prek: www.mid.ru/ns-rsam.nsf (1. marec 2010).

Mir u Brest-Litovsku. Dostopno prek: http://hr.wikipedia.org/wiki/Mir_u_Brest-Litovsku (18. april 2010).

Munčaeв, Šamil M. in Viktor M. Ustinov. 2002. *Istoria Sovetskogo gosudarstva*. Moskva: Norma.

Narochmitskaya, Nataliya. 2003a. Russia and the "Eastern Issue". Dostopno prek: <http://pravoslavie.ru/english/easternissue.htm> (15. september 2009).

--- 2003b. Russia in New Geopolitical Realities. *International Affairs* 49 (11): 71-88.

Nato od svojega nastanka do konca "hladne vojne". Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/slovenija-nato/javna-mnenja/uvodna-informacija/nastanek.html> (25. februar 2010).

Nevski, Aleksander. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Aleksander_Jaroslavi%C4%8D_Nevski (10. avgust 2009).

Nicejsko-carigrajska veroizpoved. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Nicejsko-carigrajska_veroizpoved (18. februar 2009).

- Noosphere*. Dostopno prek: <http://en.wikipedia.org/wiki/Noosphere> (4. januar 2009).
- O Loughlin, John. 2001. *Geopolitical Fantasies, National Strategies and Ordinary Russians in the Post-Communist Era*, London: *Geopolitics*:6 (3), 17-48.
- Old Believers*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Old_Believers (23. september 2009)
- Orlov, A.S., V.A. Georgiev, N.G. Georgieva in T.A. Sivohjana. 1988. *Istorija Rossii*. Moskva: Prospekt.
- Ó Tuathail, Gearóid. 1998. *The geopolitics reader*. New York: Routledge.
- Parker, Geoffrey. 1997. *Zahodna geopolitična misel v dvajsetem stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Plotnikov, A.S., V.M. Kozmenko in N.S. Elmanova. 2001. *Istorija meždunarodnih otnošenij i vnešnej politiki Rossii 1648-2000*, Moskva: Aspekt-Press.
- Powell, Colin. 1995. *My American Journey*, New York: Ballantine Books.
- Praška pomlad*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Pra%C5%A1ka_pomlad (23. avgust 2009).
- Projekt Dogovora o evropejskoj bezopasnosti* Dostopno prek: www.mid.ru/ns-dvbr.nsf/dveurope/968BFE5F5D506083C325767E003CEEAE (20. januar 2010).
- Putin, Vladimir. 2003a. This is the Way to reproduce Russia as A Strong Power. *International Affairs* 49 (6): 3-23.
- 2005b. Speech at the 43rd Munich Conference on Security Policy. Dostopno prek: <http://www.securityconference.de/archive/konferenzen/rede.php?menu2007=&menukonferenzen=&sprache=en&id=179&> (10. oktober 2009).
- 2007c. Poslanie Federalnomu Sobraniju Rossijskoj Federacii. Dostopno prek: http://tours.kremlin.ru/appears/2005/04/25/1223_type63372type63374type82634_87049.shtml (20. december 2009).
- Rakovsky, Christian. 1926. *The Foreign Policy of Soviet Russia*. <http://ww.marxists.org/archive/rakovsky/1926/07/forpolicy.htm> (5. marec 2010).
- Richardson, James L.. 1994. *Crisis Diplomacy: The Great Powers since the Mid-Nineteenth Century*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ringmar, Erik. 1996. *The International Politics of Recognition: Soviet Russia in World Affairs, 1917-1939*. Stockholm : Utrikespolitiska Institutet.
- Roberts, J.M.. 1992. *History of the World*, London: Penguin Books.

- Robinson, Neil. 2005. *Russia: A State of Uncertainty*. New York: Routledge.
- Rogachev, Igor. 2002. Russia-China: Cooperation On A Trade And Economic Tracks. *International Affairs* 48 (8): 37-41.
- Rol Rossii v SNG i perspektivi razvitja SNG*. Dostopno prek: http://revolution.allbest.ru/political/00009433_0.html (15. februar 2010).
- Rupnik, Anton. 1999. *Tretji Rim: Rusija nekoč in danes*, Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Russett, Bruce in Harvey Starr. 1996. *Svetovna politika: izbira možnosti (uvod Iztok Simoniti)*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Russian cosmism. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Russian_cosmism (10. februar 2008).
- Satter, David. 2001. *Age of delirium : the Decline and Fall of the Soviet Union*. London : Yale University Press.
- Semenov-Tjan-Šanski, Peter. 1915. *O mogušestvennom teritorialnom vladenii primenitelno k Rossii: očerg po političeskoj geografii*. Dostopno prek: <http://holmogorow.nigilist.ru/archive/semenov-tyan-shansky-mogush-terr-vlad.htm> (6. maj 2008).
- Service, Robert. 2003. *A history of modern Russia : from Nicholas II to Putin*. London: Penguin.
- Shevtsova, Lila. 2003. *Putin's Russia*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- Sidorov, Dmitrii. 2006. *Post-Imperial Third Romes: Resurrections of a Russian Orthodox Geopolitical Metaphor*. Dostopno prek: www.freerepublic.com/focus/f-religion/1987754/posts (18. marec 2009).
- Simoniti, Iztok. 1989a. *Politika interesnih sfer po drugi svetovni vojni: doktorska disertacija*, Ljubljana, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- 1997b. Uvod k Zahodna geopolitična misel v dvajsetem stoletju. V: Parker, Geoffrey. *Zahodna geopolitična misel v dvajsetem stoletju*, 7-56. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Sirota, Naum. 2001. *Osnovi geopolitiki*. Sant Petersburg: Znanie.
- Slavophile*. www.britannica.com/EBchecked/topic/548498/Slavophile (15. oktober 2009).
- Snesarev, Andrej. 1906. *Indija kak glavnij faktor v srednjeaziatskom voprose*. Sant Petersburg.
- Solženicin, Aleksandr Isajevič. 2001. *Rusija v razsulu*, Ljubljana: Mladinska knjiga.

Statut Skupnosti neodvisnih držav. 1993. Ustav Sodruženstva nezavisnih gosudarstv. Dostopno prek : www.mid.ru/ns-rsng.nsf/272ebf04804511a5c325767a0043ce07/f246002329c6a507c325767b004a39a2?OpenDocument (2. februar 2010).

Sticker, Gerd. 2007. *Metropolitan Bishop Kirill Presents the "Russian Doctrine"*. Dostopno prek: <http://www.con-spiration.de/texte/english/2007/sticker-e.html> (18. marec 2009).

Sveta aliansa. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Sveta_aliansa (13. julij 2009).

Sveto pismo. 1914. Ljubljana: Ig. pl. Kleinmayr&Fed. Bamberg.

Šapovalov, V.F.. 2001. *Rossievedenie*, Moskva: Fair-Press.

Talbott, Strobe. 2003. *The Russia Hand: A Memoir of Presidential Diplomacy*. New York: Random House Trade Paperbacks.

The Triangle Commission. 2006. *Engaging with Russia: The Next Phase*. Washington, Paris, Tokyo: The Triangle Commission.

Trenin, Dimitij. 2000. *Rossia i osnovnye instituty bezopasnosti v Evrope : vstupaa v XXI vek*. Moskva: S&P.

Trenin, Dmitri in Bobo Lo. 2005. *The Landscape of Russian Foreign Policy Decision-Making*. Dostopno prek: http://www.carnegie.ru/en/pubs/books/9200doklad_fin.pdf (14. marec 2010).

Tretjakov, Vitaly. 2002. Pragmatism of Vladimir Putin's Foreign Policy. *International Affairs* 48 (5): 19-25.

Tsygankov, Andrei P.. 2007. *New Challenges for Putin's Foreign Policy*. Dostopno prek: <http://www.clas.ufl.edu/users/bmoraski/Tsygankov.pdf> (2. marec 2010).

Tunander, Ola, Pavel Baev in Victoria Ingrid Einagel. 1997. *Geopolitics in post-wall Europe: Security, Territory and Identity*, Oslo: International Peace Research.

Väyrynen, Raimo. 2004. *Russia-periphery and pivot. OSCE review 11 (1):2-3*.

Verbinc, France. 1968. *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba

Wallander, Celeste A.. 2002. *Russian Foreign Policy: The Implications of Pragmatism for U.S. Policy*. Dostopno prek: <http://csis.org/files/media/isis/congress/ts020227wallender.pdf> (5. marec 2010).

Walton C. Dale. 2007. *Geopolitics and the great powers*, Milton Park: Routledge.

White, Stephen. 1993. *After Gorbachev*. New York : Cambridge University Press

Whitmore, Brian. 2009. *Russia's Patriarch Increasingly Becoming Major Force In Politics*. Dostopno prek: <http://www.rferl.org/articleprintview/1815832.html> (7. november 2009).

Zakaurtseva, Tatiana. 2004. *The Current Foreign Policy of Russia*. Dostopno prek: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no16_1_ses/05_zakaurtseva.pdf (12. februar 2010).

Zbornik. 1944a. *Vnešnjaja politika Sovetskogo Sojuza v period Otečestvennoj vojni (1941 - 1943)*. Moskva

--- 1971b. *Dokumenti i materialy po istorii sovetsko-polskih otnošenij*. Moskva.

Žabkar, Anton. 1994a. *Vojaška doktrina Ruske federacije v post-sovjetskem obdobju*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo, Center za strateške študije

--- 1995b. *Čečenska premiera nove ruske doktrine: vojaško-strateški opis*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo RS.